

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ ΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
της φοιτήτριας Χριστοδουλοπούλου Δήμητρας
Α.Μ. 1570200900059

Θέμα

Δημόσιος χώρος και μορφές κοινωνικότητας στην Κωνσταντινούπολη κατά την ύστερη οθωμανική περίοδο και την πρώιμη περίοδο της Τουρκικής Δημοκρατίας: Τρία χρονογραφήματα του *Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς* (1887-1952) για το Ραμαζάνι

Επιτροπή Εποπτείας:
Παναγιώτης Πούλος, Λέκτορας
Σοφία Πρόκου, Μέλος ΕΕΠ

ΑΘΗΝΑ
2017

Πίνακας περιεχομένων

Εισαγωγή	3
Κεφάλαιο 1	5
Το Ραμαζάνι.....	5
1.1 Το Ραμαζάνι στην ισλαμική παράδοση.....	5
1.2 Το Ραμαζάνι στην οθωμανική Κωνσταντινούπολη	9
Κεφάλαιο 2	14
Ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς και το έργο του	14
Κεφάλαιο 3	18
Το Ραμαζάνι μέσα από τα μάτια του Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς.....	18
3.1 Δημόσιος χώρος: Κοινωνικές δραστηριότητες πριν και κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού	18
3.2 Ιδιωτικός χώρος και μορφές κοινωνικότητας: Το ιφτάρι.....	20
3.3 Η σημασία του ήχου.....	21
3.3.1 Ήχοι της καθημερινότητας	22
3.3.2 Οι ισλαμικές ηχητικές πρακτικές	24
3.4 Η σημασία του παρελθόντος για τον Αλούς	27
Επίλογος.....	29
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	31
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	34
I. Μετάφραση στην ελληνική γλώσσα τα τρία χρονογραφήματα του Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς, τα οποία αναδημοσιεύονται στο βιβλίο με τίτλο «Eski Günlerde».....	34
Τα παλιά Ραμαζάνια στην Κωνσταντινούπολη.....	34
Τα Ιφτάρια του Ραμαζανιού και τα Ειδικά φιλοδωρήματα του Ιφταριού (Ντίς Κιρασί [<i>Diş Kirası</i>])	41
Τα Τζαμιά το Ραμαζάνι.....	47
II. Τα τρία χρονογραφήματα του Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς στην τουρκική γλώσσα (πρωτότυπο)	52

Εισαγωγή

Στην παρούσα εργασία το θέμα που θα μας απασχολήσει είναι το Ραμαζάνι στην ισλαμική παράδοση όπως αυτή αποτυπώνεται σε κείμενα του Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς (1887-1952). Σκοπός της εργασίας είναι η απόδοση τριών τουρκικών χρονογραφημάτων, συγγραφέας των οποίων είναι ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς, στην ελληνική γλώσσα και η αξιοποίησή τους ως πρωτογενή πηγή της πολιτισμικής ιστορίας της ύστερης οθωμανικής περιόδου και της πρώιμης περιόδου της Τουρκικής Δημοκρατίας. Αξίζει, βεβαίως, να αναφερθούμε στο γεγονός ότι τα χρονογραφήματα αυτά προς μετάφραση χρονολογούνται στο έτος του 1939. Πραγματεύεται τη καθημερινότητα της Κωνσταντινούπολης την περίοδο του Ραμαζανιού της εποχής αλλά και παλαιότερων εποχών.

Ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς την περίοδο του 1939- 1940 δημοσίευε κείμενά του στην εφημερίδα Ακσάμ, τα οποία αναδημοσιεύονται στο βιβλίο του με τίτλο *Eski Günlerde* (Στις παλιές ημέρες). Αυτά τα κείμενα δίνουν πληροφορίες σχετικά με την καθημερινότητα, καθώς και για δημοφιλή φαγητά, για παιχνίδια στις γειτονιές, για την συγκοινωνία, για την εξοχή και για το θέατρο. Κάνει μια νοσταλγική περιγραφή και παρουσιάζει μια μοναδική Κωνσταντινούπολη η οποία είχε πλέον αλλάξει. Επίσης το βιβλίο του αυτό εκδόθηκε για πρώτη φορά τον Φεβρουάριο του 2001 από τις εκδόσεις *İletişim* στην Κωνσταντινούπολη.¹

Ακόμη, κάτι που πρέπει να αναφερθεί είναι ότι τα κείμενα αναφέρονται σε παλαιότερη εποχή από την εποχή που δημοσιεύονται. Για παράδειγμα, αναφέρονται στα τέλη 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Εκείνους τους αιώνες συνέβησαν πολλά ιστορικά γεγονότα όπως το 1908 έχουμε την Επανάσταση των Νεοτούρκων μέχρι την έναρξη των Βαλκανικών Πολέμων (1912-1913). Ακολουθεί η ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918), ο Πόλεμος της Ανεξαρτησίας (1921-1922) και η δημιουργία της Τουρκικής Δημοκρατίας από τον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ (1881- 1938) «τον Πατέρα των Τούρκων» ο οποίος ηγήθηκε του κράτους από το 1923 έως το 1938. Ο Ατατούρκ στο πλαίσιο ενός ευρύτατου μεταρρυθμιστικού προγράμματος εφάρμοσε μια πολύ σκληρή πολιτική εναντίον των

¹ Για πληροφορίες σχετικά με την έκδοση, βλ. <http://www.iletisim.com.tr/kitap/eski-gunlerde/7443#.WKG5C9KLTIU>, ημερομηνία επίσκεψης, 13/2/2017.

μειονοτήτων και επέβαλε το λατινικό αλφάβητο το 1928 (Zürcher, 2004, σελ. 167, 170, 213, 247).

Η εργασία αναπτύσσεται σε τρεις άξονες και είναι δομημένη σε τρία κεφάλαια. Ο πρώτος άξονας αφορά το Ραμαζάνι γενικότερα, καθώς και τη βιογραφία του συγγραφέα. Ο δεύτερος άξονας αφορά την ανάλυση και το σχολιασμό των μεταφρασμένων χρονογραφημάτων ως πρωτογενής πηγής της πολιτισμικής ιστορίας της ύστερης οθωμανικής περιόδου και της πρώιμης περιόδου της Τουρκικής Δημοκρατίας. Ο τρίτος άξονας αφορά το μετάφρασμα. Επίσης όπως ήδη έχει σημειωθεί τα κεφάλαιά μας είναι τρία με το πρώτο να διαιρείται σε δύο υποκεφάλαια και το τρίτο σε τρία υποκεφάλαια. Πιο συγκεκριμένα, στην εισαγωγή θα αναφερθούμε γενικά στο Ραμαζάνι και γενικότερα στους πέντε στύλους του Ισλάμ, στη συνέχεια στο πρώτο κεφάλαιο παρατίθενται ορισμένα στοιχεία για την βιογραφία, την εργογραφία και τις γενικότερες θέσεις του συγγραφέα. Αυτά τα δύο σκέλη συνθέτουν και τον πρώτο μας άξονα. Στον δεύτερό μας άξονα κάνουμε τον κριτικό σχολιασμό παραθέτοντας τα συμπεράσματα και τον επίλογό μας και κλείνουμε με τον τρίτο άξονα ο οποίος περιλαμβάνει το μετάφρασμά μας και καταλήγει στο πρωτότυπα κείμενα του συγγραφέως, στην τουρκική γλώσσα, ώστε ο αναγνώστης να έχει τη δυνατότητα να ανατρέξει σ' αυτά.

Κεφάλαιο 1

Το Ραμαζάνι

1.1 Το Ραμαζάνι στην ισλαμική παράδοση

Η νηστεία τον μήνα του Ραμαζανιού καταλαμβάνει κεντρικό ρόλο στην ισλαμική παράδοση και την ζωή των μουσουλμάνων καθώς αποτελεί έναν από του πέντε βασικούς στύλους του Ισλάμ. Συνοπτικά, ο πρώτος στύλος είναι η ομολογία της πίστεως η *σαχάντα*, όπου ο μουσουλμάνος κάνει την εξής δήλωση: «Δεν υπάρχει άλλος Θεός πλην του Αλλάχ και ότι ο Μωάμεθ είναι ο Απεσταλμένος του Αλλάχ» (Γιαννουλάτος, 1975, σελ. 174). Ο δεύτερος στύλος είναι η προσευχή *σαλάτ* ή *ναμάζ*. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι μουσουλμάνοι προσεύχονται πέντε φορές την ημέρα. Η σαλάτ αποτελεί ένα είδος ύμνου και υποταγής προς τον Θεό. Πριν την προσευχή σαλάτ ακολουθείται μια διαδικασία καθαρισμού των πιστών. Αρχικά πλένουν το πρόσωπό τους, τα χέρια μέχρι τους αγκώνες και τα πόδια μέχρι τους αστραγάλους, άμα δεν υπάρχει νερό τότε αυτές οι χειρονομίες γίνονται με άμμο. Ο Μουεζίνης είναι εκείνος που καλεί τους πιστούς για προσευχή αναφωνώντας το *Αλλάχου άκμπαρ* «Αλλάχ, ο μέγιστος» και ο Ιμάμης είναι εκείνος που στέκεται μπροστά από τους πιστούς και τους καθοδηγεί. Επίσης οι πιστοί την ώρα της προσευχής στρέφονται προς τη Μέκκα (Γιαννουλάτος, 1975, σελ. 174- 176). Ο τρίτος στύλος κατά σειρά είναι η ελεημοσύνη, *ζακάτ*. Η ελεημοσύνη αποτελεί την υποχρέωση των πιστών να προσφέρουν το 1/40 των οικονομιών τους, αφού πρώτα έχουν καλύψει τις δικές τους ανάγκες. Επιπλέον προσφέρουν φαγητό σε όσους έχουν ανάγκη, στο τέλος του Ραμαζανιού (Γιαννουλάτος, 1975, σελ. 179 - 180). Ο τέταρτος στύλος αφορά το προσκύνημα στη Μέκκα, λεγόμενο *χατζ*. Υπάρχουν δύο τύποι προσκυνήματος. Το ατομικό προσκύνημα στην Κάαμπα οποιαδήποτε στιγμή του χρόνου και το χάτζ όπου πραγματοποιείται τον δωδέκατο μήνα του ισλαμικού έτους και αρχίζει στις 7 και τελειώνει στις 10 του μηνός αυτού (Κονδύλη-Μπασούκου, 2009, σελ. 211- 212). Τελειώνοντας, ο πέμπτος στύλος αποτελεί και το αντικείμενο της παρούσας εργασίας και είναι η νηστεία την περίοδο του Ραμαζανιού στην Ισλαμική Παράδοση κάτι που θα αναλύσουμε στη συνέχεια λεπτομερώς.

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο θα αναφερθούμε αναλυτικότερα στο Ραμαζάνι ώστε να γίνει περισσότερο κατανοητό το κείμενο της παρούσας εργασίας. Ξεκινώντας με τον αραβικό όρο *al-*

sawm που σημαίνει νηστεία. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στη λέξη *Ramadan* όπου ονομάζεται ο ένατος μήνας του ισλαμικού σεληνιακού ημερολογίου και το οποίο αποτελείται από 354 μέρες. Την 27^η νύχτα αυτού του μήνα αποκαλύφθηκε στον Προφήτη Μωάμεθ το Κοράνι για το λόγο αυτό η νύχτα αυτή ονομάζεται και *Νύχτα της Δύναμης*. Επομένως γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι γι' αυτόν τον λόγο οι μουσουλμάνοι θεωρούν αυτόν τον μήνα ιερό (Μακρής, 2004, σελ. 305- 306).

Το Ραμαζάνι αποτελεί μια περίοδο νηστείας των μουσουλμάνων παγκοσμίως και διαρκεί είκοσι εννιά με τριάντα ημέρες και σύμφωνα με τον Μακρή (2004, σελ. 306) έχει αρκετά κοινά σημεία με την εβραϊκή *Ημέρα εξιλασμού*. Η νηστεία αυτή ξεκινάει με την ανατολή του ηλίου και λήγει με την δύση. Καθ' όλη τη διάρκεια της ημέρας απαγορεύεται η κατανάλωση κάθε είδους φαγητού και ποτού συμπεριλαμβανομένου και του νερού, καθώς και οποιαδήποτε σεξουαλική επαφή, το κάπνισμα και άλλες απολαύσεις. Οι παραπάνω απαγορεύσεις δεν ισχύουν από τη στιγμή που θα δύση ο ήλιος μέχρι την ανατολή. Επίσης απέχουν από την νηστεία οι ασθενείς, οι εγκυμονούσες και οι ταξιδιώτες, όμως, έχουν την υποχρέωση να νηστέψουν εκ των υστέρων σε ίσο αριθμό ημερών, όταν δεν θα βρίσκονται πια σε έκτακτη κατάσταση. Οι πιστοί αυτόν τον μήνα πηγαίνουν όλο και περισσότερο στα τζαμιά και κυρίως τις Παρασκευές του μήνα, και ιδιαίτερα την πρώτη Παρασκευή και την τελευταία (Μακρής, 2004, σελ. 306).

Το Ραμαζάνι ορίστηκε ως περίοδος νηστείας στην ισλαμική παράδοση διότι έχει τις ρίζες του στο κορανικό κείμενο. Αυτό γίνεται φανερό από τους παρακάτω στίχους του Κορανίου (2: 183): «Ω! Σεις που πιστεύετε! Η νηστεία έχει επιβληθεί σε σας όπως έχει επιβληθεί στους προγόνους σας. Μήπως και θα απομακρυνθείτε από τα αμαρτήματα». Όπως αναφέρει ο Γεράσιμος Μακρής:

Το Ramadan (Ραμαζάνι) είν' ο μήνας που εστάλη κάτω το Κοράνι σαν Οδηγός στο ανθρώπινο γένος, με φανερά σύμβολα από την καθοδήγηση και το κριτήριο ανάμεσα στο καλό και στο κακό. Ωστε, όποιος από σας έμαθε ότι άρχισε ο μήνας, τότε πρέπει να νηστέψει.

(Μακρής, 2004, σελ. 307)

Βέβαια για να τηρηθεί πλήρως η νηστεία από έναν πιστό δεν πρέπει μόνο να απέχει από το φαγητό αλλά και από κάθε ανήθικη συμπεριφορά και σκέψη. Επιπροσθέτως το Ραμαζάνι αποτελεί μια κινητή θρησκευτική εορτή καθώς το ισλαμικό σεληνιακό ημερολόγιο είναι κατά

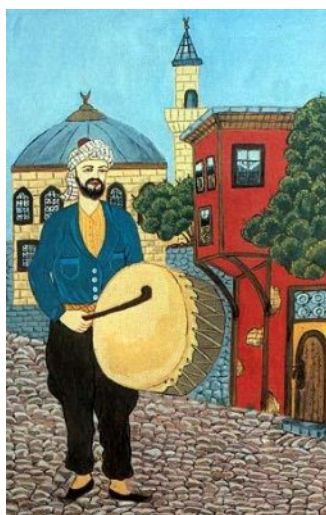
10- 11 μέρες μικρότερο. Επίσης αξίζει να πούμε ότι μετά το ραμαζάνι ακολουθεί μια τριήμερη γιορτή. Αυτή η γιορτή ονομάζεται στην Τουρκία *Σεκέρ Μπαϊραμί* και στον αραβικό κόσμο *Ιντ αλ-φιτρ*, το *Ιντ* προέρχεται από τα αραβικά και σημαίνει εορτασμός και το *φιτρ* δηλώνει το τέλος της νηστείας. Εκείνη την περίοδο οι μουσουλμάνοι δίνουν χρήματα στους φτωχούς, ντύνονται με καλά ρούχα, επισκέπτονται φίλους, προσεύχονται και γενικά διασκεδάζουν (Γιαννουλάτος, 1975, σελ. 186- 189).

Το Ραμαζάνι, ακόμη, αποτελεί τη μια από τις δύο θρησκευτικές γιορτές των μουσουλμάνων, η άλλη θρησκευτική γιορτή είναι η γιορτή της θυσίας ή *Κουρμπάν Μπαϊράμι* όπως ονομάζεται στην τουρκική. Αυτή η γιορτή γιορτάζεται από τους μουσουλμάνους παγκοσμίως για την προθυμία του Αβραάμ να θυσιάσει τον γιο του Ισμαήλ για τον Αλλάχ. Ο εορτασμός διαρκεί τέσσερις μέρες και ξεκινάει εβδομήντα μέρες περίπου μετά τον μήνα του Ραμαζανιού, δηλαδή τον δωδέκατο μήνα του ισλαμικού ημερολογίου και μετά το προσκύνημα στη Μεκκα (χάτζ). Όπως και το Ραμαζάνι έτσι κι αυτή είναι κινητή γιορτή (Κονδύλη-Μπασούκου, 2009, σελ. 213).

Ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει τον μήνα του Ραμαζανιού και είναι η ώρα του *ιφτάρ* (τουρκ. iftar). Καταρχάς το ιφτάρ σημαίνει την κατάλυση της νηστείας και είναι όρος του Ισλαμικού δικαίου. Το ιφτάρ στο ισλαμικό περιβάλλον αποτελεί βασικό κομμάτι της νηστείας. Με αυτό τον τρόπο οι πιστοί του Ισλάμ κηρύσσουν το τέλος της ημερήσιας νηστείας μετά την ανάγνωση του βραδινού εξανιού. Ιφτάρ είναι το γεύμα στο τέλος της ημέρας, δηλαδή μετά τη Δύση του ηλίου, που έχουν περάσει οι μουσουλμάνοι νηστεύοντας. Ακόμη το ιφτάρ προτείνεται να ξεκινάει με νερό, μερικά γλυκά ή χουρμάδες. Λόγω του ότι οι άνθρωποι είναι νηστικοί όλη τη μέρα καλό είναι να τρώνε ελαφριά πράγματα στην αρχή και στη συνέχεια να τρώνε πιο βαριά φαγητά (Şener, 2016).

Την περίοδο του Ραμαζανιού και κατά τη διάρκεια των βραδινών ιφταριών υπήρχε το έθιμο των φιλοδορημάτων, τα λεγόμενα *ντις κιρασί* (τουρκ. diş kirası). Στα παλιά Ραμαζάνια στα παλάτια και στα αρχοντικά, μετά το φαγητό του ιφτάρ δίνονταν χρήματα και διάφορα δώρα στους καλεσμένους, ιδιαιτέρως στους φτωχούς. Ωστόσο πολύ αργότερα αυτά τα φιλοδορήματα άρχισαν να κερδίζουν μια ημιεπίσημη ιδιότητα. Αυτό το έθιμο του να κάνουν το βραδινό δείπνο και να προσφέρουν δώρα ξεκίνησε ως ένα μέτρο σεβασμού από την πλευρά αυτών που προσκαλούσαν και το να δίνουν δώρα εφαρμοζόταν κυρίως στα παλάτια του σουλτάνου (Dia, 2016).

Πέρα από το γεύμα του ιφτάρ υπάρχει και το *σαχούρ* (τουρκ. sahur). Η λέξη *σαχούρ* είναι ένας θρησκευτικός όρος και είναι το γεύμα πριν την ανατολή του ηλίου ώστε μετά από αυτό να ξεκινήσει ή νηστεία τους μέχρι το βράδυ (Dönmez, 2016). Επίσης υπάρχει ακόμη ένα έθιμο στο οποίο την ώρα του *σαχούρ* για να ξυπνήσει ο κόσμος περνάγανε στο δρόμο άνθρωποι με νταούλια, τους λεγόμενους *νταβουλτζού* (τουρκ. davulcu), τους νταουλτζήδες, προκειμένου να ξυπνήσουν τον λαό για το πρωινό τους γεύμα πριν ξεκινήσουν τη νηστεία (Bozkurt, 2016). Ακόμη οι νταουλτζήδες χτυπάνε τα νταούλια τους και την ώρα του ιφτάρ για να αναγγείλουν αυτή την στιγμή στους πιστούς (Mantran, 2008, σελ.272).

Εικόνα 1.1. *Ραμαζάν Νταβουλτζουσού* (τουρκ. Ramazan Davulcusu)²

Ακόμη την περίοδο αυτή του Ραμαζανιού υπάρχει και μια προσευχή η οποία τελείται δύο ώρες μετά τη δύση του ηλίου. Αυτή η προσευχή ονομάζεται *τεραβίχ* (τουρκ. teravih) η οποία είναι ο πληθυντικός αριθμός της λέξης *τερβιχά* (τουρκ. terviha) και η οποία σημαίνει «καθησυχάζω, ξεκουράζω» (Köse, 2016).

Για τις δημόσιες ηχητικές πρακτικές του Ραμαζανιού, όπως αυτή του νταουλτζή και του *τεραβίχ*, θα αναφερθούμε αναλυτικότερα παρακάτω.

² Η εικόνα 1.1 προβάλλει έναν νταουλτζή. Για πληροφορίες της εικόνας, βλ. (https://www.google.gr/search?q=davulcu+1966&rlz=1C1KMZB_enGR584GR584&espn=2&biw=1517&bih=708&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjMofyon_PPAhUCrRQKHVBfAjAQ_AUIBigB&dpr=0.9#tbm=isch&q=davulcu+osmanli+donemi&imgc=MPraHNrmBS8uLM%3A), ημερομηνία επίσκεψης, 29/9/2016.

1.2 Το Ραμαζάνι στην οθωμανική Κωνσταντινούπολη

Σ' αυτό το υποκεφάλαιο οφείλουμε να εμβαθύνουμε περισσότερο στα χαρακτηριστικά του Ραμαζανιού ειδικά στην οθωμανική Κωνσταντινούπολη σε αντίθεση με τα παραπάνω που έχουν μια πιο γενική χροιά. Ωστόσο πριν κάνουμε αυτή την λεπτομερή αναφορά αξίζει να σημειώσουμε το γεγονός ότι το Ραμαζάνι είναι πάρα πολύ σημαντικό για τους μουσουλμάνους να μην διότι αποκαλύφθηκε στον Προφήτη Μωάμεθ (571-632) το Κοράνι αλλά και για το ότι τον ίδιο μήνα ήταν οι επέτειοι της γέννησης του Χουσεΐν (626-680) εγγονού του Μωάμεθ καθώς και των θανάτων του Αλή (599-661) γαμπρού του Μωάμεθ και της Χατιτζέ της πρώτης γυναίκας του Μωάμεθ. Ακόμη εκείνος ο μήνας περιέχει την επέτειο της Μάχης του Μπάντρ το 624 μεταξύ των μουσουλμάνων με αρχηγό τον Μωάμεθ και των Κουραϊσιτών, στην οποία νίκησε ο Μωάμεθ. Για να τιμήσουν, λοιπόν, για όλα αυτά τα γεγονότα, και κυρίως για την *Νύχτα της Δύναμης*, οι μουσουλμάνοι νηστεύουν (Quataert, 2007, σελ. 285). Αυτή η διαδικασία της νηστείας που επιβάλλεται αυτόν τον ιερό μήνα έχει και σαν σκοπό την «θυσία» και τον «εξαγνισμό». Κάθε μουσουλμάνος που είναι πάνω από 14 ετών οφείλει να νηστεύει εκτός και αν είναι άρρωστος (Mantran, 2008, σελ.271).

Η πρώτη ημέρα της νηστείας του Ραμαζανιού ξεκινάει μετά την πρώτη παρατήρηση της ημισελήνου στον ουρανό και χρειάζεται οπωσδήποτε δύο μάρτυρες για να βεβαιώσουν την αρχή της εμφάνισής της. Βέβαια αν ο ουρανός είναι συννεφιασμένος και δεν μπορούν να διακρίνουν την ημισέληνο τότε μεταφέρουν την πρώτη ημέρα της νηστείας την επόμενη που ακολουθεί. Ο σεΐχουλισλάμης είναι εκείνος που το ανακοινώνει. Ακόμη όταν πρόκειται να λήξει το Ραμαζάνι τότε πρέπει πάλι δύο μάρτυρες να δουν την ημισέληνο που θα δηλώνει την αρχή του επόμενου μήνα, αν όμως οι συνθήκες δεν είναι κατάλληλες τότε η λήξη του Ραμαζανιού μεταφέρεται εικοσιτέσσερις ώρες πίσω και ύστερα ξεκινάει η τριήμερη γιορτή (Mantran, 2008, σελ. 272).

Στην Κωνσταντινούπολη την περίοδο του Ραμαζανιού την ημέρα νέκρωναν όλα, άλλαζαν κατά πολύ οι ρυθμοί της καθημερινής ζωής. Βέβαια δεν μπορούμε να πούμε το ίδιο και για την διάρκεια της νύχτας κατά την οποία όλα τα καταστήματα και τα καφενεία φωτίζονταν με φανάρια. Οι νύχτες ήταν πάρα πολύ ζωντανές με την νυχτερινή ζωή να ανθίζει. Πριν έρθει όμως το Ραμαζάνι όλοι καθάριζαν τα σπίτια τους και έφτιαχναν εορταστικά φαγητά, ετοίμαζαν γλυκά και συγκέντρωναν προμήθειες για τα ιφτάρια. Την ώρα του ιφτάρ έτρωγαν φαγητά και ψωμί προετοιμασμένα ειδικά για αυτό το γεύμα. Αυτό το μήνα είναι πολύ έντονες οι επισκέψεις και οι

αφορμές για φιλοξενία και εκείνοι που είχαν υψηλά αξιώματα διοργάνωναν ανοιχτά γεύματα για όλους και στο τέλος έδιναν δώρα αλλά κυρίως χρήματα. Τον 18^ο αιώνα ο μεγάλος βεζίρης έδινε δώρα στους αξιωματούχους του. Επίσης δώρα έπαιρναν και οι σείχηδες διαφόρων αδελφοτήτων. Ωστόσο όλες οι επισκέψεις μεταξύ των αξιωματούχων καταργήθηκαν με τον νόμο του 1840 και επιτρέπονταν μόνο οι επισκέψεις στα γραφεία. Ακόμη και εκείνοι που βρίσκονταν στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα έδιναν δώρα στους υπηρέτες τους και οι φτωχοί στα μέσα του 19^ο αιώνα πήγαιναν στο παλάτι του σουλτάνου Αμπντουλμετζίτ του Α' (1823-1861) για να πάρουν δώρα. Αυτό το έθιμο κατά το οποίο ο σουλτάνος έδινε δώρα στους φτωχούς, ήταν ένα γενικότερο έθιμο μέχρι τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (1839-1876), ύστερα περιορίστηκε μόνο την περίοδο του Ραμαζανιού (Quataert, 2007, σελ. 286-287).

Τον 18^ο αιώνα και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα την 15^η ημέρα του Ραμαζανιού οι σουλτάνοι επισκέπτονταν τον μανδύα του Προφήτη στο παλάτι Τοπ Καπί και πρόσφεραν μπακλαβά στους γενίτσαρους. Αυτό το έθιμο συνεχίστηκε και μετά το 1826 όπου οι σουλτάνοι μοίραζαν ψωμιά αντί για μπακλαβά. Η περίοδος του Ραμαζανιού ουσιαστικά ήταν μια περίοδος ψυχαγωγίας, τα βράδια έχουμε το θέατρο των σκιών³, τον караγκιόζη και τους καλλιτέχνες να αποστηθίζουν είκοσι οχτώ διαφορετικές ιστορίες μέχρι την παραμονή του Μπαϊραμιού. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα έχουμε την ανάπτυξη του θεάτρου και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα έχουμε συγκεκριμένες παραστάσεις. Ύστερα με την εμφάνιση του κινηματογράφου έχουμε και ειδικές προβολές τις νύχτες του Ραμαζανιού. Με την σειρά λοιπόν, τον 18^ο αιώνα οι εκδηλώσεις ξεκινούσαν με το ιφτάρ και συνέχιζαν με περιπάτους, παραστάσεις του караγκιόζη και συναθροίσεις στα καφενεία. Τον 19^ο αιώνα έχουμε το θέατρο και τον κινηματογράφο. Στο Σεκέρ Μπαϊράμι επιτρέπονταν ακόμη, και οι συναναστροφές μεταξύ ανδρών και γυναικών που κατά κόρον απαγορεύονταν (Quataert, 2007, σελ. 287-288).

Παρουσιάζεται έντονη η ανάγνωση του Κορανίου από τους ουλεμάδες (αυτοί που γνωρίζουν τον ισλαμικό ιερό νόμο) στα τζαμιά, παρατηρούμε επισκέψεις των ανθρώπων σε τάφους συγγενών τους καθώς και στον τάφο του Εγιούπ (?-670) ο οποίος αποτελεί σημαντικό πρόσωπο για τους μουσουλμάνους καθώς ήταν στενός φίλος του Μωάμεθ. Επίσης την περίοδο

³ Θέατρο: Το θέατρο σκιών ήταν η δημοφιλέστερη διασκέδαση των Οθωμανικών χρόνων και οι ιστορίες που διηγούνταν αντανakλούσαν την τρέχουσα πολιτική κατάσταση, θέματα για την αγάπη και γενικότερα για την καθημερινότητα. Ουσιαστικά ήταν ένας ασφαλής χώρος που μπορούσε να ασκηθεί κριτική για την πολιτική κατάσταση και για τα γεγονότα της εποχής. Τον 19^ο αιώνα έχουμε θιάσους με παραστάσεις από ξένους και από Οθωμανούς ηθοποιούς και το 1897 έχουμε και την εμφάνιση του κινηματογράφου στην Κωνσταντινούπολη (Quataert, 2007, σελ. 278-279· Faroghi, 2000, σελ. 328-330).

του Ραμαζανιού οι μαθητές που ήθελαν να ακολουθήσουν ιερατικές τάξεις τότε άφηναν τα σχολεία και κήρυτταν στην ύπαιθρο και δέχονταν χρήματα και δώρα από τους ανθρώπους που συναντούσαν.

Οι μουσουλμάνοι, επιπροσθέτως, για να καλωσορίσουν αυτόν τον ευλογημένο μήνα του Ραμαζανιού προβαίνουν σε κάποιες κινήσεις και ακολουθούν κάποια παραδοσιακά έθιμα. Για παράδειγμα την περίοδο αυτή στα τζαμιά που διαθέτουν δύο μιναρέδες, τοποθετούνται μεταξύ των μιναρέδων τα λεγόμενα *μαχγιά* (τουρκ. *mahya*). Ακόμη οφείλουμε να αναφέρουμε ότι τα τζαμιά στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν ήταν περιουσία του κράτους αλλά ανήκαν σε μουσουλμάνους, βέβαια αυτούς τους χώρους δεν τους έχτιζαν μόνο ως χώρους λατρείας. Ωστόσο, αυτό το σύστημα δεν ισχύει στις μέρες μας, διότι πλέον τα τζαμιά βρίσκονται στην περιουσία του κράτους (İşli, 2004, σελ. 17). Στην Κωνσταντινούπολη, αυτή η πρακτική των *μαχγιά* ξεκίνησε στις αρχές του 18^{ου} αιώνα. Πριν την εγκατάσταση δημόσιου φωτισμού στους δρόμους το φως των *μαχγιά* ήταν πολύ εντυπωσιακό καθώς ήταν το μοναδικό φως που φωτίζε τους δρόμους (Quataert, 2007, σελ. 288). Τα *μαχγιά* είναι ουσιαστικά φωτεινές επιγραφές ή πανό με εικόνες. Η λέξη *μαχγιά* δημιουργείται από το Περσικό «mah» που σημαίνει μήνας και από την Αραβική πρόθεση «-iyye» και έτσι προκύπτει το Οθωμανικό «mah-iyye» που σημαίνει μηνιαίος ή ειδικός μήνας. Οι επιγραφές αυτές μεταξύ των μιναρέδων, στο παρελθόν, σχηματίζονταν με καντήλια σε τεντωμένα σκοινιά. Το λάδι που χρησιμοποιούσαν για τα καντήλια το αποθήκευαν στα κελάρια του τζαμιού ή σε μεγάλα πιθάρια που βρίσκονταν σε διπλανούς θαλάμους. Ο Süheyl Ünver (1898-1986) ήταν ο πρώτος μελετητής που δημοσίευσε μελέτες σε σχετικά θέματα πολλών θεμάτων και από το 1932 και μετά ήταν ο πιο σοβαρός μελετητής που αναφερόταν στα *μαχγιά* και για την δουλειά αυτή, επίσης ήταν ο μόνος επιβλέπων του θέματος αυτού. Ο Süheyl Ünver γνωστοποίησε σε δημοσίευσή του και τα δωμάτια εκείνων που έφτιαχναν τα *μαχγιά* μέσα στα τζαμιά και αναφέρει τα δωμάτια που βρίσκονταν στα τζαμιά της Αγία Σοφίας, του Τζεράχπασά, της Βαλιντέ και του Σουλεϊμανιγέ τζαμί. Τα καντήλια δένονταν σε σκοινιά και σχημάτιζαν λέξεις (İşli, 2004, σελ. 18-20). Βέβαια στο τέλος της Οθωμανικής περιόδου τα καντήλια αντικαταστάθηκαν από λάμπες. Ακόμη δεν είναι γνωστό ποια χρονολογία στήθηκαν τα πρώτα *μαχγιά*. Βέβαια, σύμφωνα με το οδοιπορικό, ενός γερμανού ταξιδευτή ονόματι «Schweigger» ο οποίος είχε πάει στην Κωνσταντινούπολη, γίνεται αναφορά ότι το 1578 υπήρχε μια επιγραφή *μαχγιά* μεταξύ κάποιων μιναρέδων. Οι επιγραφές ήταν αρκετές, δηλαδή συναντούσε κανείς τις εξής: «Καλώς ήρθες Ραμαζάνι», «Ο

σουλτάνος των έντεκα μηνών» και άλλες παρόμοιες, ακόμη υπήρχαν και αντίστοιχες επιγραφές αποχαιρετισμού. Ακόμη υπήρχαν και εικόνες όπως λουλούδια, τριαντάφυλλα, τζαμιά, πύργοι, πλοία γέφυρες και άλλα σχετικά (Bozkurt, 2016).

Επίσης κάτι πολύ σημαντικό είναι ότι μαχγιά δεν στήνονταν μόνο τα λατρεμένα βράδια και το Ραμαζάνι. Στήνονταν αντίστοιχα μαχγιά καλωσορίσματος όπως στην περίπτωση που ήρθε στην Κωνσταντινούπολη ο Ατατούρκ και ο βασιλιάς του Ιράν καθώς και στον ερχομό άλλων αξιότιμων προσώπων. Επίσης μαχγιά στήνονταν και την περίοδο του Παγκόσμιου πολέμου. Επιπροσθέτως το επάγγελμα του μαχγιατζή πέραγε από πατέρα σε γιό. Στην Οθωμανική περίοδο για να μπορέσει κάποιος να γίνει μαχγιατζής θα έπρεπε να περάσει από κριτική επιτροπή και να αποδείξει τις γνώσεις του. Αυτοί που ασχολούνταν με αυτό το επάγγελμα δούλευαν πολύ τον μήνα του Ραμαζανιού ενώ το υπόλοιπο κομμάτι του χρόνου το περνούσαν εκπαιδεύοντας παιδιά που ήθελαν να μάθουν το αντικείμενο (Bozkurt, 2016).

Συνεχίζοντας την αναφορά μας για το Ραμαζάνι στην Οθωμανική κοινωνία της Κωνσταντινούπολης διακρίνονται έντονα οι διακοινοτικές σχέσεις μεταξύ μουσουλμάνων και μη μουσουλμάνων. Αρκετοί μη μουσουλμάνοι προσκαλούνται στα βραδινά γεύματα των μουσουλμάνων καλλιεργώντας έτσι μια πιο κοινωνική διάθεση μεταξύ των κοινοτήτων.

Βέβαια η τήρηση της νηστείας διέφερε από τον τόπο την εποχή και το άτομο. Στην Κωνσταντινούπολη τον 18^ο αιώνα υπάρχει μια κοινωνική πίεση από την γειτονιά χωρίς να υπάρχουν αυστηρές τιμωρίες πέραν την κοινωνική κατακραυγή, συνήθως από τον Ιμάμη ή από ένα πρόσωπο που είχε τον ρόλο του εγγυητή τη συλλογικής τιμής. Τον 19^ο αιώνα υπάρχει μια αναταραχή στη δημόσια τάξη καθώς η μεταρρύθμιση που είχε κάνει το 1829 ο Μαχμούτ ο Β΄ (1785-1839) στην ενδυμασία όπου αντικατέστησε το τουρμπάνι με το φέσι, αυτή η αλλαγή διευκόλυνε τους μουσουλμάνους να πηγαίνουν σε μη μουσουλμανικές περιοχές και να τρώνε. Επιπροσθέτως κάποιες ακόμη αλλαγές ήταν η κατάργηση του «κυβερνητικού αξιωματούχου» το 1854 ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την δημόσια τάξη και την παραχώρηση των αρμοδιοτήτων του στην αστυνομία και στη χωροφυλακή (Quataert, 2007, σελ. 289).

Η ουλεμάδες προσπαθούσαν με κάθε τρόπο για την τήρηση της νηστείας και υποστήριζαν την νηστεία με το να λένε ότι έκανε καλό και στην υγεία. Η αστυνομία εφάρμοζε τον φάλαγγα (είδος βασανιστηρίου) ως τιμωρία για εκείνον που έπινε ή έτρωγε. Ωστόσο δεν είναι γνωστό το πόσο συνηθισμένες ήταν τέτοιες τιμωρίες. Κατά τον 19^ο αιώνα το κράτος ήθελε να πειθαρχήσει και να πείσει τους πολίτες να δουλεύουν συνεχώς. Η εργασιακή ζωή έπρεπε να

συνεχιστεί ακολουθώντας τα κανονικά ωράρια οπότε δεν μπορούσαν να συνυπάρξουν μαζί ο φόρτος εργασίας και η νηστεία. Ωστόσο το κράτος συμπεριφερόταν διαφορετικά στα σχολεία (μουσουλμανικά ιεροδιδασκαλεία και μεντρεσέδες) την περίοδο του Ραμαζανιού, τα οποία είχαν διακοπές εκείνες τις ημέρες και στη συνέχεια όταν ανοίχτηκαν σχολεία πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας, ιατρικά, στρατιωτικά και άλλα, το Ραμαζάνι έγινε πλέον σχολική αργία (Quataert, 2007, σελ. 290).

Κεφάλαιο 2

Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς και το έργο του

Ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη στις 28 Μαΐου του 1887 και πέθανε το 1952. Ο πατέρας του ήταν ο πασάς Αχμέτ Μουχτάρ (1861- 1926). Ο Αλούς έλαβε ιδιωτική εκπαίδευση. Τελείωσε το 1906 το λύκειο Γαλατάσαράι στο οποίο μπήκε στην τελευταία τάξη με εξετάσεις. Το 1910 ολοκλήρωσε την ανώτατη εκπαίδευσή του στη νομική σχολή της Κωνσταντινούπολης. Στην συνέχεια ακολούθησε επαγγελματική του σταδιοδρομία στη δημοσιογραφία.

Η ενασχόλησή του με τη συγγραφή άρχισε το 1908 με το χιουμοριστικό περιοδικό ονόματι Ελ – Ουφουρούκ (Η εκπνοή) που έβγαζε μαζί με τους φίλους του. Στα χρόνια του Πολέμου της Ανεξαρτησίας φρόντισε τον συγγραφικό αγώνα. Έκανε μεταφράσεις από τα γαλλικά. Δημοσίευσε μυθιστορήματά του, ιστορίες του και αναμνήσεις του σε ποικίλες εφημερίδες και περιοδικά.

Σχετικά με το έργο του, λέγεται ότι ο Αλούς δίνει τα καθημερινά βιώματα της εποχής της νεότητας και της παιδικής ηλικίας στην Κωνσταντινούπολη, ως εικόνες οι οποίες είναι διασκεδαστικές και προκαλούν γέλιο. Συγκεκριμένα, εκδίδονται σε αρκετά περιοδικά και εφημερίδες *Ακσάμ* (τουρκ. Akşam [Βράδυ]), *Σον Ποστά* (τουρκ. Son Posta [Τελευταία έκδοση]), *Τζουμουριγιέτ* (τουρκ. Cumhuriyet [Δημοκρατία]), *Βακίτ* (τουρκ. Vakit [Χρόνος]), *Γεντιγκιούν* (τουρκ. Yedigün [Εφτά μέρες]), *Γενί Μετζμουνά* (τουρκ. Yeni Mecmua [Καινούριο Περιοδικό]), *Χαφτά* (τουρκ. Hafta [Εβδομάδα])... από αναμνήσεις που διηγείται τις παραδόσεις και τα έθιμα που βρίσκονται στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και από μυθιστορήματα και ιστορίες. Από τους σύγχρονούς του συγγραφείς δεν μπορούν να βγουν εκτός του δρόμου του μυθιστορήματος και της παραδοσιακής ιστορίας ούτε ο Χουσεΐν Ραχμί (1864-1944) ο οποίος ήταν Τούρκος μυθιστοριογράφος και δημοσιογράφος λογοτέχνης και ο Αχμέτ Ρασίμ (1864- 1932). Ο Χουσεΐν Ραχμί μετέφραζε γάλλους συγγραφείς και επηρεάστηκε πολύ από τον γάλλο συγγραφέα Εμίλ Ζολά (1840-1902). Ο Ραχμί ασπάστηκε την δοκιμαστική μέθοδο του Εμίλ Ζολά, τον νατουραλισμό (λογοτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε στη Γαλλία στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα). Το 1887 εξέδιδε στην εφημερίδα *Χακικάτ* (τουρκ. Hakikat [Πραγματικότητα]) το πρώτο του μυθιστόρημα με τίτλο *Σικ* (τουρκ. Şik [Κομπός]) στο οποίο

περιέγραφε τους ανθρώπους που είχαν πέσει σε μια αστεία κατάσταση ενώ παράλληλα μιμούταν την ζωή των δυτικών πολιτισμών. Στα έργα του διατύπωνε με έναν αντικειμενικό τρόπο το ρυθμό της ζωής στις γειτονιές της Κωνσταντινούπολης, και γενικότερα αντικατόπτριζε τη ζωή της Κωνσταντινούπολης. Τα έργα του είναι ευανάγνωστα και χρησιμοποιεί μια πολύ απλή γλώσσα. Ακόμη, στα έργα του μπορεί κανείς να παρατηρήσει και προσωπικές του σκέψεις και συναισθήματα. Στα μυθιστορήματά του υπάρχει έντονα η κοινωνική σάτιρα, η έκφραση του λαού καθώς και τα έθιμα της ζωής στην παλιά Κωνσταντινούπολη. Επιπροσθέτως, επεξεργάζεται, από την περίοδο του Τανζιμάτ μέχρι και μετά την Δημοκρατία, την καθημερινή ζωή της Κωνσταντινούπολης. Ακόμη μέσα από τα έργα του εκφράζει την ζωή των γυναικών και γενικότερα τα βασανιστήρια που περνούσαν. Ο Ραχμί και ο Αχμέτ Ρασίμ βγάλανε μαζί το σατιρικό περιοδικό *Μποσμπογάζ ιλε Γκιουλαμπί* (τουρκ. Boşboğaz ile Güllabi [Φλύαρος με Κόλακα])⁴.

Ο Αχμέτ Ρασίμ ήταν δημοσιογράφος, αρθρογράφος, συγγραφέας και ποιητής και στιχουργός. Μέσα από τα συγγράμματά του γίνεται εύκολα αντιληπτός ο αισιόδοξος χαρακτήρας του και η χιουμοριστική πλευρά της προσωπικότητάς του. Αγαπούσε πάρα πολύ τη ζωή, είχε πάθος με το γράψιμο καθώς και μια αστείρευτη ενεργητικότητα. Επίσης έγραφε ιστορικά βιβλία, βέβαια γράφοντας αυτά είχε τη δυνατότητα να ελέγχει τη θλίψη του και δεν έπεφτε σε μελαγχολία, κάτι που δεν μπορούσαν να καταφέρουν άλλοι συγγραφείς (Παμούκ, 2005, σελ. 215- 216).

Ο Ρασίμ δεν θεωρούσε ότι το παρελθόν της «Ιστανμπούλ» ήταν ένας θησαυρός ο οποίος θα τον βοηθούσε να γράψει σπουδαία έργα, αντίθετα η πηγή του ήταν η καθημερινότητα της Πόλης. Του άρεσε να παρατηρεί την καθημερινότητα και παίρνει θέματα μέσα από αυτή. Το θέμα της σχέσης Ανατολής-Δύσης που προβλημάτιζε αρκετά άλλους συγγραφείς δεν τον προβλημάτιζε ιδιαίτερα. Εκείνη την περίοδο απέφευγε να γράψει για την πολιτική καθώς αποτελούσε ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα της περιόδου. Επίσης στα γραπτά του δεν λείπει η σατιρική χροιά. Την περίοδο μεταξύ του 1895-1903 έγραψε τα ωραιότερα άρθρα του και δημιούργησε μ' αυτά το βιβλίο του με τίτλο «Επιστολές της πόλης». Μέσα από αυτά τα άρθρα οι άνθρωποι έπαιρναν αρκετά μηνύματα για την καθημερινή ζωή και τους κανόνες που την ρύθμιζαν (Παμούκ, 2005, σελ. 216- 219).

⁴ Για πληροφορίες σχετικά με την ζωή και τα έργα του Χουσεΐν Ραχμί, βλ. (https://www.turkedebiyati.org/huseyin_rahmi_gurpinar.html), ημερομηνία επίσκεψης, 16/2/2016.

Ο συγγραφέας *Τζεβντέτ Κουντρέτ* (τουρκ. Cevdet Kudret [1907- 1992]) λέει για τον Αλούς:

«Ο Χουσεΐν Ραχμί ασχολείται με τα κοινά, αντίθετα με τον Μουχτάρ Αλούς που δεν τον ενδιαφέρουν τα κοινά, ικανοποιείται μόνο με το να διηγείται κάποια διασκεδαστικά γεγονότα. Ενώ, είναι ιδιοφυής στις κωμικές σκηνές, αντίθετα η πειστική διήγηση του Χουσεΐν Ραχμί στηρίζεται στην παρατήρηση. Ο Σερμέτ Μουχτάρ παρουσιάζει τα γεγονότα σε μια κωμική ατμόσφαιρα διαφεύγοντας στην υπερβολή. Επί το πλείστον καταντάει τη δουλειά του μέχρι και απρεπή»

(*Kudret*, στο Ünlü & Ömer, 1988, σελ. 68)

Επίσης η ερευνήτρια της λογοτεχνίας και συγγραφέας *Ολτζάι Ονερτόι* (τουρκ. Olcay ÖnerToy [1934-]) η οποία έκανε μια γενική αξιολόγηση για τα μυθιστορήματα του Αλούς διατυπώνει τα παρακάτω:

«Μπορούμε να βρούμε στα μυθιστορήματα πλούσια γνώση και υλικό σχετικά με τον κοινωνικό τρόπο ζωής ιδίως των τελευταίων 50 χρόνων της περιόδου της αυτοκρατορίας. Από αυτή την πλευρά τα μυθιστορήματα μπορεί να είναι μια πηγή για αυτούς που ενδιαφέρονται για την κοινωνική ιστορία της Αυτοκρατορίας. Στα μυθιστορήματα βρίσκουμε τη ζωή στα αρχοντικά των πασάδων και τις παρατηρήσεις των δικών του βιωμάτων στο αρχοντικό. Στα μυθιστορήματα του Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς συναντιόμαστε με διαφορετικούς χαρακτήρες ανθρώπων από διαφορετικές πόλεις της Κωνσταντινούπολης. Τα άτομα τα οποία έπαιρναν το καθήκον του κράτους ή κοντά στο παλάτι των χρόνων αυτών, αυτοί οι οποίοι ζούσαν στις παρυφές των πόλεων, οι μειονότητες όπως οι Ρωμιοί και οι Αρμένιοι δίνονται με την κατάλληλη μορφή στο θέμα ως άτομα τα οποία ενίοτε είναι αρεστά, και ως άτομα τα οποία κατακρίνονται. Στα μυθιστορήματα η γλώσσα είναι απλή και η αφήγηση ηγεμονική».

(*ÖnerToy*, στο Ünlü & Ömer, 1988, σελ. 68)

Τα έργα τα οποία εκδόθηκαν ως βιβλία είναι τα εξής: *Κιβιρτζίκ Πασά* (τουρκ. Kivircik Paşa [Κατσαρός Πασάς]) 1933, *Πεμπέ Μασλαχλί Χανίμ* (τουρκ. Pembe Maşlahlı Hanım [Γυναίκα με Ροζ Μασλάχι]) 1933, *Χάρπ Ζενγκινίν Γκελινί* (τουρκ. Harp Zenginini Gelini [Η

Νύφη του Πλούσιου Πολέμου]) 1934, *Εσκή Τσαρκίν Ανλατίγιор* (τουρκ. Eski Çarkın Anlatiyor [Περιγράφει ο Παλιός Τσαρκίνης]) 1944 (Ünlü & Ömer, 1988).

Επίσης αξίζει να γίνει αναφορά στο γεγονός ότι ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς είναι ανάμεσα στους συγγραφείς της παλιάς γενιάς με κοινό σημείο τους την αγάπη τους για την Κωνσταντινούπολη. Άλλος ένας αξιόλογος συγγραφέας εκείνης της γενιάς, εκτός του Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς και των υπόλοιπων που αναφέραμε είναι και ο Ρεσάτ Εκρέμ Κοτσού (1905-1975). Ο Ρεσάτ Εκρέμ Κοτσού όπου και εκείνος λάτρευε την Κωνσταντινούπολη, παρατηρούμε έναν θλιμμένο ποιητή σε σχέση με τον Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς και τον Αχμέτ Ρασίμ. Ο ιστορικός Κοτσού μάζευε υλικό για το έργο του την *Εγκυκλοπαίδεια της Ιστανμπούλ*. Ο συγκεκριμένος ιστορικός αν και γοητευόταν πολύ από τη γαλλική λογοτεχνία και ήθελε αρκετά να γράφει όπως οι γάλλοι λογοτέχνες πίστευε πως αν ακολουθούσε αυτό το ρεύμα θα έχανε την γνησιότητά του και δεν θα πρωτοτυπούσε, οπότε κατάλαβε πως μόνο εάν έστρεφε την προσοχή στην κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και γενικότερα στο θλιβερό παρελθόν της Κωνσταντινούπολης θα μπορούσε να είναι γνήσιος.

Ο Κοτσού είχε βιώσει πολύ άσχημες καταστάσεις και πολέμους οπότε λογικό είναι να βγάξει αυτόν τον μελαγχολικό χαρακτήρα. Στην *Εγκυκλοπαίδεια της Ιστανμπούλ* μπορούσε κανείς να βρει πολύ παράξενες ιστορίες, παραδοξότητες, ιστορικές και εγκυκλοπαιδικές γνώσεις, επίσης είχε ενσωματώσει και προσωπικά του γούστα, τα ενδιαφέροντά του, τα πάθη του, τις εμμονές του και τις στεναχώριες του και γενικότερα συγκέντρωνε οποιαδήποτε παράξενη πληροφορία που αφορούσε την Κωνσταντινούπολη. Εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1944 όμως αναγκάστηκε να τη σταματήσει το 1951, εξαιτίας έλλειψης χρημάτων. Το 1958 άρχισε να την εκδίδει πάλι και σταμάτησε το 1973. Ο Κοτσού είχε επηρεαστεί πολύ από έναν καθηγητή του τον Αχμέτ Ρεφίκ (1881- 1937) ο οποίος ήταν Τούρκος ιστορικός, συγγραφέας και ποιητής, που τον είχε ως πρότυπο καθώς και από τον Αχμέτ Ρασίμ. Επίσης στην *Εγκυκλοπαίδεια της Ιστανμπούλ* είχε γράψει και ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς (Παμούκ, 2005, σελ. 172, 173, 176, 180, 181, 183, 184, 240- 275).

Κεφάλαιο 3

Το Ραμαζάνι μέσα από τα μάτια του Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς

Ο συγγραφέας μας Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς μας ταξιδεύει μέσα στην Κωνσταντινούπολη μέσα από το κείμενό του, δίνοντάς μας έτσι τη δυνατότητα να γνωρίσουμε το πώς ήταν τα Ραμαζάνια εκείνης της περιόδου και πώς τα βλέπει ο ίδιος. Αυτό το κεφάλαιο χωρίζεται σε τέσσερα υποκεφάλαια ξεκινώντας με τον «Δημόσιο χώρο» συνεχίζοντας στο δεύτερο υποκεφάλαιο με τον «Ιδιωτικό χώρο» ,στο τρίτο «Η σημασία του ήχου» και καταλήγοντας στο τέταρτο «Η σημασία του παρελθόντος για τον Αλούς»

3.1 Δημόσιος χώρος: Κοινωνικές δραστηριότητες πριν και κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού

Σύμφωνα με τον Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς λίγες μέρες πριν έρθει ο μήνας του Ραμαζανιού παρουσιάζεται μεγάλη κίνηση στους δρόμους κάτι που δεν ήταν έντονο τις άλλες περιόδους. Οι μουεζίνηδες αρχίζουν να κάνουν πιο αισθητή την παρουσία τους καλώντας τους πιστούς για προσευχή (Alus, 2001, σελ. 13). Επίσης, μας παρουσιάζει τον στολισμό των τζαμιών με τα λεγόμενα μαχγιά, μόνο σε όσα τζαμιά που υπάρχουν δύο μιναρέδες, τα οποία αναλύσαμε και πιο πάνω στην εργασία. Αυτός ο στολισμός οφείλουμε να πούμε πως είναι βασικό χαρακτηριστικό της περιόδου αυτής. Ύστερα γίνεται αναφορά στο ότι υπήρχαν κανόνια τα οποία τραβούσαν αλόγα και όταν έριχναν κανονιές σήμαινε ότι είναι η ώρα του γεύματος ιφτάρ κάτι που σχολιάζουμε εκτενώς ανωτέρω (Alus, 2001, σελ. 13). Ακόμη υπήρχαν παντού σύμβολα του Ραμαζανιού (Alus, 2001, σελ. 14), και τα νταούλια που έβγαιναν για να σημάνουν την έναρξη του σαχούρ και του ιφτάρ. Οι καντηλανάφτες καθάριζαν τα τζαμιά με μεγάλη προσοχή. Επίσης τα βακούφια ήταν εκείνα που προμήθευαν με λάδι τα τζαμιά. Τα βακούφια ουσιαστικά ήταν θρησκευτικά φιλανθρωπικά ιδρύματα περιλαμβάνοντας και όλη την ακίνητη περιουσία τους.

Συνεχίζοντας την ανάγνωση των χρονογραφημάτων μας παρατηρούμε την έντονη δραστηριότητα του εμπορίου, όπως η κατασκευή διάφορων μικροαντικειμένων όπως φεσιού και

κομπολογιού. Βέβαια, έχουμε και την παραγωγή και άλλων προϊόντων όπως καπνού⁵, μπαχαρικών, καθώς και τριανταφυλλέλαιου. Και παρουσιάζεται το αναρίθμητο πλήθος να κατακλύζει τα μαγαζιά. Τα καφενεία⁶ έβαζαν χαλιά στο εσωτερικό και μουσαμάδες στη σκεπή. Ακόμη τα ζαχαροπλαστεία, οι φούρνοι και οι μπακάληδες στόλιζαν τα μαγαζιά τους. Επίσης κάνει λόγο για ένα οικόπεδο το οποίο μπορεί και να ήταν κατάλοιπο κάποιας πυρκαγιάς, όπου έφτιαχναν ένα τεράστιο ξύλινο κτίριο με πολλά θεωρεία και λειτουργούσε είτε ως θέατρο είτε ως τσίρκο με άλογα και το κατεδάφιζαν την επόμενη μέρα της γιορτής της Σοφίας του Θεού (Alus, 2001, σελ. 16-17). Γενικότερα παρουσιάζει ότι στα μαγαζιά που πουλούσαν τσάι συνωστίζονταν ο κόσμος μέχρι που νοίκιαζαν παραπάνω καρέκλες. Μιλάει για τους μπαρμπέρηδες οι οποίοι προσπαθούσαν και εκείνοι να πουλήσουν λίγο τσάι, για εκείνα τα μαγαζιά που έβαζαν φωνογράφο, κινετοσκόπιο⁷, μοτοσκόπιο και είχαν μια μικρή έκθεση ζωγραφικής και αναφέρει έργα που βρίσκονταν στην έκθεση καθώς και ότι παρευρίσκονταν εκεί και οι περισσότεροι ζωγράφοι των έργων αυτών και συζητούσαν. Επίσης αναφέρει ότι κλείνουν τα στρατιωτικά σχολεία και ότι όλοι οι δρόμοι γέμιζαν με μαθητές και επέστρεφαν μετά την γιορτή του Ραμαζανιού αλλά όσοι πήγαιναν στην πατρίδα τους έμεναν μέχρι τη γιορτή της Θυσίας (Alus, 2001, σελ. 17-18).

Ωστόσο, από την στιγμή που ξεκινάει το Ραμαζάνι αναφέρει ότι μέχρι το μεσημέρι οι δρόμοι ήταν άδειοι και ότι μετά την μεσημβρινή προσευχή οι άνθρωποι πήγαιναν κουρασμένοι από την νηστεία στις δουλειές τους. Μέχρι εκείνη τη στιγμή τα τζαμιά είναι άδεια αλλά σιγά-σιγά αρχίζουν να γεμίζουν με απλούς ανθρώπους ακούγοντας τους Χαφίζ προσπερνώντας τα λάθη που έκαναν ή άκουγαν τις κραυγές φανατικών κηρύκων. Αναφέρεται σε κάποια πρώτη τάξης τζαμιά καθώς και ότι σ' αυτά τα τζαμιά υπήρχαν και Χαφίζ και κήρυκες υψηλής ποιότητας και αναφέρει μερικούς (Alus, 2001, σελ. 34-35).

Άλλο ένα χαρακτηριστικό του Ραμαζανιού ήταν ότι ήταν η συνολική ανάγνωση του Κορανίου στη μνήμη των πεθαμένων τους. Παίρνοντας γι' αυτόν τον λόγο κάποιον διάσημο Χαφίζ. Επίσης φτιάχνονταν παραδοσιακά γλυκά και ένα παραδοσιακό ψωμί. Επίσης άλογα με πανέρια μοίραζαν πόρτα-πόρτα παραδοσιακά ψωμιά σε όλη την Κωνσταντινούπολη. Επίσης ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς αναφέρεται έντονα και στην ενδυμασία στο δημόσιο χώρο κάνοντας λόγο για τον φερετζέ που αργότερα αντικαταστάθηκε από το φέσι και για τα περίφημα τσαντόρ

⁵ Ο καπνός εμφανίστηκε στην Κωνσταντινούπολη περίπου το 1609 (Quataert, 2007, σελ. 275).

⁶ Το καφενείο εμφανίστηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1555 μαζί με τον καφέ (Quataert, 2007, σελ. 275).

⁷ Το κινετοσκόπιο είναι μηχανή προβολής ταινιών.

που φορούσαν οι γυναίκες καλύπτοντας με αυτό τον τρόπο το κεφάλι τους και το σώμα τους (Alus, 2001, σελ. 34). Ακόμη έχουμε και τις προσευχές των πιστών στα τζαμιά. Αυτές της προσευχές θα τις αναλύσουμε στο υποκεφάλαιό μας αναφορικά με τις ισλαμικές πρακτικές.

3.2 Ιδιωτικός χώρος και μορφές κοινωνικότητας: Το ιφτάρι

Σ' αυτό το υποκεφάλαιο θα αναφερθούμε κυρίως στο πώς συμπεριφέρονταν οι μουσουλμάνοι εκείνη την περίοδο σε ιδιωτικό επίπεδο, δηλαδή στο χώρο των κατοικιών. Καταρχάς, καθώς ερχόταν το Ραμαζάνι όλοι οι μουσουλμάνοι άρχιζαν να προετοιμάζονται και μάζευαν τρόφιμα στα κελάρια τους. Αυτό το έπρατταν πλούσιοι και φτωχοί. Βέβαια οι πλούσιοι είχαν δυο κελάρια ένα μεγάλο και ένα μικρό. Το μεγάλο βρισκόταν δίπλα στον ανδρωνίτη και το μικρό δίπλα στον γυναικωνίτη (Alus, 2001, σελ. 19). Ο ανδρωνίτης βρισκόταν στο μπροστινό τμήμα σε πολλές αστικές οικίες ενώ ο γυναικωνίτης σε κάποιο άλλο μέρος, ο γυναικωνίτης ήταν στην αρχή ένα φαινόμενο της αστικής τάξης. Στον ανδρωνίτη συναναστρέφονταν οι άντρες και στον γυναικωνίτη οι γυναίκες. Ο ανδρωνίτης επίσης χρησιμοποιούταν από τον γηραιότερο άντρα της οικογένειας και συνδεόταν και με άλλα δωμάτια (Quataert, 2007, σελ. 266).

Οι στρατιωτικοί είχαν μηνιαίο δελτίο παροχής τροφίμων ανάλογο του βαθμού τους. Ύστερα έχουμε και τα ιφτάρια όπου στα αρχοντικά όταν πήγαιναν κάποιοι καλεσμένοι περίμεναν την εκτόξευση του κανονιού για να πάνε στο αρχοντικό καθώς εάν πήγαιναν νωρίτερα θεωρούταν αγένεια (Alus, 2001, σελ. 24). Πρώτα κατέφθαναν ο μουεζίνης και ο ιμάμης του τζαμιού, οι δερβίσηδες⁸ και οι ψαλτάδες, τα παιδιά και άλλοι. Οι λιγότερο ευυπόληπτοι που έρχονταν πήγαιναν στο καφενείο του διαμερίσματος των κατώτερων Αγάδων ενώ οι κοινωνικά ανώτεροι πήγαιναν στην αίθουσα των καλεσμένων του ανδρωνίτη και έπαιρναν θέση ανάλογα με το αξίωμα. Άρχιζαν να προσεύχονται και να λένε το σύμβολο της Πίστewος (Alus, 2001, σελ. 25). Ύστερα έχουμε τα τεραβίχ που είναι η τελευταία προσευχή. Επίσης αναφέρει ότι τα πιο πλούσια ήταν τα ιφτάρια του παλατιού (Alus, 2001, σελ. 26, 27).

Οι μαθητές των στρατιωτικών σχολείων καλούνταν στο σουλτανικό γεύμα. Εδώ υπάρχουν και τα φιλοδωρήματα που δίνονταν στους καλεσμένους. Όμως τα φιλοδωρήματα σε

⁸ Δερβίσηδες: Είναι μουσουλμάνοι μυστικιστές και λέγονται και αλλιώς σούφι. Οι σούφι χωρίζονταν σε αδελφότητες, οι διδασκαλίες των οποίων ποίκιλλαν μεταξύ τους, όμως από κοινού προσπαθούσαν να έχουν στενή επαφή με τον Θεό. Τα μέλη συναθροίζονταν σε έναν χώρο για να τελέσουν την ομαδική προσευχή (ζικρ). Στο τέλος της οθωμανικής εποχής στην Κωνσταντινούπολη βρίσκονταν τουλάχιστον είκοσι διαφορετικές αδελφότητες (Quataert, 2007, σελ. 279-282).

άτομα της υψηλής κοινωνίας, στην πορεία θεωρήθηκαν ως αυθάδεια. Βέβαια κάποιοι διατήρησαν αυτή την κίνηση σε άτομα κατώτερης κοινωνικής τάξης. Τελειώνοντας αυτό το υποκεφάλαιο, παρατηρούμε ότι στα χρονογραφήματα του Αλούς το μεγαλύτερο βάρος δίνεται στον δημόσιο χώρο και όχι τόσο στον ιδιωτικό.

3.3 Η σημασία του ήχου

Ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς στο χρονογράφημά του δίνει μεγάλη έμφαση στο «τι ακούγεται» στην πόλη. Ο Αλούς όπως και ο Αχμέντ Ρασίμ και ο Ρεσάτ Εκρέμ Κοτσού δίνουν προτεραιότητα στον ήχο μέσα στα κείμενά τους όταν περιγράφουν την Κωνσταντινούπολη. Η λογοτεχνία των παραπάνω συγγραφέων ανήκει σε μια γενιά νοσταλγικής διήγησης θρηνώντας μια απώλεια, και σε ένα μεγάλο βαθμό ιδανικοποίησε τον κόσμο (Poulos, 2004, σελ. 95). Αυτοί οι συγγραφείς όταν περιέγραφαν ή θυμόντουσαν τον κόσμο των μη μουσουλμάνων μουσικών της ύστερης Οθωμανικής περιόδου συμπεριφέρονταν ως εθνογράφοι του ήχου παράγοντας κείμενα ακουστικών βιωμάτων εκείνου του κόσμου. Διαχειρίζοντας αυτά τα κείμενα ως εθνογραφίες του ήχου, μας δίνουν μια γνώση της κοινής μουσικής μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων της Κωνσταντινούπολης και μας δίνουν γνώσεις για τις μεγάλες αλλαγές που βίωσαν αυτοί οι δύο λαοί στις αρχές του 20^{ου} αιώνα (Poulos, 2014, σελ. 95-96).

Ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς στο χρονογράφημά του περιγράφει τις περιοχές της Κωνσταντινούπολης μέσω των ήχων τους. Μέσα στο έργο του οι ήχοι αναμειγνύονται δημιουργώντας ένα θορυβώδες «ηχοτοπίο». Η αίσθηση της ακοής είναι ένα βασικό στοιχείο του κειμένου. Αυτό το στοιχείο δεν στοχεύει μόνο να ενισχύσει την πλούσια αναπαράσταση της Παλιάς Κωνσταντινούπολης αλλά είναι και μια πρόκληση για τον ιστορικό του ήχου να κατανοήσει την ποιητική πολιτισμική χροιά του ακούσματος (Poulos, 2014, σελ. 98). Γενικά στα χρονογραφήματά του παρατηρείται έντονα και το γλαφυρό ύφος της αφήγησής του. Ακόμη, σ' αυτό το σημείο μπορούμε να αναφέρουμε και τα λεγόμενα του Πανόπουλου για τον Χρηστοβασίλη όπου αναφέρει πως ο Χρηστοβασίλης με την αφήγησή του και τους διαλόγους του, δημιουργεί ολοκληρωμένα «ηχοτοπία», ηχητικά περιβάλλοντα που ανακαλούν τις παιδικές κυρίως αναμνήσεις του ή δημιουργεί ένα ηχητικό πλαίσιο για την εξιστόρηση μιας ιστορίας ή την αναφορά σε κάποιο περιστατικό (Πανόπουλος, 2005, σελ. 283). Επίσης χρησιμοποιούσε τον ήχο για να γίνει πιο κατανοητός αυτός ο κόσμος των βοσκών που περιέγραφε και χρησιμοποιεί

αυτές τις ηχητικές αναπαραστάσεις για να φτιάξει έναν οικείο, σταθερό και προστατευτικό ηχητικό περίγυρο (Πανόπουλος, 2005, σελ. 283). Επίσης η αναφορά του στο ότι η σωστή απόδοση του κόσμου αυτού γίνεται και μέσω των εικόνων αλλά και μέσω των ήχων είναι πολύ σημαντική (Πανόπουλος, 2005, σελ. 283). Βάσει λοιπόν, όλων των παραπάνω αναφορών μπορούμε να πούμε πως και ο Σερμετ Μουχτάρ Αλούς έχει πολλά κοινά στοιχεία. Καταρχάς μέσω των «ηχοτοπίων» του αναπαριστά την Κωνσταντινούπολη. Οι ηθογραφικές του απεικονίσεις αντηχούν από τις απεικονίσεις των παιδικών του χρόνων, η οποίες είναι νοσταλγικές αναπαραστάσεις και δημιουργούν μια ένταση και μια ζωντάνια κάτι που έχουμε αναφέρει ήδη. Τα «ηχοτοπία» του τονίζουν την πολιτισμική, κοινωνική και ψυχολογική σταθερότητα της κοινότητας. Επίσης όπως και ο Πανόπουλος αναφέρει για τον Χρηστοβασίλη ότι συνειδητά ή ασυνειδητά φαίνεται μια προσπάθειά του να δημιουργήσει «ακουστικούς χώρους» μέσω της γραφής, το ίδιο συμβαίνει και με τα χρονογραφήματα του Αλούς. Αμέσως μετά γίνεται ένας διαχωρισμός για εύκολη κατανόηση των ήχων στα χρονογραφήματα.

3.3.1 Ήχοι της καθημερινότητας

Όπως προαναφέραμε και ανωτέρω δεκαπέντε με είκοσι μέρες πριν φτάσει ο μήνας του Ραμαζανιού οι πιστοί προετοιμάζονται για να υποδεχτούν αυτόν το ιερό μήνα (Alus, 2001, σελ.13). Αυτές τις μέρες υπάρχει έντονη κινητικότητα στους δρόμους με αποτέλεσμα να έχουμε και πολλούς καθημερινούς ήχους. Ακούγονται ευχαριστίες από τους πιστούς όπως «Χίλιες φορές Δόξα στον Παντοδύναμο, έφτασε κι ο ευλογημένος μήνας!..» (Alus, 2001, σελ.13). Ύστερα γίνεται αναφορά στον θόρυβο που κάνουν τα άλογα που κουβαλάνε τα κανόνια τα οποία θα ρίξουν κανονιές την ώρα του ιφτάρ (Alus, 2001, σελ.13). Έχουμε τον ήχο τον σκεπαρνιών και το τρίξιμο των πριονιών στην αυλή του τζαμιού Μπεγιαζίντ, τις φωνές των πωλητών ροδέλαιου που διαλαλούσαν τηνπραμάτεια τους «Μυρωδάτα μπαχάρια, μυρωδάτα μπαχάρια» και τον φωνογράφο που άκουγε κανείς από κάτι λαστιχένια ακουστικά (Alus, 2001, σελ.14, 15, 17). Ακόμη, ακούγεται και ο ήχος των σπαθιών που φορούσαν εκείνοι που μόλις είχαν περάσει από την Ανώτερη στην Ανώτατη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων (Alus, 2001, σελ. 18). Το πρώτο βράδυ του Ραμαζανιού έχουμε τα παιδιά που έβγαιναν στις γειτονιές και τραγουδούσαν «Καλώς το Ραμαζάνι, καλώς όρισε, με τ' άδειο ταψί του μπακλαβά μας όρισε». Έχουμε τους ήχους από τα κανόνια που δήλωναν ότι είναι η ώρα του ιφτάρ (Alus, 2001, σελ. 24- 25). Εδώ γίνεται φανερός ένα «ακουστικός χώρος» που δίνεται βάσει στην αίσθηση της

ακοής. Οι πιστοί περιμένουν να ακούσουν τον κανονιοβολισμό παντού σε όλες τις περιοχές ώστε να ξεκινήσουν το βραδινό τους γεύμα, εδώ γίνεται φανερό και μια υπακοή στους κανόνες της θρησκείας τους μέσω του ήχου και ερχόμαστε πάλι στον Πανόπουλο ο οποίος λέει « Να ακούς σημαίνει να καταλαβαίνεις, να υπακούς και να συμπεριφέρεσαι σωστά (Πανόπουλος, 2005, σελ. 283). Μπορούμε να αναφέρουμε ως παράδειγμα στο κείμενο του Αλούς τον παρακάτω διάλογο: «Αυτοί όμως που μένουν μακριά, κάνουν χωνί το χέρι πάνω στα αυτιά για να ακούσουν...

- Μάλλον τη ρίξανε την κανονιά στο *Κουλέ ντιμπί* (Kule dibi)!
- Ακούγεται σαν ρολά μαγαζιού!
- Έχει κακό καιρό. Ρε μπας και είναι καμιά βροντή; Μόλις λέει, ένας απ' τους κακοντυμένους υπηρέτες :
- «Το ρολόι του ταπεινού δούλου σας είναι απόλυτα ρυθμισμένο με αυτό του *Γενί Τζαμί* (Yenicami). Πέρασαν και τέσσερα λεπτά!..» έμπαιναν σιγά-σιγά σε δράση, τα χέρια και τελικά ανασκουμπωνόντουσαν όλοι» (Alus, 2001, σελ. 25-26).

Ωστόσο μέχρι να έρθει η ώρα του ιφτάρ εκείνοι που ήταν καλεσμένοι έκαναν βόλτες έξω από το σπίτι διότι ήταν αγένεια να πάνε νωρίτερα, οπότε εδώ έχουμε τον ήχο από τις άμαξες και τις φωνές των αρχόντων προς τους αμαξηλάτες τους να κάνουν και άλλες βόλτες (Alus, 2001, σελ. 24). Έχουμε τις συζητήσεις για τα περιβόητα ιφτάρια του σουλτάνου καθώς και την έκφραση που έλεγαν σ' αυτούς που έδιναν φιλοδομήματα μετά το ιφτάρ δηλαδή *Τεχαντού Τεχαμπού* (τουρκ. Tehadu Tehabu) που ουσιαστικά σημαίνει η εξασφάλιση της φιλίας κάποιου παριστάνοντας το θύμα (Alus, 2001, σελ. 27). Επιπροσθέτως, έχουμε και τα κλάματα και τους οδυρμούς στο χαρέμι μετά τις προσευχές (Alus, 2001, σελ. 28). Παρατηρείται ακόμη, ότι μέχρι την μεσημβρινή προσευχή η Κωνσταντινούπολη νέκρωνε, δεν υπήρχαν οι φωνές του γαλατά, του σαλεπιτζή, του κουλουρά, του τυροπιτά και του πλανόδιου μανάβη και παρομοιάζει εκείνες τις μέρες με τις μέρες που γινόταν απογραφή του πληθυσμού (Alus, 2001, σελ. 34), εν αντιθέσει με το βράδυ που ήταν όλα γιορτινά. Ακόμη μπορούμε να αναφέρουμε και το θέατρο και τα καφενεία ως «ακουστικούς χώρους» διότι ο ήχος σ' αυτούς του χώρους ακούγεται από παντού και είναι που τους έχει συνηθίσει ο κόσμος της Κωνσταντινούπολη με αποτέλεσμα να αισθάνονται και μια ασφάλεια μέσα σ' αυτούς τους χώρους. Αποτελούν γνώριμα «ηχοτοπία»

στον κόσμο εκείνης της εποχής. Ακόμη από το παρακάτω «ηχοτοπίο» μπορούμε να παρατηρήσουμε και λίγο απρεπή ή ίσως κωμική πλευρά του συγγραφέως «Γριές που θύμιζαν τη γριά ηρώδα του Καραγκιόζη τη *Γκιρτλάκ Νινέ* (τουρκ. Gırtlak Nine), έλεγαν : “Ανάθεμά σας, μέγαιρες!..Να ψοφήσετε σαρδανάπαλοι, γυναϊκάδες!..” Οι επιστάτες του τζαμιού έβριζαν χυδαία (Alus, 2001, σελ. 36). Από τα παραπάνω στοιχεία αμέσως δημιουργείται στο μυαλό του αναγνώστη ένα «ηχοτοπίο» το οποίο ζωντανεύει το κείμενό του.

3.3.2 Οι ισλαμικές ηχητικές πρακτικές

Σ’ αυτό το υποκεφάλαιο θα κάνουμε μια αναφορά στις θρησκευτικές ηχητικές πρακτικές της περιόδου του Ραμαζανιού που περιλαμβάνουν διαφόρων ειδών αναγνώσεις και απαγγελίες (π.χ. προσευχές) με κυρίαρχη την ανάγνωση του Κορανίου. Ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς αναφέρεται στον μουεζίνη ο οποίος πολλές φορές την μέρα εβρισκόμενος σε έναν μιναρέ καλεί τους πιστούς για προσευχή, στον ιμάμη ο οποίος στέκεται μπροστά στους πιστούς και τον καθοδηγεί απαγγέλλοντας εδάφια του Κορανίου, στους Χαφίζ οι οποίοι είναι οι απομνημονευτές του Κορανίου, στους ιεροκήρυκες και στους δερβίσηδες ή αλλιώς σούφι όπως αναφέραμε και ανωτέρω, μια αδελφότητα των δερβίσηδων αποτελούν οι μεβλεβήδες η οποίοι εκτελούν έναν ιδιαίτερο χορό φέρνοντας γύρω-γύρω από τον ίδιο τους τον εαυτό και έχοντας το ένα χέρι προς τα κάτω και το άλλο προς τα πάνω να δείχνει τον ουρανό, ώστε με αυτό τον τρόπο να έχουν επαφή με την γη και με τον Θεό. Επίσης με αυτόν τον χορό προσπαθούν να φτάσουν σε μια κατάσταση έκστασης. Οι δερβίσηδες απέκτησαν την φήμη ότι φύλαγαν καλά τις θρησκευτικές εντολές και αυτό οφειλόταν και στην μεγάλη φήμη του ιδρυτή τους τον *Μεβλανά Ντζελάλ εντ-ντιν Ρούμι*. Ύστερα απέκτησαν και εύνοια των σουλτάνων στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (Mantran, 2008, σελ. 141-142).

Στο χρονογράφημα με τίτλο «Τα τζαμιά το Ραμαζάνι» βλέπουμε ότι ο συγγραφέας κάνει λόγο για εκείνους τους Χαφίζ οι οποίοι δεν έχουν πάθος στην απαγγελία του Κορανίου, κάνουν πολλά λάθη, έχουν τσιριχτή φωνή και ήξεραν μόνο το μακάμι μπεγιατί (Alus, 2001, σελ. 34). Αναφέρεται και στους ιεροκήρυκες που βρίσκονταν στους μιναρέδες και κραύγαζαν με βραχνή φωνή:

«Ω κοινότητα των πιστών είμαστε καλεσμένοι κολασμένοι, εντελώς κολασμένοι. Οι δαίμονες θα τραβήξουν τις γλώσσες μας με πύρινες τανάλιες, θα κάψουν τις πατούσες μας με πυρακτωμένα σίδερα, θα κάψουν τα κορμιά μας και θα σκορπίσουν γύρω-γύρω τις στάχτες μας με φτυάρια!...» (Alus, 2001, σελ. 35).

Όμως πέρα από αυτούς υπήρχαν και πολλοί καλοί και αξιόλογοι Χαφίζ και ιεροκήρυκες. Εκείνη την περίοδο έχουμε και την συνολική ανάγνωση του Κορανίου στους πεθαμένους και οι συγγενείς έπαιρναν τον πιο καλό Χαφίζ για την ανάγνωση αυτή (Alus, 2001, σελ. 36).

Ο Αλούς ακόμη, αναφέρεται και σε κάποιες ισλαμικές ηχητικές πρακτικές όπως είναι οι προσευχές. Μία πολύ σημαντική προσευχή είναι η *τεραβίχ* (τουρκ. *teravih*). Η προσευχή αυτή είναι η τελευταία προσευχή μετά την βραδινή προσευχή και γίνεται αποκλειστικά τον μήνα του Ραμαζανιού, *τεραβίχ* είναι ο πληθυντικός της λέξης *τερβιχά* (τουρκ. *tervihad*) και η έννοια της λέξεις αυτής σημαίνει καθησυχάζω και ξεκουράζω. Ονομάζεται *τεραβίχ* επειδή οι πιστοί κάθονται λίγο ανά τέσσερις γονυκλισίες με σκοπό την ξεκούραση και η οποία μνημονεύεται στα χαντίθ, δηλαδή στα κείμενα που μιλάνε για την ζωή του Προφήτη Μωάμεθ, με τις εκφράσεις «η προσευχή του μήνα του Ραμαζανιού», «η αναζωογόνηση τις νύχτες του Ραμαζανιού». Με την πάροδο του χρόνου αξιοποιούν το διάστημα του *τερβιχά* όχι με το να ξεκουράζονται αλλά κάνοντας λατρείες όπως τα *σαλαβάτ* (τουρκ. *salavat*) ή συνεχίζουν την προσευχή χωρίς να ξεκουράζονται. Οι Χανεφίτες προτιμούν να κάθονται και να ξεκουράζονται γιατί πιστεύουν ότι είναι πιο κοντά στο πνεύμα και στην ουσία της προσευχής *τερβιχά*. Στην Τουρκία κατά τη διάρκεια αυτής της προσευχής διαβάζονται ψαλμοί και προσευχές για τον Προφήτη. Όσον αφορά τον αριθμό των γονυκλισιών αυτής της προσευχής αναφέρονται οχτώ, δέκα, δεκαέξι, είκοσι, τριανταέξι, τριανταοχτώ και σαράντα (Köse, 2017).

Πριν περάσουμε στην ανάλυση του όρου *σαλαβάτ* θα αναφερθούμε στην έννοια *εζάν* (τουρκ. *ezan*). *Εζάν* είναι το κάλεσμα για προσευχή από τους μουεζίνηδες η οποίοι είναι πάνω στους μιναρέδες. Το *εζάν* προέρχεται από την αραβική λέξη *αζάν* (αραβ. *azan*) η οποία σημαίνει διασαφηνίζω, διατυπώνω, ανακοινώνω. Ο μουεζίνης πρέπει να έχει μια ωραία και γοητευτική φωνή και χρειάζεται να έχει κάποιες γνώσεις μουσικής. Παλιά στην Κωνσταντινούπολη διάβαζαν το *εζάν* διάσημοι χαφίζ. Τα πρώτα χρόνια το άτομο που καλούσε τους πιστούς για προσευχή είχε το πρόσωπό του γυρισμένο προς την Μέκκα. Αργότερα περιφερόντουσαν αριστερά και δεξιά πάνω στον μιναρέ για να ακούγονται από όλες τις πλευρές. Το *εζάν* γίνεται

πέντε φορές την ημέρα και ο μονεζίνης καλεί του πιστούς χρησιμοποιώντας κάποιες μελωδίες.

Ο όρος *σαλαβάτ* είναι ο πληθυντικός της λέξης *σαλάτ* και σημαίνει προσευχή, ελεημοσύνη (Mertoğlu, 2017). Η Περσική λέξη *ναμάζ* η οποία σημαίνει «υπόκλιση για σεβασμό» και «λατρεία» πέρασε στα Τουρκικά ως συνώνυμο της αραβικής λέξης *σαλάτ* (Yaşaroğlu, 2017, σελ. 350). Η *σαλάτ* είναι επίσης η προσευχή που εκφωνείται εκτός του βραδινού καλέσματος για προσευχή γίνεται και σε τέσσερις άλλους χρόνους, πριν το πρωινό κάλεσμα για προσευχή και μετά το μεσημεριανό, απογευματινό και το τελευταίο κάλεσμα για προσευχή. Περισσότερο εκφωνείται τις νύχτες της Παρασκευής, της Δευτέρας και την νύχτα του καντηλιού. Εκτός από την πρωινή προσευχή οι υπόλοιπες τέσσερις προσευχές εκφωνούνται με την ίδια μελωδία (τουρκ. *makam*). Μπορεί να εκφωνηθεί και από δύο άτομα. Ωστόσο η μελωδία πρέπει να είναι κατάλληλη της προσευχής. Στην προσευχή η οποία γίνεται μισή ώρα ή σαράντα πέντε λεπτά πριν το πρωινό κάλεσμα για προσευχή, χρησιμοποιείται το μακάμ *Ντιλκεσχαβεράν* (τουρκ. *Dilkeşhaveran*). Τις περισσότερες φορές ως έθιμο μετά το *σαλάτ* διαβάζεται μια θρησκευτική ωδή (τουρκ. *kaside*)⁹ (Özalp, 2000, σελ. 107-108).

Ο όρος *κίραατ* (τουρκ. *kiraat*) σημαίνει ανάγνωση. Η εθιμική ανάγνωση του Κορανίου ονομάζεται «Επιστήμη της ανάγνωσης» ενώ η ανάγνωση σύμφωνα με τους εφτά κανόνες απαγγελίας ονομάζεται «Εφτά διηγήσεις». Ενώ η σημασία του *κίραατ* στη μουσική είναι η αυτοσχέδια ανάγνωση συγκεκριμένων σουρών από το Κοράνι και οι κινήσεις που πρέπει να γίνονται στην προσευχή (Özalp, 2000, σελ. 107-108).

Μεβλίτ (τουρκ. *mevlit*) είναι ποιήματα τα οποία διηγούνται την γέννηση, τη ζωή, τα θαύματα και τον θάνατο του Προφήτη Μωάμεθ και έχουν γραφτεί ως έπη. Παρόλο που στον Ισλαμικό Κόσμο έχουν γράψει πολλοί ποιητές μεβλίτ, τα μεβλίτ του Σουλεϊμάν Τσελεμπί (1351-1422) είναι εκείνα που παραμένουν σημαντικά μέχρι και σήμερα. Ακόμη και αν υπάρχουν πληροφορίες σχετικά με την μελοποίηση αυτού του είδους του έργου (μεβλίτ) η γενική άποψη είναι ότι διαβάζεται αυτοσχέδια τηρώντας τους κανόνες της μουσικής και της τέχνης. Κατά τους αιώνες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εμφανίστηκαν πολλοί που έγραφαν μεβλίτ τους

⁹ *Kaside*: Είναι έργα τα οποία διαβάζονται και μελοποιούνται αυτοσχέδια από κάποιο άτομο για ηρωικά πρόσωπα.

λεγόμενους *μεβλιτχάν* (τουρκ. *mevlithan*), και τα στοιχεία του ύφους τους διατηρούνται μέχρι και σήμερα (Özalp, 2000, σελ. 109)¹⁰.

Τελειώνοντας αυτό το υποκεφάλαιο με τον όρο *τιλαβέτ* (τουρκ. *tilavet*) που σημαίνει ότι το Κοράνι πρέπει να διαβαστεί με ωραίο και κατάλληλο τρόπο και *τιλαβετχαν* (τουρκ. *tilavethan*) είναι αυτός ο οποίος διαβάζει το Κοράνι με όμορφη φωνή και με παραδοσιακό τρόπο. Η λέξη *τιλαβέτ* σημαίνει «διαβάζω και υφίσταμαι» και θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι συνώνυμο με την λέξη *κιραατ* (Çetin, 2017). Σ' αυτό το υποκεφάλαιο γίνεται μια σύνδεση ήχου και εξουσίας, ήχου και κοινωνικού στάτους και αυτό φαίνεται από την αναφορά του Αλούς στους Χαφίζ που απαγγέλουν σωστά το Κοράνι και τους Χαφίζ που δεν το απαγγέλουν σωστά, φαίνεται και έντονη διαφορά στην επιλογή των πιστών για την ανάγνωση του Κορανίου από κάποιον φημισμένο Χαφίζ.

3.4 Η σημασία του παρελθόντος για τον Αλούς

Συνοψίζοντας, στο συγκεκριμένο κείμενο ο συγγραφέας μας Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς μας ταξιδεύει σε μία Κωνσταντινούπολη την περίοδο του Ραμαζανιού, πολύ γιορτινή και παρουσιάζοντάς την γεμάτη έθιμα και παραδόσεις. Μας βάζει να δούμε το Ραμαζάνι μέσα από τα δικά του μάτια, να το ζήσουμε σε όλες εκείνες τις στιγμές ώστε να μπορέσουμε να κατανοήσουμε και να συγκρίνουμε εκείνη την εποχή με την σύγχρονη εποχή. Μέσα από αυτό το κείμενο αντιλαμβανόμαστε εύκολα κάποιες διαφορές όπως είναι η χρήση του κανονιού τότε ενώ τώρα δεν υπάρχει, έχει αναπτυχθεί τόσο πολύ η Κωνσταντινούπολη και πυκνοκατοικηθεί που πλέον είναι πολύ επικίνδυνη μια χρήση τέτοιου κανονιού. Αυτή η έντονη παρουσία των μουεζίνηδων στα μπαλκόνια των τζαμιών προκειμένου να καλέσουν τους πιστούς για προσευχή, κάτι που στις μέρες μας έχει αντικατασταθεί από μεγάφωνα. Τα χρονογραφήματα αυτά του

¹⁰ Με το παρακάτω παράδειγμα ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς διακωμωδύει την παράδοση του αναγνώσματος των *μεβλίτ*: *Να προσθέσουμε κι' αυτό: Όταν μια νύχτα του Ραμαζανιού ένα αφεντικό γλεντζές, έβαλε έναν χωρατατζή δούλο του να διαβάσει το μεβλίτ (mevlit) και ο γιος του τον επέπληξε λέγοντας:*

«Ακούσαμε το έπος του γκρίζου γαιδάρου

Πάει το 'φαγε το περιβόλι του κοσμάκη» (Alus, 2001, σελ. 28).

Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς μας φανερώνουν τη ζωντανή και τόσο παραστατική του αφήγηση, μια αφήγηση που δεν αφήνει τον αναγνώστη να βαρεθεί παρά μόνο να τον κάνει να χαθεί στις εικόνες εκείνες που δημιουργούνται στο μυαλό του διαβάζοντάς τα. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά του Ραμαζανιού όπως είναι τα παραδοσιακά ιφτάρια, τα σαχούρ, οι νταουλτζήδες, τα φαγητά, τα φιλοδωρήματα εκείνης της εποχής και η τόσο δυνατή πίστη των πιστών μουσουλμάνων μας μαγεύουν και μας καθηλώνουν μέσα από την ανάγνωση.

Επίσης κάτι που παρατηρεί κανείς έντονα είναι το λαογραφικό στοιχείο του κειμένου καθώς ο συγγραφέας μιλάει για τα έθιμα, τη διακόσμηση καθώς και για τις περιγραφές χώρων. Ακόμη παρατηρούμε ότι ο συγγραφέας εναλλάσσει τους χρόνους που χρησιμοποιεί στο κείμενο από παρελθοντικούς σε παροντικούς και ενίοτε σε μελλοντικούς, δημιουργώντας στον αναγνώστη απορία ή σύγχυση ο οποίος δεν είναι εξοικειωμένος με τουρκικά κείμενα της εποχής.

Ακόμη επιβεβαιώνεται το χιουμοριστικό του ύφος καθώς το λαογραφικό του κείμενο διανθίζεται με προσωπικές του απόψεις όπως εκεί που λέει ότι «ο Σαμί Μπέι ήταν ψιλόλιγνος και είχε στριφτό μουστάκι» (Alus, 2001, σελ. 17) καθιστώντας το κείμενο πιο ευχάριστο για τον αναγνώστη. Επιπροσθέτως παρουσιάζει την Κωνσταντινούπολη σαν μια μεγάλη γειτονιά στην οποία όλοι ήταν σαν μια μεγάλη οικογένεια όπου πήγαιναν χωρίς πρόσκληση ο ένας στο σπίτι του άλλου, ενώ αυτό δεν ισχύει σήμερα και αν ισχύει είναι σε πολύ μικρή κλίμακα σε μικρές γειτονιές. Αξίζει ακόμη να σημειωθεί ότι σε κάποια σημεία το κείμενο του ζωντανεύει με την απρόσμενη εισαγωγή διαλόγων όπως παρατηρείται και στη σελίδα 43 της εργασίας. Επίσης δεν μπορούμε να παραλείψουμε το γεγονός ότι ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς κάνει έντονες αναφορές στις κοινωνικές τάξεις όπως δηλώνονται στην σελίδα 46. Ακόμη, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί έναν αόριστο τρόπο για να αναφερθεί στο (οθωμανικό) παρελθόν χρησιμοποιώντας την έκφραση «Εκείνη την εποχή...» χωρίς να προσδιορίζει συγκεκριμένα τον χρόνο, αυτό φαίνεται σε πολλά σημεία του χρονογραφήματος.

Ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς ήταν πολύ αγαπητός από τους αναγνώστες του διότι ο λόγος του ήταν τόσο παραστατικός, αληθινός και αυθεντικός γι' αυτά που έγραφε για την Κωνσταντινούπολη που ζωντάνευε την Κωνσταντινούπολη στα μάτια του αναγνώστη, τα συναισθήματα που βίωναν διαβάζοντας τα έργα του ήταν πολύ έντονα. Καταλαβαίνουμε πως αγαπούσε τόσο πολύ την Κωνσταντινούπολη που ίσως δυσκολευόταν να δεχτεί όλα τα άσχημα ιστορικά γεγονότα τα οποία αναφέραμε και στην εισαγωγή μας τα οποία βίωνε η

Κωνσταντινούπολη. Στα χρονογραφήματά του βγάζει μια νοσταλγία για τα χρόνια εκείνα που ήταν πιο ήρεμα σε σχέση με αυτά που βίωνε η Τουρκία τα χρόνια που έγραφε τα έργα του. Επίσης και την περίοδο που τα δημοσίευσε η κατάσταση ήταν τεταμένη διότι το 1939 ξέσπασε και ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Ίσως να ήθελε να κρατήσει αυτή την όμορφη εικόνα της παλιάς Κωνσταντινούπολης και μέσα από τα γραπτά του αυτά να την κρατήσει ζωντανή και στις ψυχές των ανθρώπων. Ακόμη ίσως για εκείνον να έχουν χαθεί παντοτινά αυτά τα όμορφα στοιχεία της Κωνσταντινούπολης και εκφράζει μια έμμεση θλίψη για το όμορφο παρελθόν που χάνετε μέσα στις εξελίξεις. Ακόμη η νοσταλγία του για το παρελθόν φαίνεται και εκεί που αναφέρεται για τα φιλοδωρήματα τα οποία καταργήθηκαν την εποχή στην οποία αναφέρεται τα οποία παρέμεναν μόνο σε ορισμένες περιστάσεις. Τελειώνοντας, ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς ταξίδευει κυριολεκτικά τους αναγνώστες του μέσω των ήχων και των εικόνων που χρησιμοποιεί.

Επίλογος

Εν κατακλείδι, ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς μέσα από αυτά τα τρία χρονογραφήματα αναβιώνει το Ραμαζάνι μιας παλιάς Κωνσταντινούπολης, η οποία δεν θα είναι ποτέ όπως παλιά. Όπως έχουμε αναφέρει εκφράζεται μια νοσταλγία για αυτήν την περίοδο της Οθωμανικής περιόδου και αντικατοπτρίζεται η παιδική του ηλικία, οι σκέψεις του ακόμη και ιστορίες που μπορεί να είχε ακούσει από άλλους για το μακρινό παρελθόν της Κωνσταντινούπολης. Τα χρονογραφήματά του είναι ένας συνδυασμός από εικόνες, ήχους, διαλόγους, έντονα θρησκευτικά και κωμικά στοιχεία με το γλαφυρό του ύφος να κυριαρχεί σε όλο το έργο του. Για τον Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς όπως και για άλλους ποιητές της γενιάς του είναι πολύ δύσκολο να βιώνουν την ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και να μεταβαίνουν στην πρώιμη Τουρκική Δημοκρατία. Αυτό το γεγονός ήταν πολύ ψυχοφθόρο για εκείνους τους συγγραφείς, αλλά και για όλους τους συμπολίτες τους εκείνης της εποχής. Η προσαρμογή τους σε ένα νέο σύστημα ήταν σαφώς δύσκολη, η αλλαγή του αλφάβητου το 1928 επίσης ήταν μια πολύ δύσκολη κατάσταση καθώς δεν υπήρχε διέξοδος, έπρεπε να συμβιβαστούν με το νέο σύστημα. Ωστόσο, δεν ξέχασαν ποτέ την παλιά Κωνσταντινούπολη και αυτό φαίνεται από τα κείμενα τους. Ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς στα χρονογραφήματά του στα οποία είναι και ο κεντρικός αφηγητής,

είναι ξεκάθαρο το πόσο γνώριμα είναι σε εκείνον όλα αυτά που αφηγείται, είναι σαν να περπατάμε μαζί του στα σοκάκια της Κωνσταντινούπολης και να ακούμε κυριολεκτικά όλους τους καθημερινούς ήχους που παρουσιάζονται. Ο ήχος είναι ένα από τα στοιχεία που κυριαρχούν στα χρονογραφήματα γιατί δημιουργεί μια κατάσταση ασφάλειας μέσα από αυτούς τους ήχους που του είναι γνώριμοι, δημιουργεί ένα προστατευτικό περιβάλλον. Επίσης, υπάρχουν και τα στοιχεία της φιλανθρωπίας και γενναιοδωρίας με τα φιλοδομήματα και τα ανοιχτά γεύματα που μπορεί να συμμετέχει ο οποιοσδήποτε πέρα από την κοινωνική του τάξη. Τελειώνοντας ο Σερμετ Μουχτάρ Αλούς ήταν ένας συγγραφέας ο οποίος ξεχώρισε από τα έργα του και έγινε πολύ αγαπητός σε ένα ευρύ κοινό.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Γιαννουλάτος, Α. (1975). *Ισλάμ, Θρησκευολογική επισκόπησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Πορευθέντες.
- Κονδύλη – Μπασούκου, Ε. (2009). *Αραβικός Πολιτισμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Μακρής, Γ. (2004). *Ισλάμ, Πεποιθήσεις πρακτικές και τάσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Παμούκ, Ο. (2005). *Ιστανμπούλ, Πόλη και αναμνήσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ωκεανίδα.
- Πανόπουλος, Π. (2005). Η πατρίδα ως ήχος και ο ήχος ως πατρίδα: Πολιτισμικά και προσωπικά ηχοτοπία στα διηγήματα του Χρ. Χρηστοβασίλη, *Δοκίμες*, τεύχος 13-14, σσ. 277-307.
- Πούλος, Π. Κ. (2015). Η Μουσική στον Ισλαμικό Κόσμο: Πηγές, Θεωρήσεις, Πρακτικές. [ebook]. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/4407>
- Alus, S. M. (2001). *Eski Günlerde*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat* (ss 659, 738-739). Ankara: Aydın Kitabevi.
- Faruqi, S. 2000. *Κουλτούρα και καθημερινή ζωή στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Από τον Μεσαίωνα ως τις αρχές του 20ου αιώνα*. Αθήνα: Εξάντας.
- İşli, N. (2004). Süleymaniye Camii Mahyacı Odası ve Mahyacı, *İstanbul*, sayı 44, ss. 17-23.
- Mantran, R. (2008). *Η Καθημερινή Ζωή στην Κωνσταντινούπολη τον αιώνα του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς*, μτφρ. Γ. Αγγέλου. Αθήνα: Εκδόσεις Δημ. Ν. Παπαδήμα.
- Özalp, N. (2000). *Türk Musiki Tarihi, I. Cilt*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Poulos, P. C. (2014). Greeks and Turks meet the *Rum*: Making Sense of the Sounds of ‘Old Istanbul’. Στο V. Lytra (Επιμ.), *When Greeks and Turks Meet: Interdisciplinary Perspectives on the Relationship since 1923*, (σσ. 83-105). Aldershot: Ashgate.
- Quataert, D. (2007). *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: Οι Τελευταίοι Αιώνες, 1700-1922*, μτφρ. Μ. Σαρηγιάννης: Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Tuncay, F. & Καρατζάς, Λ. (2000). *Τουρκοελληνικό Λεξικό*. Αθήνα: Κέντρο Ανατολικών Σπουδών και Πολιτισμού.
- Zürcher, E. (2004). *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.

- Bozkurt, N. (2016). *Mahya*, στην *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, σσ. 396-398.
Ανακτήθηκε 20 Οκτωβρίου 2016, από <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c27/c270281.pdf>
- Şener, M. (2016). *İftar*, στην *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, σσ. 517-518.
Ανακτήθηκε 20 Οκτωβρίου 2016, από <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c21/c210351.pdf>
- Dia, (2016). *Diş Kirastı*, στην *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, σσ. 375. Ανακτήθηκε 21 Οκτωβρίου 2016, από <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c09/c090296.pdf>
- Dönmez, İ. K. (2016), *Sahur*, στην *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, σσ. 538-539.
Ανακτήθηκε 22 Οκτωβρίου 2016, από <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c35/c350370.pdf>
- Bozkurt, N. (2016). *Davul*, στην *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, σσ. 53-55.
Ανακτήθηκε 22 Οκτωβρίου 2016, από <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c09/c090036.pdf>
- Köse, S. (2017). *Teravih*, στην *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, σσ. 482-483.
Ανακτήθηκε 16 Φεβρουαρίου 2017, από <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c40/c400283.pdf>
- Mertoğlu, M. S., (2017). *Salatü Selam*, στην *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, σσ. 23-24.
Ανακτήθηκε 16 Φεβρουαρίου 2017, από <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c36/c360020.pdf>
- Yaşaroğlu, M. K., (2017). *Namaz*, στην *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, σσ. 350-357.
Ανακτήθηκε 18 Φεβρουαρίου 2017, από <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c32/c320256.pdf>
- Çetin, A., (2017). *Tilavet*, στην *İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı, σσ. 155-157.
Ανακτήθηκε 18 Φεβρουαρίου 2017, από <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c41/c410084.pdf>

Διαδικτυακές πηγές

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (2014). (<http://www.islamansiklopedisi.info/>).

Türk Dil Kurumu (1932). (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts).

İletişim (2001). (<http://www.iletisim.com.tr/kitap/eski-gunlerde/7443#.WKG5C9KLTIU>).

Türk Dil ve Edebiyatı (2007). (https://www.turkedebiyati.org/huseyin_rahmi_gurpinar.html).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

I. Μετάφραση στην ελληνική γλώσσα τα τρία χρονογραφήματα του Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς, τα οποία αναδημοσιεύονται στο βιβλίο με τίτλο «Eski Günlerde».

Τα παλιά Ραμαζάνια στην Κωνσταντινούπολη

Δεκαπέντε με είκοσι μέρες πριν, όποια ώρα της ημέρας και να ‘ναι αρχίζουν να εμφανίζονται μουεζίνηδες στους εξώστες των τζαμιών και των μικρών τεμένων, τοποθετούν τα καντήλια στη θέση τους ή διορθώνουν αυτά που είναι σε λάθος θέση και όσοι τους βλέπουν αναφωνούν: «Χίλιες φορές Δόξα στον Παντοδύναμο, έφτασε κι ο ευλογημένος μήνας!...» και χαίρονται μ’ αυτή τη σκέψη. Αυτή ήταν και η πρώτη ένδειξη του ερχομού του.

Μια δύο μέρες μετά, καθώς δένονται τα σκοινιά του *μαχγιά* (τουρκ. mahya) μεταξύ των δύο μιναρέδων των σουλτανικών τζαμιών (τουρκ. selâtin camileri)*, πάλι αναβλύζει η αίσθηση ευχαρίστησης και εορτασμού σ’ όσους το βλέπουν!

«Δόξα τω Θεώ, φτάσαμε πάλι στο σουλτάνο των έντεκα μηνών¹¹, παιδιά!...»

Πιο πίσω στην πλατεία *Μπεγιαζίντ* (τουρκ. Beyazid), από την πύλη *Σερασκέρ* (τουρκ. Serasker)¹² έμπαιναν με θόρυβο τα άλογα που έσερναν δυο παλαιού τύπου κανόνια (τουρκ.

*ΣτΣ: *Σελατίν* (τουρκ. Selatin) είναι το όνομα το οποίο δίνουν στα μεγάλα τζαμιά σουλτανικής κατασκευής, που έχουν πάνω από ένα μιναρέ. Η μοναδική εξαίρεση είναι το *τζαμί Κεμπίρ* (τουρκ. Cami-i Kebir) στο *Κασίμ πασά* (τουρκ. Kasımpaşa). Ο *Γκιουζέλτζε Κασίμ Πασά* (τουρκ. Güzelce Kasım Paşa) ο οποίος ήταν από τους Βεζίρηδες του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή (τουρκ. Kanuni Süleyman) έβαλε τον *Μιμάρ Σινάν* (τουρκ. Mimar Sinan) να χτίσει το τζαμί. Αφού κάηκε για δεύτερη φορά την εποχή του *Αμπντουλαζίζ* (τουρκ. Abdülaziz) ανοικοδομήθηκε με δύο μιναρέδες από μερικούς πλούσιους ευεργέτες της περιοχής. *Γκιουζέλτζε Κασίμ Πασά* (τουρκ. Güzelce Kasım Paşa) (; - 1543): Μεγάλωσε στο *Ενντερούν* (τουρκ. Enderun) ως στρατιώτης του παιδομαζώματος, συμμετείχε στην εκστρατεία *Μπουντίν* (τουρκ. Budin), στην πολιορκία της Ρόδου. Υπηρέτησε ως νομάρχης και ως έπαρχος του προεδρικού μεγάρου. Ίδρυσε την περιοχή *Κασίμπασα* (τουρκ. Kasımpaşa). Ολοκλήρωσε την κατασκευή ενός ναυπηγείου.

¹¹ΣτΣ: Εδώ γίνεται αναφορά στον πιο σημαντικό μήνα σύμφωνα με το Ισλάμ, το Ραμαζάνι http://www.suleymanates.com/index.php?option=com_content&view=article&id=40%3Asorucevaplar-14&catid=13&Itemid=46 Επίσκεψη 8/1/2016.

¹² Πύλη Σερασκέρ: Υπηρεσία Σερασκέρ (γενικό επιτελείο στρατού). Μετά την κατάργηση του σώματος των γενιτσάρων οι στρατιωτικές υποθέσεις άρχισαν να διευθετούνται από αυτή την υπηρεσία. Ο όρος Πύλη Σερασκέρ χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 1908 μετά από αυτή τη χρονολογία χρησιμοποιήθηκε ο όρος «Υπουργείο Πολέμου» και βρισκόταν εκεί που βρίσκεται το σημερινό κεντρικό κτίριο του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης.

mantelli top)¹³. Την ώρα του καλέσματος για προσευχή θα βροντοφωνάζουν με κανονιοβολισμούς ότι ήρθε η ώρα του *ιφτάρ* (τουρκ. *iftar*).

Συνεχώς συνωστιζόνταν για να τα χαζέψουν και άντε πάλι τα Δόξα Σοι.

Πλέον σε κάθε βήμα εμφανίζονταν διάφορα σύμβολα του Ραμαζανιού και παντού μια δραστηριοποίηση.

Οι υπεύθυνοι και οι επιστάτες (τουρκ. *kayyum*)¹⁴ των τζαμιών πέταξαν τους μανδύες, τους τακκέδες (τουρκ. *takke*)¹⁵ και τα καβούκια (τουρκ. *kavuklar*)¹⁶ και ανασκουμπώθηκαν. Καθάριζαν τις αράχνες απ' όλες τις γωνίες, σκούπιζαν τα χαλιά απ' άκρη σ' άκρη, όλες τις σειρές με τις παπουτσοθήκες, έπλεναν τα τζάμια, έπλεναν και γυάλιζαν με ζεστό νερό τα καντήλια, έτριβαν τα μεγάλα μπρούτζινα κηροπήγια στις δύο πλευρές του *μιχράπ* (τουρκ. *mihrap*)¹⁷, τρίβουν τις βρυσούλες για το *αμπντέστι* (τουρκ. *abdest*)¹⁸ οι οποίες βρίσκονται στην αυλή και τις δεξαμενές των σιντριβανιών.

Φορτώνονταν και κατέβαζαν απ' τις άμαξες το λάδι για τα καντήλια που έφθανε σε ασκούς και τενεκέδες από τα Βακούφια (τουρκ. *Enkaf*)¹⁹, την Κεντρική Διοίκηση των Ευαγών Ιδρυμάτων. Ποιος τη χάρη των ιμάμηδων και μουεζίνηδων που ήταν κερδοσκόποι! Ε ρε γλέντια (τουρκ. *ham hum şaralor*) και κλοπές στα σπίτια με τους οκάδες. Τα τραπέζια τους γέμιζαν με μπόλικά φασολάκια πλακί και λαδερά πράσα...

Αρχίζουν να οργανώνονται τα μαγαζιά στις κύριες λεωφόρους της Κωνσταντινούπολης. Οι ζαχαροπλάστες τοποθετούσαν χάμω τα λαμπερά γανωμένα βάζα με τα γλυκά του κουταλιού και τοποθετούσαν στα ράφια τα πολύχρωμα μπουκάλια σιροπιού. Οι πραμάτειες στους μπακάληδες

¹³ Μαντελί τοπ: Είδος κανονιού τοποθετημένου πάνω σε δυο ρόδες που το τραβούσαν άλογα.

¹⁴ Καγιούμ: Ο υπεύθυνος ο οποίος καθαρίζει τα τζαμιά, ανάβει τα καντήλια, ανοίγει και κλείνει τις πόρτες και φυλάει τα αντικείμενα του τζαμιού.

¹⁵ ΣτΣ: Τακκέδες: Είναι ως επί το πλείστον ημισφαιρικός σκούφος ο οποίος είναι ραμμένος από λεπτό ύφασμα ή πλεκτός
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.568fe7107113e0.24425405.
Επίσκεψη 8/1/2016.

¹⁶ ΣτΣ: Καβούκια: Ανδρικός βαμβακερός σκούφος πάνω στον οποίο τυλίγεται το σαρίκι
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.568fe80d516da3.94199619.
Επίσκεψη 8/1/2016.

¹⁷ ΣτΣ: Μιχράπ: Ημικυκλική εσοχή στο εσωτερικό του τζαμιού που παραχωρείται στον ιμάμη και υποδεικνύει την Κίμπλα, δηλαδή την κατεύθυνση προς την Κάαμπα, στη Μέκκα στην οποία στρέφεται ο μουσουλμάνος για την τέλεση της προσευχής (Devellioğlu, 2012).

¹⁸ ΣτΣ: Άμπντεστι: Είναι το πλύσιμο των χεριών, στόματος, μύτης και προσώπου για την προσευχή, σύμφωνα με τις εντολές του Ισλάμ. Τα χέρια πλένονται μέχρι τους αγκώνες και τα πόδια μέχρι τον αστράγαλο, ενώ τα αυτιά, τον λαιμό και το κεφάλι οι μουσουλμάνοι τα βρέχουν με τα χέρια τους (Devellioğlu, 2012).

¹⁹ Εβκάφ (Υπουργείο) : Υπηρεσία Βακουφίων. ΣτΣ: Πληθυντικός αριθμός του *vakıf* «ευαγές ίδρυμα».

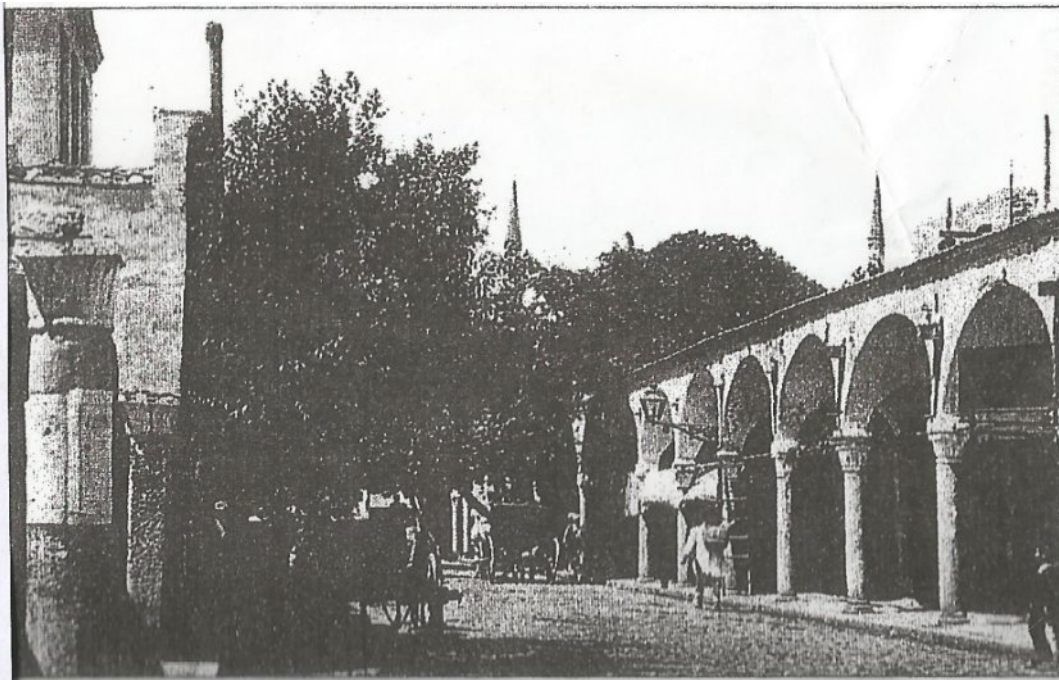
ήταν πιο πλούσιες, ταρακουνούσαν τα γλυκά *γκιουλλάτς* (τουρκ. *güllac*), τα σουτζούκια και τους παστουρμάδες τους. Στόλιζαν τους πάγκους των φούρνων με τα κεντητά σχήματα των ροζ και κόκκινων χαρτιών για χαρταετούς κι ετοιμαζόταν να βγάλουν πραγματικό ψωμί, πίτα με άγριο κύμινο και κουλούρια λαδιού με σουσάμι.

Τα βουλγάρικα πατσατζίδικα έκαναν καλές δουλειές. Ενώ τον υπόλοιπο καιρό του χρόνου δεν υπήρχε κίνηση στην αγορά. Σε ένα από τα τριγύρω σπίτια θα εμφανιστεί ξαφνικά επισκέπτης και θα παραγγελθεί σούπα χωρίς αυγό με δύο δεκάρες και σούπα με αυγό με τρεις δεκάρες επειδή είναι φύλλο το πάνω μέρος του ταψιού. Ή την ώρα που πάνε να κατέβουν τα ρολά θα τύχει κάποιος που γυρνάει είτε από την ψαραγορά είτε από την κρεαταγορά και για να μην πάει σπίτι με άδεια χέρια, θα μπει και θα πάρει ένα κεφαλάκι μαζί με το μυαλό.

Ωστόσο με το που ερχόταν το ραμαζάνι έκαναν έφοδο όλοι οι φτωχοί (τουρκ. *fikara-yi sabirin*)²⁰ που έδιναν μια δεκάρα για ένα γεμάτο μπολ σούπας και είκοσι παράδες για μισή φρατζόλα ψωμί.

Καθώς πλησίαζε ο σουλτάνος των έντεκα μηνών στο κατώφλι της πόρτας, στην αυλή του τζαμιού Μπεγιαζίντ ακούγονταν σκεπάρνια «*τσατ τσουτ, τσατ τσουτ* (τουρκ. *zat zut, zat zut*)» και το τρίξιμο των πριονιών.

²⁰ *Φικαρα-ί σαμπιρίν* (τουρκ. *Fikara-yi sabirin*): Οι φτωχοί οι οποίοι δεν ζητιανεύουν.

Το Ντιρεκλεραρασί (Direklerarası) στις αρχές του εικοστού αιώνα: Την παραμονή του Ραμαζανιού υπήρχε μεγαλύτερη κίνηση στους δρόμους της Κωνσταντινούπολης και το εμπόριο άνθιζε.

Οι μικροπωλητές επιχειρούσαν να φτιάξουν διάφορες μικροκατασκευές. Τα προϊόντα των εργοστασίων, *Χερεκέ* (τουρκ. Hereke), *Καραμουρσέλ* (τουρκ. Karamürsel), *Φεσχανε-ί Αμιρέ* (τουρκ. Feshane-i Amire)²¹, του τεχνικού σχολείου *Μεκτεμπ-ί Σαναγί* (τουρκ. Mekteb-i Sanayi)²², ο καπνός και το τουμπεκί του κρατικού Μονοπωλείου *ρεζί* (τουρκ. reji)²³ και αυτά του παζαριού της Σμύρνης, στοιβάζονταν στις μεγαλούτσικες παράγκες ενώ στις υπόλοιπες εγκαθιστούνταν ο παλαιοπώλης *Αλί Μπέι* (τουρκ. Ali Bey) από το *Μπεντεστένι* (τουρκ. Bedesten), κάνα δύο πωλητές τσιμπουκιού, πωλητές κομπολογιού από τη Μπουχάρα, πωλητές

²¹ Φεσχανε-ί Αμιρέ: Εργοστάσιο Φεσιού στο *Εγιούπ Ντεφτερνταρ* (τουρκ. Eyüp Defterdar). Αρχισε να λειτουργεί για πρώτη φορά το 1833 και κατά την περίοδο της Δημοκρατίας λειτούργησε ως εργοστάσιο υφαντουργίας το οποίο ανήκε στη *Σουμέρμπανκ* (τουρκ. Sümerbank).

²² Μεκτεμπ-ί Σαναγί: Τεχνικό σχολείο. Το πρώτο άνοιξε στο *Ρουστσοúk* (τουρκ. Rusçuk) από τον *Μιντχάτ Πασά* (τουρκ. Midhat Paşa) το 1860. Στόχος του ήταν να εκπαιδεύσει τα ορφανά παιδιά για να γίνουν επαγγελματίες. Παρόμοια σχολεία άνοιξαν και στις υπόλοιπες μεγάλες πόλεις της χώρας, είχε τμήματα όπως ραπτική, υποδηματοποιία, αμαξοποιία, στοιχειοθεσία, λιθογραφία, κλωστοϋφαντουργία κλπ. Το πραγματικό όνομα των σχολείων ήταν *Ισλάχανε* (τουρκ. Islahhane).

²³ Ρεζί: Είναι το οικονομικό σύστημα το οποίο στηριζόταν στην κρατική παραγωγή κάποιων συγκεκριμένων υλών ή στην αγορά και στην πώλησή τους και το ίδρυμα που σχετιζόταν μ' αυτό το σύστημα ονομαζόταν *Ρεζί νταϊρεσί* (τουρκ. Rezi dairesi) υπηρεσία Ρεζί.

ροδέλαιου που διαλαλούσαν τηνπραμάτεια τους φωνάζοντας «Μυρωδάτα μπαχάρια, μυρωδάτα μπαχάρια» και ο διάσημος Ατζέμης (Πέρσης) με την ερυθρή του γενειάδα. Μερικές μέρες αργότερα ο χώρος γέμιζε ασφυκτικά με ανθρώπους.

Και μη ρωτάτε καθόλου τι γινόταν με τις προετοιμασίες από το *Βεζνετζιλέρ* (τουρκ. Vezneciler) μέχρι το Ντιρεκλεραρασί²⁴. Στρίψε απ' το αρχοντικό της *Μισιρλί Ζεινέπ Χανιμ* (τουρκ. Mısırlı Zeynep Hanım)²⁵ (η σημερινή Σχολή Θετικών Επιστημών) και τράβα προς τα κάτω.

Στην αριστερή πλευρά στο οικόπεδο δίπλα απ' το μεντρεσέ²⁶, άπλωναν μουσαμάδες, στη σκεπή του πρόχειρου καφενείου. Στα *πεικέ* (τουρκ. peyke)²⁷ απλώνονταν χαλιά τα οποία είχαν ενοικιαστεί από το *Χάνι Βαλιντέ* (τουρκ. Valide Hanı).

Η ζήτηση για εδώ, οφείλεται από τη μιά στο ότι τούτο το σημείο βρίσκεται στο κέντρο ακριβώς της πλατείας με τις άμαξες, αλλά κι επειδή οι γυναικείες άμαξες (τουρκ. hanım kuraları)²⁸ σταματούσαν αναγκαστικά εδώ ανά τέταρτο επειδή ήταν στενά και είχε και στροφές.

Απέναντι βρισκόταν το φαρμακείο του *Σακάλι Χαμντί Μπέι* (τουρκ. Sakallı Hamdi Bey)²⁹ του πρώτου Τούρκου φαρμακοποιού της Τουρκίας. Στο διπλανό οικόπεδο, απομεινάρι της πυρκαγιάς, στήνονταν μικρές σκηνές και ξύλινα παραπετάσματα.

²⁴ Ντιρεκλέραρασί: Είναι η διάσημη κεντρική λεωφόρος της Κωνσταντινούπολης η οποία ονομαζόταν την εποχή της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας «Φιλαδέλφειον». Ονομάστηκε έτσι επειδή η μια πλευρά αυτής της λεωφόρου η οποία βρίσκεται επί της οδού Βεζνετζιλέρ στη σημερινή περιοχή *Σεχζαντέμπασι* (τουρκ. Şehzadebaşı) το 18^ο αιώνα φαινόταν σαν ένας διάδρομος ο οποίος στηριζόταν σε ξύλινα δοκάρια. Τη δεκαετία του 1880 μετατράπηκε σε κέντρο διασκέδασης της πόλης και μεταξύ του τζαμιού *Σεχζαντέμπασι* και του τζαμιού Μπεγιαζίντ κατασκευάστηκαν πολλά θέατρα. Στα καφενεία του Ντιρεκλεραρασί γινόταν το θέατρο δρόμου και τα θεάματα γέλιου και θέατρο σκιών.

²⁵ Μισιρλί Ζεινέπ Χανίμ (?-1881): Είναι η δεύτερη κόρη του *Καβαλαλί Μεχμέτ Αλή Πασά* (τουρκ. Kavalalı Mehmet Ali Paşa). Ήταν σύζυγος του μεγάλου βεζίρη *Γιουσούφ Κιαμίλ Πασά* (τουρκ. Yusuf Kamil Paşa) και μαζί με τον σύζυγό της ίδρυσαν το νοσοκομείο *Ζεινέπ Κιαμίλ* (τουρκ. Zeynep Kamil). Είχε ένα αρχοντικό σπίτι στο μέρος που βρισκόταν η Σχολή Θετικών Επιστημών (τουρκ. Fen Fakültesi).

²⁶ ΣτΣ: Μεντρεσές: Είναι αραβική λέξη και αναφέρεται σε ιδρύματα ανώτατης παιδείας, όπου εκεί ο Σεΐχουλισλάμ, ο στρατιωτικός δικαστής και ο καδής διδάσκονται το δόγμα και τον νόμο του Κορανίου. Όλες οι μουσουλμανικές χώρες διαθέτουν τέτοια ιεροσπουδαστήρια (Mantran, 2008, σελ. 22).

²⁷ Πεικέ: Χαμιλός ξύλινος καναπές, ντιβάνι το οποίο τοποθετούνταν κολλητά στον τοίχο στα καφενεία και στα σπίτια.

²⁸ Κουπά: Άμαξα με άλογα η οροφή της οποίας ήταν κλειστή, είχε κάθισμα μόνο στο πίσω μέρος της, είχε διπλή φουσόνα και τέσσερις ρόδες.

²⁹ Σακαλί Χαμντί Αχμέντ Μοέι (1855-1909): Τελείωσε την τάξη φαρμακευτικής του ιδιωτικού σχολείου ιατρικής (τουρκ. Meketeb-i Tibbiye-i Mülkiye'nin). Εργάστηκε ως φαρμακοποιός και επικεφαλής φαρμακοποιός στο νοσοκομείο *Χασεκί* (τουρκ. Haseki). Έβαλε το επάγγελμα της φαρμακοποιίας, το οποίο μέχρι εκείνη την ημέρα βρισκόταν στο μονοπώλιο των Ρωμιών και των Αρμενίων, να γράψει το όνομά του στην ιστορία ως «ο πρώτος τούρκος φαρμακοποιός» με το φαρμακείο *Ετζανέ Χαμντί* (τουρκ. Eczane-i Hamdi) το οποίο άνοιξε στο *Ζεϊρέκ* (τουρκ. Zeyrek) το 1896. Για τον λόγο αυτό δόθηκε στον *Sakallı Hamdi Bey* ο τίτλος *σεΐχιουλ ετζζατζιγιαν* (τουρκ. şeyh-ül eczacıyan) που σημαίνει επικεφαλής των φαρμακοποιών.

Μερικά από αυτά γίνονταν σκοπευτήρια, σε μερικά έφερναν πεντάποδα μοσχαράκια, δράκους Ινδίας και φώκιες από τον Βόρειο Πόλο και σε μερικά με ένα μηχανισμό κατόπτρων έδειχναν κεφάλια χωρίς σώμα.

Ας περπατήσουμε λίγο πιο κάτω. Στη γωνία δεν υπάρχουν εκείνη την εποχή η οικοδομή του *Σερασκέρ Ριζά Πασά* (τουρκ. Serasker Rıza Paşa)³⁰ ούτε η πολυκατοικία *Λεταφέτ* (τουρκ. Letafet Apartmanı)³¹ που υπάρχουν σήμερα. Αλλά όμως στην αμέσως παρακάτω περιοχή υπάρχει το Καφενείο Σεμς (τουρκ. Şems Kiraathanesi) και δίπλα ακριβώς ένα οικόπεδο κατάλοιπο ίσως κάποιας πυρκαγιάς.

Όταν πλησίαζε το Ραμαζάνι τοποθετούσαν ξύλινα παραβάν και μέσα σε 10 με 15 μέρες μέσα στο χώρο υψωνόταν ένα τεράστιο κτίριο από ξύλο πεύκου που με τα πολλαπλά θεωρεία του λειτουργούσε είτε ως το θέατρο του *Μανακιάν* (τουρκ. Manakyan),³² είτε τσίρκο με άλογα, και κατεδαφιζόταν την επομένη της γιορτής της Σοφίας του Θεού (τουρκ. hikmet-i Hüda).

Ας έρθουμε στο Ντιρεκλερασι: Τα μαγαζιά που πουλούσαν τσάι είχαν τη μεγαλύτερη φούρια: Έβγαζαν έξω ότι είχαν και δεν είχαν, έβαφαν τους τοίχους και τα γύρω-γύρω, έτριβαν τα πατώματα, γυάλιζαν τα σαμοβάρια και τους πάγκους και νοίκιαζαν επιπλέον καρέκλες...

Ανάμεσα τους ο πιο δημοφιλής ήταν ο καημένος ο *Χατζή Ρεσίντ* (τουρκ. Hacı Resid) που τον είχε κάνει διάσημο ο συγχωρεμένος *Αχμέντ Ρασίμ* (τουρκ. Ahmed Rasim)³³. Κι ο *Μερσίν Εφέντι* (τουρκ. Mersin Efendi) ήταν κάπου εκεί κοντά αλλά την εποχή εκείνη μάλλον δεν πρέπει να ήταν ακόμα γνωστός για το ξύδι του και δεν θα είχε κάνει ακόμα όνομα.

Οι μπαρμπέρηδες που βρίσκονταν εκεί στη σειρά και ειδικά ο *Κανουνί Σεμς* (τουρκ. Kanuni Şems), επιχειρούσαν να πουλήσουν τσάι, αποκτώντας καμιά τσαγιέρα και οχτώ δέκα ποτήρια τσαγιού. Ενώ σε μερικά μαγαζιά τοποθετούσαν φωνογράφο με κύλινδρο και άκουγες από λαστιχένια ακουστικά πληρώνοντας ένα γρόσι (κουρούς), ή ακόμα έβαζαν ένα

³⁰Σερασκέρ Ριζά Πασά (1809-1877): Οθωμανός στρατάρχης ο οποίος υπηρέτησε 8 φορές ως σερασκέρ, ως υπουργός του *Τορχανέ* (τουρκ. Tophane), ως υπουργός ναυτιλίας (τουρκ. Kaptan-ı Deryalık) και σε διάφορα υπουργία και νομαρχίες. Έβαλε τους στρατάρχες να προχωρήσουν πεζοί και τους ανώτερους δημόσιους υπαλλήλους να τους φιλήσουν τα πόδια. Μνημονεύεται ως “*Τζιχάν Σερασκέρι*” (τουρκ. Cihan Seraskeri)” ο Σερασκέρ όλου του κόσμου, λόγω της μεγάλης παρουσίας του.

³¹Λεταφέτ Απαρτμανί: Πολυκατοικία στην περιοχή *Σεχζαντεμπασι* στην οποία τα θέατρα της πόλης *Νταρουλμπενταγι* (*Darülbeyti*) παρουσίασαν την πρώτη παράστασή τους στις 13 Ιανουαρίου του 1915.

³²*Μανακιάν Μαρντίνος* (τουρκ. Manakyan (Mardiros)[1839-1920]): Ήταν ηθοποιός θεάτρου και σκηνοθέτης. Έκανε για πρώτη φορά την εμφάνισή του στη σκηνή το 1857, αφού έπαιξε σε αρκετές κοινότητες ίδρυσε την κοινότητα *Οσμανλί Ντραμ Κουμπανιασί* (τουρκ. Osmanlı Dram Kumpanyası). Σ’ αυτή την κοινότητα παρουσίασε από 250 όπερες και οπερέτες.

³³Αχμέντ Ρασίμ Μπέι (1864-1932): Γνωστός δημοσιογράφος και συγγραφέας. Στα έργα του περιέγραψε την κοινωνική ζωή της Κωνσταντινούπολης με μια πολύχρωμη γλώσσα. Ο Αχμέντ Ρασίμ ο οποίος κάποτε υπηρέτησε στη Βουλή ως Βουλευτής της Κωνσταντινούπολης. Είναι δημοφιλής και για τις συνήθειές του.

κινετοσκόπιο, μοτοσκόπιο με κερματοδέκτη και παρακολουθούσες από μια οπή ζωντανές εικόνες ενώ σε μια άκρη υπήρχε και μια πολύ μικρή έκθεση ζωγραφικής του ζωγράφου *Τεκεζαντέ Σαΐντ Μπέι* (τουρκ. Tekezade Said Bey)³⁴.

Μέσα στο μικροσκοπικό μαγαζί εκτός από τα τοπία του *Ουσκιουνταρλί Αλί Ριζά Μπέι* (τουρκ. Üsküdarlı Ali Rıza Bey)³⁵ έβρισκες τους πίνακες μικρών διαστάσεων του *Αχμέντ Ζιγιά Μπέι* (τουρκ. Ahmed Ziya Bey) καθηγητή αστρονομίας στη Σχολή *Κουλελί* (τουρκ. Kuleli İdadisi) [διετέλεσε διευθυντής του Μουσείου των Μεταρρυθμίσεων (τουρκ. İnkılap Müzesi)] πίνακες του *Τεπεντελενλιζαντέ Καμίλ Μπέι* (τουρκ. Tepedelenlizade Kamil Bey), του *Σαμί Μπέι* (τουρκ. Sami Bey) δάσκαλου ζωγραφικής στη Στρατιωτική Κτηνιατρική Σχολή (τουρκ. Baytar Askeri Rüshdiyesi) (ο Δάσκαλος *Σαμί Γετίκ* [τουρκ. Sami Yetik])³⁶, έργα του *Ασάφ Μπέι* (τουρκ. Asaf Bey) δάσκαλου ζωγραφικής στο *Νουμουνεϊ Τερακί* (τουρκ. Nümune-i Terakki) [το σημερινό λύκειο αρένων της Κωνσταντινούπολης – İstanbul Erkek Lisesi] καθώς και έργα του ιδρυτή της έκθεσης. Εκεί βρίσκονταν και συζητούσαν οι περισσότεροι ζωγράφοι των έργων της έκθεσης [Παρεμπιπτόντως εκείνες ήταν οι εποχές που ο Σαμί Μπέι ήταν ψηλόλιγνος και είχε στριφτό μουστάκι].

Ακόμη μια ένδειξη του ερχομού του Ραμαζανιού ήταν οι διακοπές στα στρατιωτικά σχολεία οπότε οι δρόμοι και οι λεωφόροι γέμιζαν με μαθητές. Με το που έφτανε η δέκατη πέμπτη του μήνα *Σαμπάν* (τουρκ. Şaban)³⁷ όλοι έπαιρναν άδεια και επέστρεφαν στη γενέτειρά τους.

Οι μαθητές του *Χαρμπιγέ* (τουρκ. Harbiye) και του *Κουλελί* φορούσαν σκούρο θαλασσί σακάκι και παντελόνι. Οι δε μαθητές της Σχολής Ναυτικών Δοκίμων - οι *Μουχεντισχανελί* (τουρκ. Mühendishaneli)³⁸ φορούσαν σακάκια με τρέσα³⁹ και με τρεις σειρές κουμπιά ενώ οι

³⁴ Τεκεζαντέ Σαΐντ Μπέι (1869-1913): Είναι από τους ζωγράφους της δεύτερης γενιάς μετά από τον *Οσμάν Χαμντί Μπέι* (τουρκ. Osman Hamdi Bey) και τον *Σεκέρ Αχμέτ Πασά* (τουρκ. Şeker ahmet Paşa). Δίδαξε ζωγραφική σε διάφορα σχολεία και έλαβε μέρος μεταξύ αυτών που εξέδωσαν το περιοδικό *Οσμανλί Ρεσαμλάρ Τζεμιγετί Μετζμουασί* (τουρκ. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Mecmuası).

³⁵ Ουσκιουνταρλί Χότζα Αλή Μπέι (1864-1935): Ζωγράφος. Υπήρξε πρόεδρος της κοινότητας των Οθωμανών ζωγράφων που ιδρύθηκε το 1908. Δίδαξε ζωγραφική στο λύκειο κορασίδων στο *Τσαμλίτζα Κίζ Λισεσί* (τουρκ. Çamlıca Kız Lisesi). Οι στρατιώτες ζωγράφοι υπακούοντας στις παραδόσεις δεν ενδιαφέρθηκαν για τη φιγούρα.

³⁶ Σαμί Γετίκ (1878-1945) : Διδάχτηκε ζωγραφική από τον *Οσμάν Νουρί Πασά* (τουρκ. Osman Nuri Paşa) και από τον *Αλί Ριζά Χοτζά* (τουρκ. Ali Rıza Hoca) όταν φοιτούσε στο στρατιωτικό σχολείο. Ιδιαίτερα έγινε γνωστός με τους ψηλούς πίνακές του με θέμα τους Βαλκανικούς πολέμους και τον πόλεμο της Ανεξαρτησίας.

³⁷ Σαμπάν (*Şaban*): Ο όγδοος μήνας του ημερολογίου της Εγίρας: ένας μήνας πριν το Ραμαζάνι.

³⁸ Μουχεντισχανελί: Έτσι ονόμαζαν τους μαθητές οι οποίοι φοιτούσαν στο *Μουχεντισχανέ Μπαχρί Χιουμαγιούν* (τουρκ. Mühendishane-i Bahri-i Hümayun) το οποίο άνοιξε το 1776 για να βγάλει αξιωματικούς του ναυτικού και αυτό το σχολείο είναι πρόγονος του σημερινού σχολείου της σημερινής Πολεμικής Σχολής του Ναυτικού.

³⁹ Γαϊτάνι : Ύφασμα το οποίο ράβεται με διάφορους τρόπους στο ρούχο για στολίδι.

μαθητές των Στρατιωτικών Σχολών Κτηνιατρικής και Φαρμακευτικής φορούσαν τα ίδια σακάκια σε ανοιχτό γαλάζιο χρώμα.

Ακουγόταν ο ήχος των σπαθιών που μόλις είχαν φορέσει όσοι περνούσαν από την Ανώτερη στην Ανώτατη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων - Χαρμπιγέ. Οι λοχίες της τάξης είχαν στον μανίκι γαλόνια που θύμιζαν τον παλιό αριθμό 8, οι δε αρχιλοχίες τέσσερα κόκκινα γαλόνια. Όσοι γνώριζαν ξένες γλώσσες έφεραν ένα ή δύο κίτρινα γαλόνια.

Επέστρεφαν στα σχολεία τους την τέταρτη ημέρα της *Σεκέρ Μπαϊράμι* (τουρκ. Şeker Bayramı), ενώ αυτοί που είχαν πάει στη γενέτειρά τους έμεναν μέχρι τη *Κουρμπάν Μπαϊράμι* (τουρκ. Kurban Bayramı).

Ακσάμ, 20 Οκτωβρίου 1939

Τα Ιφτάρια του Ραμαζανιού και τα Ειδικά φιλοδομήματα του Ιφταριού (Ντίς Κιρασί [*Dis Kirasi*])

Το πρώτο βράδυ του Ραμαζανιού, δηλαδή με την εμφάνιση του καινούριου φεγγαριού στον ουρανό, στις γειτονιές μαζευόταν το παιδομάνι και τραγουδούσε ‘Καλώς το Ραμαζάνι, καλώς όρισε, με τ’ άδειο ταψί του μπακλαβά μας όρισε’.

Σ’ όλα τα τραπέζια και τους σοφράδες, απ’ τους πιο πλούσιους ως τους πιο φτωχούς, απ’ τους μεγάλους ως τους μικρούς, όλοι ήταν καλοδεχούμενοι. Καλώς να ορίσει όποιος ορίσει, μόνο ικανοποίηση και ευχαρίστηση φέρνει στους σπιτονοικοκύρηδες.

Όλα αυτά εμφανίζονταν ξαφνικά, ως έκπληξη χωρίς να υπακούουν σε μεθόδους και τρόπους συνηθισμένους. Δηλαδή δεν υπάρχει πρώτα η πρόσκληση του τύπου «ορίστε» και από την άλλη η αποδοχή με το «καλώς».

Στιγμές που είχαν μείνει πέντε δέκα λεπτά για το Ραμαζάνι και για τον κανονιοβολισμό. Αυτή την έξοχη ώρα περίμεναν βγάζοντας τα χρυσά χρονόμετρα, τα ασημένια και τα νικέλινα ρολόγια τσέπης *πιργιόλ* (τουρκ. pırgöl)⁴⁰ και πήγαιναν να ελέγξουν την ώρα στα *μουβακιτχανέ* (τουρκ. muvakkithane)⁴¹.

⁴⁰ Πιργιόλ: Ένα είδος αρκετά μεγάλου ρολογιού τσέπης το οποίο είχε πάνω ένα καπάκι σχήματος κουμπιού.

⁴¹ Μουβακιτχανέ: Μέρος στο οποίο καθοριζόταν ο χρόνος και ρυθμίζονταν τα ρολόγια και μέσα σ’ αυτό βρίσκονταν τα απαραίτητα εργαλεία και δημόσιοι υπάλληλοι που ονομάζονταν *μουβακίτ* (τουρκ. muvakkit).

Το να φθάσεις νωρίς θεωρούνταν εντελώς αντίθετο προς τους καλούς τρόπους και αγένεια. Οι άρχοντες με τις άμαξες φώναζαν στους αμαξηλάτες τους *ισπιρλέρ* (τουρκ. *ispirler*)⁴² να κάνουν λίγες ακόμα βόλτες εκεί τριγύρω ενώ οι πεζοί περιφέρονταν πάνω κάτω σκεπτικοί και αψηρημένοι.

Έτσι κι ο ήλιος πλησίαζε τη γραμμή του ορίζοντα έτσι που να μείνει απόσταση μισού ακοντίου που σημαίνει ότι έμεναν περίπου είκοσι λεπτά μέχρι το κάλεσμα της προσευχής. Έ τότε ήταν που δεν προχωρούσαν με τίποτα ο μικρός και ο μεγάλος δείκτης του ρολογιού, σα να τους είχε καρφώσει κάποιος. Άντε να περιμένεις αυτό το «προχώρα σπιθαμή-σπιθαμή». Γουργουρητά στο στομάχι μας· χασμουρητά από την μαλθακότητα, τεντώματα, εξάντληση και μετά ύπνος βαθύς... (τουρκ. *yemli haya yatmak*)⁴³ ...

Τα Ιφτάρια άρχιζαν μετά την τέταρτη, πέμπτη ημέρα του Ραμαζανιού. Πρώτα κατέφθανε ο μουεζίνης κι ο ιμάμης του τζαμιού της γειτονιάς, οι δερβίσηδες και οι θαμώνες⁴⁴ των γειτονικών τεκέδων, τα παιδιά που ανέθρεφε η γηραιά νταντά του σπιτιού, οι άντρες των καλφάδων που παντρεύτηκαν κι έφυγαν απ' το αρχοντικό⁴⁵ και άλλοι παρόμοιοι.

Οι λιγότερο ευυπόληπτοι απ' αυτούς που ερχόταν να χαιρετήσουν κατευθύνονταν στο καφενείο του διαμερίσματος των κατώτερων Αγάδων, ενώ οι κοινωνικά ανώτεροι γίνονταν δεκτοί στην αίθουσα των καλεσμένων, στον ανδρωνίτη (*selâmlık*) όπου έπαιρναν θέση ανάλογα με το αξίωμά τους.

Εάν τυχόν έφθανε κάποιος απ'τους προύχοντες τότε έκανε την εμφάνισή του κι ο άρχοντας του σπιτιού και μετά τις απαραίτητες χειραψίες και χαιρετισμούς τους οδηγούσαν στις θέσεις τους.

⁴² Ισπιρ: Ο υπηρέτης ο ποίος παλιά καθόταν δίπλα στον αμαξά και φορούσε ειδικές στολές · ένοπλος υπηρέτης.

⁴³ Γεμλιχαγιά γιατμακ: Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στη Σούρα *Κέχφ* (τουρκ. *Kehf*) του Κορανίου εφτά Χριστιανοί στρατιώτες [*Γεμλιχά* (τουρκ. *Yemliha*), *Μεκσελίνα* (τουρκ. *Mekselina*), *Μεσλιχά* (τουρκ. *Mesliha*), *Μερμούς* (τουρκ. *Mermuş*), *Ντεμπερνούς* (τουρκ. *Debernuş*), *Σαζινούς* (τουρκ. *Sazınış*), *Κεφαστατεγιούς* (τουρκ. *Kefastateyuş*)] για να ξεφύγουν από την πίεση των ειδωλολατρών ηγεμόνων κατέφυγαν σε μια σπηλιά στην Ανατολία και κοιμούνται 309 χρόνια. Οι ήρωες αυτού του θρύλου ονομάζονται “Οι εφτά Κοιμώμενοι” ή “Φίλοι της Σπηλιάς”. Ο Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς χρησιμοποιεί αυτό το ρητό “Γεμλιχαγιά γιατμάκ” με παρομοίωση από τους “Εφτά Κοιμώμενους” αποδίδοντάς το ως πέφτω να κοιμηθώ.

⁴⁴ ΣτΣ: *Ζικρεντενλερί* (τουρκ. *Zikredenleri*): Αυτοί που συμμετέχουν στην ομαδική προσευχή ζίκρ ενός τάγματος, δηλαδή στην τελετουργική ενθύμηση του ονόματος του Θεού (Γιαννουλάτος, 1975, σελ. 191- 193).

⁴⁵ *Τσιράκ τσικμίς τσικμάκ* [τουρκ. *Çirak çikmis (çikmak)*]: Ο αποχωρισμός των δουλικών, των οικιακών βοηθών και των καλφάδων οι οποίοι παλιά υπηρετούσαν στο παλάτι και στα αρχοντικά όταν τους πάντρευαν είχαν εξασφαλίσει τον βió τους.

Ψιθύριζαν τα *Εσχεντού* (τουρκ. Eshedü)⁴⁶ και τα *Σαλαβάτ* (τουρκ. Salavat) με ευλάβεια.

Το ρολόι με το γυάλινο κώδωνα πάνω στο μπουφέ και το ρολόι τοίχου με τον κούκο δείχνουν τρεις πέντε γραμμές πριν τις δώδεκα. Ξεσηκώνονταν όλοι λοιπόν να πάρουν θέση στο τραπέζι. Ο κούκος στον τοίχο με το φαναράκι το οποίο βρισκόταν πάνω στον πρόβολο έδειχνε τρεις πέντε χαραξιές πριν τις δώδεκα. Συνεχώς σηκώνονταν και κρατούσαν το τραπέζι από τις άκρες.

- Περάστε σεβασμιότατε!..⁴⁷
- Εδώ είναι εξαιρετικά, σεβάσμιε κύριε μου!..
- Εκείνο εκεί το μέρος πραγματικά κύριέ μου δεν είναι αντάξιό σας!

Περνούν στις θέσεις τους χωρίς να επιλέγουν που θα καθίσουν λέγοντας «Αδελφέ αυτοί είναι απρόβλεπτοι».

Ανάμεσα στους ξύπνιους και τους καταφερτζήδες χώνονται και κάποιοι άχρωμοι και άοσμοι.

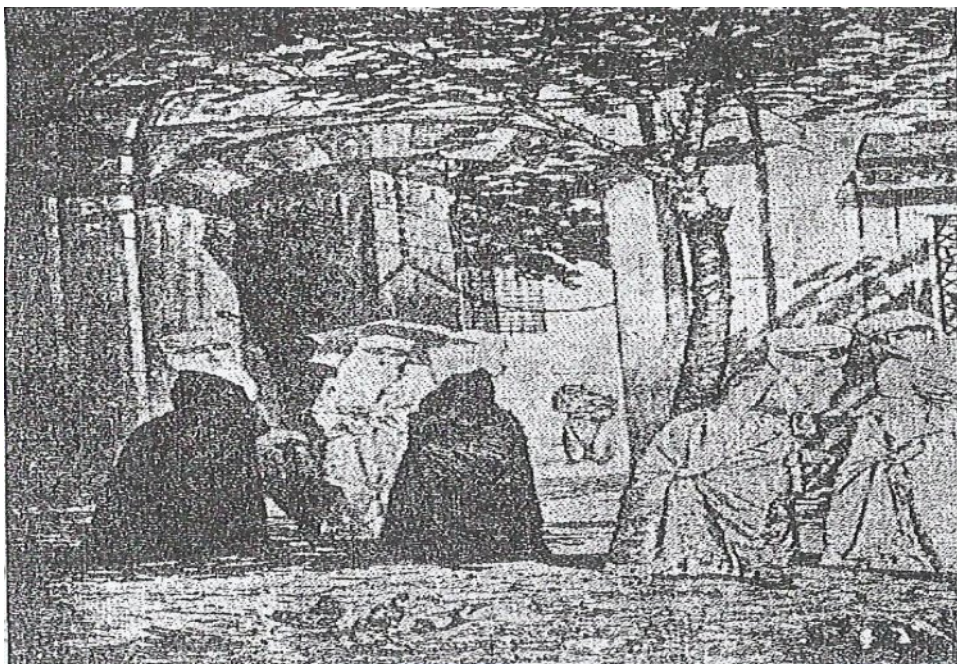
Όλοι είναι στην τσίτα για ν' ακούσουν το κανόνι. Όσοι μένουν κοντά στο *Τοπχανέ* (τουρκ. Tophane) στην πλατεία Μπεγιαζίντ και στον στρατώνα *Σελιμιγιέ* (τουρκ. Selimiye) δεν ανησυχούν. Θα τους ξεκουφάνει η κανονιά.

Αυτοί όμως που μένουν μακριά, κάνουν χωνί το χέρι πάνω στα αυτιά για να ακούσουν...

- Μάλλον τη ρίξανε την κανονιά στο *Κουλέ ντιμπί* (τουρκ. Kule dibi)!
- Ακούγεται σαν ρολά μαγαζιού!
- Έχει κακό καιρό. Ρε μπας και είναι καμιά βροντή; Μόλις λέει, ένας απ' τους κακοντυμένους υπηρέτες :
- «Το ρολόι του ταπεινού δούλου σας είναι απόλυτα ρυθμισμένο με αυτό του *Γενί Τζαμί* (τουρκ. Yenicami). Πέρασαν και τέσσερα λεπτά!..» έμπαιναν σιγά-σιγά σε δράση, τα χέρια και τελικά ανασκουμπωνόντουσαν όλοι.

⁴⁶ ΣτΣ: Εσχεντού: Σημαίνει στα Αραβικά είμαι μάρτυρας (Devellioğlu, 2012).

⁴⁷ ΣτΣ: Σεβασμιότατε: Ο τίτλος μεβλάνα (*mevlânâ*) αποδίδεται σε άτομα που φέρουν σαρίκι και κατέχουν υψηλή θέση στην επιστήμη και το Ισλάμ. Επίσης ως τίτλος χρησιμοποιείται για τον Τζελαλεντίν Ρουμί (1207- 1273) και ως προσφώνηση η αυτού εξοχότης (Devellioğlu, 2012· Tuncay & Καρατζάς, 2000).

Οι προσευχές τεραβίχ (τουρκ. teravih) στις οποίες συμμετείχαν και οι γυναίκες, είναι θρησκευτικές τελετές οι οποίες φώτιζαν τις νύχτες του Ραμαζανιού.

Εκείνη την εποχή ξακουστά ήταν και τα ιφτάρια του παλατιού. Παρόλο που δεν υπήρχαν συγκεκριμένες μέρες για τα ιφτάρ των υπουργών και των συνοδών τους δεν γινόταν όλα ταυτόχρονα. Ανάλογα με την έμπνευση⁴⁸ οι μέρες των σαντραζάμιδων (τουρκ. sadrazam) και των σείχουλισλάμηδων (τουρκ. şeyhislam)⁴⁹ ήταν ξεχωριστές ενώ για τους υπόλοιπους υπουργούς αφιερωνόταν μια μέρα ανά δύο ή ανά τρεις υπουργούς.

Και πάλι σύμφωνα με το κατά πώς του 'ρχόταν του Θεόσταλτου Ηγεμόνα⁵⁰ και κατά την αντίληψη του για την «ευνοϊκή» ώρα, έμπαιναν στο μεταξύ σε σειρά και τα ιφτάρ των σαντραζάμιδων - του ανώτατου Βεζίρη - και των υπόλοιπων αξιωματούχων που είχαν τεθεί σε διαθεσιμότητα και είχαν επιστρέψει στα σπίτια τους.

Η μεγαλοπρέπεια αυτών των ιφτάρ κυκλοφορούσε από στόμα σε στόμα και εντυπωσίαζε φοβερά όσους άκουγαν τις λιμπιστερές ιστορίες που έκαναν να τους τρέχουν τα σάλια.

⁴⁸ *Καρίχα ιλχαμί σαμπίχα* (τουρκ. Kariha-i ilhami sabiha): Όμορφη ιδέα η οποία γεννιέται από μόνη της μέσα στην καρδιά: έμπνευση.

⁴⁹ ΣτΣ: Şeyhislam: Ο συγγραφέας παραφθείρει στο κείμενο τον τίτλο şeyhülislam ο οποίος είναι μουσουλμάνος που κατείχε το ανώτατο αξίωμα στο Ισλάμ, υπεύθυνος θρησκευτικών ζητημάτων και των δικαστηρίων που εφάρμοζαν τον ισλαμικό νόμο στο θρησκευτικό κράτος (Devellioğlu, 2012).

⁵⁰ *Ζιλουλλάχ* (τουρκ. Zillullah): Η σκιά του Θεού πάνω στη γη. Χρησιμοποιείται για του χαλίφηδες και τους ηγεμόνες.

Μάζευαν απ' το τραπέζι τους αμέτρητους μεζέδες για να φέρουν στη συνέχεια τέσσερα πέντε είδη σούπας: με φιδέ, με λαχανικά, με αυγολέμονο, με πατσά... Με τον ίδιο τρόπο υπήρχαν τρία τέσσερα είδη γεμιστών, τηγανητών, γαλοπούλα ή κοτόπουλο. Στη συνέχεια, κρέας κεμπάπ ψημένο στα κάρβουνα, κατσαρόλας και κρέας κρύο. Λογής-λογής πίτες, μπακλαβάδες και γλυκά με ζυμάρι. Διαφορετικά είδη πιλάφι και κομπόστες με διάφορα φρούτα.

Οι μαθητές των στρατιωτικών σχολείων καλούνταν στο σουλτανικό γεύμα. Έφταναν ομαδικά στο Παλάτι Γιλντίζ (τουρκ. Yıldız Sarayı) συνοδεία των διευθυντών, των εσωτερικών αξιωματικών και των καθηγητών τους και έτρωγαν. Με το που σηκώνονταν από το τραπέζι οι επικεφαλείς αξιωματικοί λάμβαναν από ένα μηνιαίο μισθό - ντις κirasí- ενώ στους ίδιους έδιναν από ένα ασημένιο *μετζιντιγέ* (τουρκ. meci diye)⁵¹ και περπατούσαν τις λεωφόρους πάντα υπό την επίβλεψη του διοικητή της δεύτερης μεραρχίας που είχε το νου του για τα πάντα.

Την εποχή εκείνη το ειδικό φιλοδώρημα των ιφτάρ που λεγόταν ντις κirasí ήταν αρκετά σημαντικό και μάλιστα κάποτε και πολύ υπολογίσιμο. Προσέφεραν αντίγραφα Κορανίου με γραφή του *Χαφίζ Οσμάν* (τουρκ. Hafız Osman)⁵² ή πίπα με ψηφιδογραφία στολισμένη με διαμάντι ή ακόμα χρυσές ταμπακιέρες καπνού ή ενφιε, λέγοντας “*Τεχαντού, τεχαμπού* (τουρκ. Tehadu, tehabu)”⁵³.

Την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε όλα αυτά αποτελούσαν παρελθόν και το φιλοδώρημα σε άτομα με υψηλή κοινωνική θέση είχε αρχίσει να θεωρείται αυθάδεια. Όσοι δε ήταν της άποψης ότι «Τον πλούσιον πολλοί εμίσησαν, τον πλούτον ουδείς» διατήρησαν τη συνήθεια και προσέφεραν φιλοδώρημα ανάλογα με τις ανάγκες τους σε τραγουδιστές που ήταν φανερό η ένδειά τους, σε οργανοπαίχτες, μίμους ή ακόμα και σε κυρίους γνωστούς για την ευχάριστη παρέα τους.

Σε κάποιους έδιναν στα μουλωχτά ρώσικα χρυσά ρολόγια τσέπης Σερκισόφ, σε άλλους αδαμάντινη καρφίτσα και σε άλλους ένα μπλε χαρτονόμισμα της Οθωμανικής Τράπεζας.

⁵¹ Μετζιντιγέ: Είναι χρήματα χρυσά και ασημένια τα οποία κόπηκαν την εποχή *Σουλτάνου Αμπντούλμετζίντ* (τουρκ. Sultan Abdülmecid 1839-1861). Το χρυσό μετζιντιγέ, το μισό και το ένα τέταρτο αυτού. Το χρυσό εικοσάρικο, δεκάριο, η πεντάρα, το δίφραγκο και η μονάδα που λέγονταν “Το αργυρό μετζιντιγέ” μέχρι την Ανακήρυξη της Δημοκρατίας.

⁵² Χαφίζ Οσμάν (1642-1698): Είναι διάσημος Τούρκος καλλιγράφος. Δίδαξε τους ηγεμόνες Αχμέτ τον τρίτο και τον Μουσταφά τον δεύτερο. Ο *Σεΐχης Χαμντουλάχ* (τουρκ. Şeyh Hamdullah) εξέλιξε το ύφος του. Δημιούργησε μια δική του σχολή κυρίως στις γραφές *σουλούς* (τουρκ. sülus) και *νεσίχ* (τουρκ. nesih). Εκπαίδευσε πολλούς μαθητές. Έγραψε περίπου εικοσιπέντε Κοράνια.

⁵³ Τεχαντού, τεχαμπού: Να εξασφαλίζεις τη φιλία κάποιου παριστάνοντας το θύμα. Το να φαίνεται αγνός.

Στις παραμάνες, τις τροφούς, στους συζύγους γυναικών που υπηρέτησαν για χρόνια στο παλάτι στους μαθητευόμενους, στους ιμάμηδες και τους μουεζίνηδες της γειτονιάς που ήταν καλοδεχούμενη η μισή λίρα και το ένα τέταρτο της λίρας και την δέχονταν γονυπετείς με ένα «ο Θεός να σας έχει καλά...».

Βασική προϋπόθεση για όσους έτρεχαν στα ιφτάρια, ήταν να εξαφανίζονται αμέσως μετά τον σκέτο καφέ που σερβίρονταν μετά το χορταστικό φαγοπότι.

Στα σπίτια που είχαν καλέσει ιμάμη για την προσευχή τεραβίχ όταν σερβίρανε τους καφέδες γινόταν κι η σχετική προειδοποίηση για την προσευχή - το *ναμάζ* (τουρκ. namaz) με τις είκοσι γονυκλισίες, *ρεκάτ* (τουρκ. rekāt),⁵⁴ που θα ακολουθούσε, αλλά πού κουράγιο για τέτοια;

Εάν μάλιστα ο ιμάμης επιδείκνυε υπερβάλλοντα ζήλο όπως αυτοί που υπηρετούσαν σε τζαμιά-εκκλησίες (εκκλησία που μετατράπηκε σε τζαμί) των περιοχών Ζεϊρέκ και *Κοτζαμουσταφαπασα* (τουρκ. Kocamustafapaşa) και διάβαζαν το Κοράνι με τις ώρες, άντε να το αντέξεις.

Αμέσως οι ηλικιωμένοι σηκώνονταν να φύγουν προφασιζόμενοι ότι το σπίτι τους είναι μακριά, οι εναπομείναντες «την έκαναν» προφασιζόμενοι κι αυτοί «την πέτρα που τους είχε καρφωθεί και εγώ δεν ξέρω πού» κι ο ιδιοκτήτης του σπιτιού έλεγε «*Φενιλματλούπ* (τουρκ. Fenilmatlup)⁵⁵» κι έμπαινε στον γυναικωνίτη. Έμεναν να προσευχηθούν μόνον ο αρχιμάγειρας απ' το *Μπόλου* (τουρκ. Bolu), ο Βόσνιος αρχικηπουρός κι ο αμαξάς από το *Σεμπινκαραχισάρ* (τουρκ. Şebinkarahisar).

Πίσω δε από την μεσόπορτα (τουρκ. ara kapı) στέκονταν Κιρκάσιες καλφάδες, οι γυναίκες αραβικής καταγωγής με ημεραλωπία⁵⁶ και τα δουλικά με τους ιδιόμορφους τακκέδες (τουρκ. takke).

Να προσθέσουμε κι' αυτό: Όταν μια νύχτα του Ραμαζανιού ένα αφεντικό γλεντζές, έβαλε έναν χωρατατζή δούλο του να διαβάσει το *μεβλίτ* (τουρκ. mevlit) και ο γιος του τον επέπληξε λέγοντας:

«Ακούσαμε το έπος του γκρίζου γαιδάρου

Πάει το 'φαγε το περιβόλι του κοσμάκη»

Στο δε χαρέμι να τα κλάματα κι οι οδυρμοί, να οι μετάνοιες, να και τα κρυφακούσματα.

Ακσάμ, 24 Οκτωβρίου 1939

⁵⁴ ΣτΣ: Ρεκάτ, γονυκλισίες: Τμήμα της Ισλαμικής προσευχής.

⁵⁵ Φενιλματλούπ! Τούτο είναι το πρέπον, το επιθυμητό

⁵⁶ ΣτΣ: Ημεραλωπία: Μελαγχρωστική αμφιβληστροειδοπάθεια, ασθένεια ματιών που προκαλεί τύφλωση τη νύχτα.

Τα Τζαμιά το Ραμαζάνι

Η κατάσταση των δρόμων και των λεωφόρων στα Ραμαζάνια εκείνης της εποχής, τουλάχιστον μέχρι το μεσημεράκι, ήταν σχεδόν ίδια με την κατάσταση που επικρατεί τις μέρες απογραφής πληθυσμού ή τις ώρες συναγερμού όταν γίνεται άσκηση πολιτικής προστασίας κατά αεροπορικών επιδρομών.

Κανείς μπορούσε να δείξει με το δάχτυλο τους περαστικούς. Δεν υπήρχαν οι φωνές και οι κραυγές του γαλατά, του σαλεπιτζή, του κουλουρά, του τυροπιτά και του πλανόδιου μανάβη.

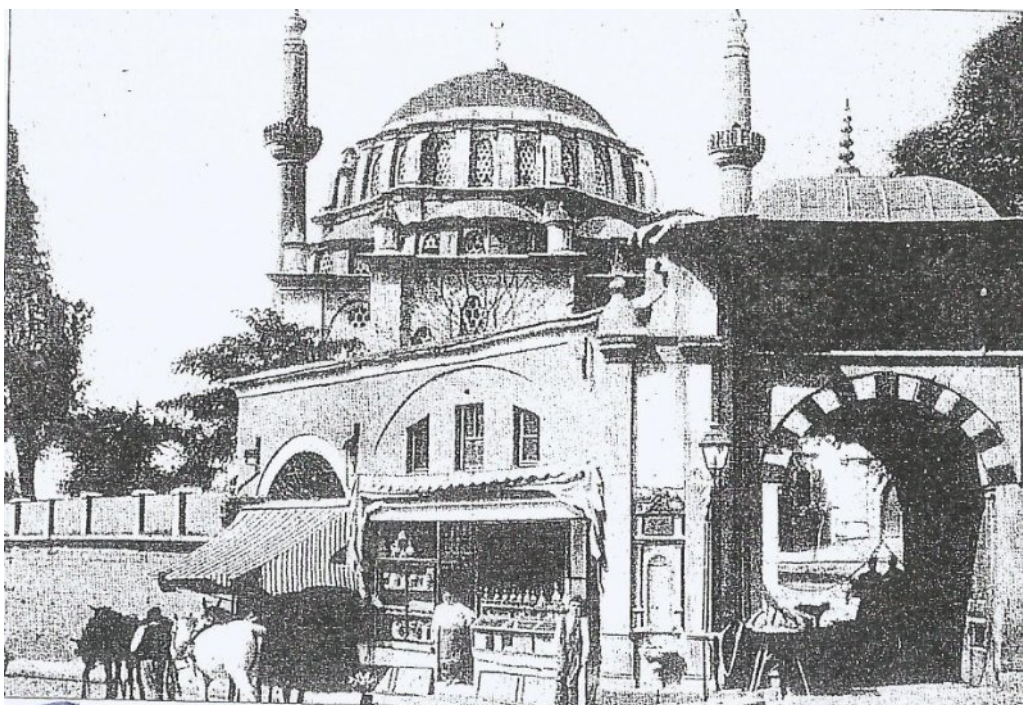
Μετά την μεσημβρινή προσευχή, οι πραγματικοί πιστοί που νήστευαν κι οι υποκριτές με τα στομάχια γεμάτα με το τέλειο φαγητό που καταβρόχθισαν μη τηρώντας τη νηστεία, που παρίσταναν δήθεν τους κουρασμένους απ' τη νηστεία, θα βγουν από τα σπίτια τους και θα πάρουν το δρόμο για τη δουλειά τους.

Μέχρι εκείνη την ώρα δε στα τζαμιά είναι μόνον οι ψυχές. Αλλά αρχίζουν να γεμίζουν κι αυτά, πρώτα με μικρό παντρεμένες, γιαγιάδες, θείες, πεθερές, κι απ' τους ανθρώπους των αρχοντικών ερχόταν οι γυναίκες οικονόμοι, οι νταντάδες, οι τροφοί, οι ηλικιωμένες υπηρέτριες κι οι ηλικιωμένες κόλακες

Δηλαδή κοινοί θνητοί, όχι υψηλών απαιτήσεων. Καθημερινοί άνθρωποι που δεν αναζητούσαν και καλά το πάθος στη φωνή του Χαφίζ ούτε τα *κουραλικ* (τουρκ. *kuṛralık*)⁵⁷ ούτε τα εφτά είδη αναγνώσεων αλλά ούτε και την τέλεια από στήθους απαγγελία και όχι μόνο δεν αναζητούσαν ούτε καν ονειρεύονταν τέτοια πράγματα.

Μαζεύονταν γύρω από άβγαλτους, ξεμωραμένους Χαφίζ. Με τσιριχτή φωνή που δεν ξέραν άλλο απ' το μακάμι μπεγιατί, και προσπερνούσαν τα λάθη που τους εύρισκαν οι ακροατές μ' ένα εστάγφουρουλλάχ «Προς Θεού / δεν είναι σημαντικό».

⁵⁷ Κουρά: Είναι οι διακεκριμένοι Χαφίζ οι οποίοι διάβαζαν το Κοράνι συμπεριλαμβανομένων των εφτά αποδεκτών τρόπων απαγγελίας *κιραάτ* (τουρκ. *kıraat*). ΣτΣ: Κιραάτ αποδεκτοί τρόποι ορθής απαγγελίας του Κορανίου, οι οποίοι παγιώθηκαν τον 10^ο αιώνα (Πούλος, 2015, σελ. 35).

Λαλελί Τζαμί (τουρκ. Laleli Camii). Οι χαφίζ και οι ιεροκήρυκες που βρίσκονταν ψηλά σε κάποια συγκεκριμένα τζαμιά, δε επέλεγαν και τους ακροατές τους.

Ή άκουγαν προσεκτικά τις κραυγές φανατικών ιεροκηρύκων με το πελώριο καβούκι τους ριγμένο λίγο πίσω, που χτυπούσαν τη γροθιά τους στο αναλόγιο, κραυγάζοντας με φωνή βραχνή:

«Ω κοινότητα των πιστών είμαστε καλεσμένοι κολασμένοι, εντελώς κολασμένοι. Οι δαίμονες θα τραβήξουν τις γλώσσες μας με πύρινες τανάλιες, θα κάψουν τις πατούσες μας με πυρακτωμένα σίδερα, θα κάψουν τα κορμιά μας και θα σκορπίσουν γύρω-γύρω τις στάχτες μας με φτυάρια!...».

Σε συγκεκριμένα τζαμιά όμως οι Χαφίζ και οι κήρυκες ήταν υψηλής ποιότητας και οι ακροατές τους εκλεκτοί.

Πρώτης τάξης τζαμιά ήταν το *Γερεμπατάν* (τουρκ. Yerebatan) στην Αγία Σοφία, το *Αμπατζιλάρ* (τουρκ. Abacılar) στο Βεζνετζιλέρ και τα *Μεστζίτ Τζαμτζί Αλή* (τουρκ. Cami Ali Mescitler) που βρισκόταν στο τέλος του Ντιρεκλεαρασι.

Ο παλαίμαχος *Τιλαβετχαν* (τουρκ. Tilavethan) αυτών των τριών τζαμιών ήταν ο διάσημος Χαφίζ Σαμί⁵⁸ τον οποίο εκτιμούσαν ιδιαίτερα οι αρχόντισσες κυρίες. Τα υπόλοιπα *μεστζίτ* (τουρκ. mescit)⁵⁹ της ίδιας κατηγορίας ήταν το *Μιμάρ Αγιάς* (τουρκ. Mimar Ayas) στο Σεχζαντεμπασί, το *Ταστεκνελέρ* (τουρκ. Taşkneler) στο *Βεφά* (τουρκ. Vefa) και το *Κιζιλτάς* (τουρκ. Kızıltas) στο Λαλελί.

Οι δε βετεράνοι Τιλαβετχάν αυτών των μεστζίτ ήταν ο αδερφός του δεξιοτέχνη στο Ούτι, του *Ουντί Σεκερτζί Τζεμίλ* (τουρκ. Udi Şekerci Cemil), ο *Χαφίζ Ετέμ* (τουρκ. Hafız Etem), διάσημος γόης, ο *Καρατζαγιαϊζ Σεβκέτ* (τουρκ. Karacayağiz Şevket) με το ψευδώνυμο «Χαριτωμένος Χαφίζ» και ο *Γιαμαλί Νουρί Εφέντι* (τουρκ. Yamalı Nuri Efendi) διάσημοι για την ευγένεια και τη λεπτότητά τους.

Άλλη μια συνήθεια του Ραμαζανιού για την υψηλή και τη μεσαία τάξη, ήταν η συνολική ανάγνωση του Κορανίου στη μνήμη των πεθαμένων τους και για το σκοπό αυτό καπάρωναν, τον αναγνωρισμένο και διάσημο Χαφίζ.

Προσέρχονταν λοιπόν με όλες τις πρέπουσες φανφάρες σ' εκείνα τα μικρά τζαμιά που λέγαμε, οι κυρίες που πάντα συνόδευαν και κάποιοι χαραμοφάηδες κόλακες, όλοι ντυμένοι στην τρίχα.

Μέχρι να απαγορευτούν το 306 (1890) με διαταγή του σουλτάνου, τα γιασμάκια κι οι φερετζέδες, φοριόταν οι φερετζέδες που έφτιαχνε ο ράφτης Αναστάς στο *Καπαλίτσαρσί* (τουρκ. Çarşı-yı Kebir), ή ο *Μακασιγκιουζέλ* - Καλοψάλιδος (τουρκ. Makasıgüzel) που έφτιαχνε πλουμιστούς φερετζέδες που έμοιαζαν με καβούκι. Τη θέση τους πήραν στενούτσικα τσαρσάφ με κλος ποδόγυρους, του *Σασί Μανιό* (τουρκ. Şaşı Manyo) από το *Γενικαπί* (τουρκ. Yenikapı), της Βασιλικής από το *Μπεσικτάς* (τουρκ. Beşiktaş) και αργότερα του *Σπίγκελ* (τουρκ. Spiegel), της *Εφιγενή* - Ιφιγένειας (τουρκ. Efiyeni) και του *Καλιβρεσί* (τουρκ. Kalivresi)...

Οι γριές θαύμαζαν τα παιχνιδιάρικα μάτια του Χαφίζ Σαμί, το καστανό μούσι του Χαφίζ Ετέμ, την αυθεντική ερασιμότητα του Χαφίζ Σεβκέτ, τους καλούς τρόπους και την ευγένεια του Χαφίζ Νουρί κι όταν πια ενθουσιαζόταν έσπρωχναν και τους διπλανούς τους και οι νεώτερες μεταφέρονταν λίγο πιο πέρα στο *Σεχζαντέ Τζαμί* (τουρκ. Şehzade Cami).

⁵⁸ Χαφίζ Σαμί (Ουνκούρ) (1874-1943): Ήταν Χαφίζ και αοιδός. Έγινε Χαφίζ στην ηλικία των δώδεκα. Αποφοίτησε από το *Γιουκσέκ μεντρεσέ* (τουρκ. Yüksek medrese). Λέγεται ότι δεν συγκρίνεται κανείς μαζί στην ανάγνωση του Κορανίου και του μεβλίτ. Ακουγόταν στην Αίγυπτο και στις Αραβικές χώρες.

⁵⁹ ΣτΣ: Μεστζίτ: Μικρών διαστάσεων τέμενος. Συνήθως ταπεινότερες κατασκευές από τα τζαμιά και χωρίς μιναρέ.

Το εσωτερικό του μετατρεπόταν εντελώς σε χώρο αναψυχής, σε πασαρέλα για ωραίες ενδυμασίες και σε τόπο για κρυφά ειδύλλια. Άλλο τέτοιο τζαμί ήταν το *Στουλταναχμέντ* (τουρκ. Sultanahmed).

Φορούσαν λοιπόν τα καινούρια τους τσαντόρ από μέσα μπλούζες, έπλεκαν τα μαλλιά τους κότσο στην κορυφή του κεφαλιού ή στον αυχένα, με τα όμορφα στρογγυλωπά μέτωπα και στολισμένες με διαμάντια λες και πηγαίνουν σε γάμο ενώ φημολογείται πως κάποιες φορούσαν μέσα απ' τις μπέρτες τους παράσημα *σεφκάτ* (τουρκ. şefkat)⁶⁰ δεύτερου και τρίτου βαθμού.

Και να σου το σουλάτσο / η πιάτσα γύρω απ' το *μαξουρέ* (τουρκ. maksure)*, τους άμβωνες (kürsü), τα εξωτερικά σκεπαστά μπαλκόνια μπροστά απ' το τζαμί (τουρκ. Son cemmaat yerleri)⁶¹

Πίσω από τα καφασωτά... οι κύριοι. Άρωμα λεβάντας μέσα έξω. όλες οι κλασσικές χειραψίες γίνονται με διάφορους τρόπους · οι φιλοφρονήσεις και οι ανταποδόσεις πάνε σύννεφο.

Γριές που θύμιζαν τη γριά ηρωίδα του Καραγκιόζη τη *Γκιρτλάκ Νινέ* (τουρκ. Girtlak Nine), έλεγαν: “Ανάθεμά σας, μέγαιρες!..Να ψοφήσετε σαρδανάπαλοι, γυναικάδες!..” Οι επιστάτες του τζαμιού έβριζαν χυδαία. Οι κομπές κυρίες έριχναν κλεφτά βλέμματα μεταξύ τους · και τους χλεύαζαν σαρκαστικά αλλά και με χαμόγελα κάτω από τα μουστάκια...

Αυτή η κατάσταση επικρατούσε μέχρις ότου αρχίσει να λειτουργεί η πιάτσα με τις άμαξες που ξεκινούσε απ' τη γωνία της στρατονομίας στο Σεχζαντεμασί και έφθανε στην Εφορεία στο Μπεγιαζίντ. Κατόπιν, εξορμούσαν. Οι κύριοι στην εσωτερική αυλή στοιχίζονταν σε δύο αντικριστές σειρές⁶² θαρρείς και περίμεναν σε πλατεία να υποδεχθούν στρατό, αντάλλασσαν τα τελευταία χαμόγελα και διάφορες εκδηλώσεις οικειότητας.

Την εποχή εκείνη, πολλοί ήταν οι υψηλοί αξιωματούχοι που πήγαιναν στο *Σουλεϊμανιγέ* (τουρκ. Süleymaniye), στο Μπεγιαζίντ Τζαμί για να κάνουν την απογευματινή προσευχή, να ακούσουν την ανάγνωση του Κορανίου και για να δείξουν θεοσεβούμενοι. Υπήρχαν επίσης άνθρωποι που ανήκαν στο προσωπικό του παλατιού όπως ο πρώτος, δεύτερος και τρίτος στην

⁶⁰ *Σεφκάτ νισανί* (τουρκ. Şefkat nişanı): Παράσημο που κυκλοφορούσε προκριμένου να απονεμηθεί σε γυναίκες που είχαν προσφέρει τις υπηρεσίες τους σε καταστροφές όπως πολέμους, σεισμούς, πλημμύρες και πυρκαγιές, την εποχή του *Αμπντούλχαμίτ* (τουρκ. Abdülhamid) του δεύτερου και είχε τρεις διαφορετικές βαθμίδες.

(*) Μέρη σε τζαμιά που περιβάλλονται από κάγκελα και κιγκλιδώματα.

⁶¹ ΣτΣ: Son cemmaat yerleri: Μέρος με στοές το οποίο είναι ενωμένο με το τζαμί στα μεγάλα τζαμιά, η μια πλευρά αυτού του μέρους είναι ανοιχτή και κοιτάζει προς την αυλή του τζαμιού. Αυτό το μέρος είναι πιο ψηλό από την αυλή. Στους τοίχους υπάρχουν παράθυρα και μπαλκόνια, το δάπεδο είναι μαρμάρινο και για σκέπασμα χρησιμοποιούνται κιλίμια, ξύλο και ψάθα https://tr.wikipedia.org/wiki/Son_cemaat_yeri. Επισκεψη 8/1/2016.

⁶² Ο συγγραφέας επεξηγεί τη λέξη *gece* που επέλεξε να μεταφράσω ως: Καθένα από τα δύο αντικριστά πλαϊνά· πλευρές.

τάξη κελάρης, ο υπεύθυνος για τους σετζαντέδες (τα χαλιά προσευχής), ο ιμπρικτάρης (τουρκ. ibriktar)⁶³, ο γνώστης παλαιών βιβλίων και αξιωματούχοι από διάφορες υπηρεσίες καθώς επίσης και μερικοί βεζίρηδες γνωστοί για την ευλάβειά τους.

Πριν επιστρέψουν περνούσαν οπωσδήποτε από την έκθεση στο Μπεγιαζίντ και έκαναν στάση στο Φεσχανέ (τουρκ. Feshane)⁶⁴, στο εργοστάσιο Καράμουρσελ (τουρκ. Karamürsel) και στις παράγκες της Βιομηχανικής σχολής όπου προσεύχονταν λίγο καθώς ξαπόστειναν λίγο στις βελούδινες πολυθρόνες τους και μετά ξανάπαιρναν το δρόμο απ' τη λεωφόρο.

Μετά το γνωστό περιστατικό με τη βόμβα στον ανδρωνίτη του Γιλντίζ (τουρκ. Yıldız) σπάνια επιχειρούσε κάποιος να το κάνει *.

Απ' όταν θυμάμαι τον εαυτό μου με όσους ανήκαν σε ανώτερα αξιώματα δεν γινόταν παρασπονδίες. Δεν εκτρέπονταν ποτέ η προβλεπόμενη πορεία ούτε του Σεΐχιουλισλάμ (τουρκ. Şeyhülislam) ούτε του ανώτατου βεζίρη Χαλιφεΐ ρουγί ζεμίν (τουρκ. Halife-i ruy-ı zemin)⁶⁵ που έφερε στη θήκη του τη σφραγίδα του σουλτάνου για να μην εγείρουν την υποψία ότι θα συνεργαστούν με Νεότουρκους (τουρκ. Jön Türkler) αν μπουκάρουν στα κρυφά σε κάποιο απόμακρο μέρος.

Το 1891, μια μέρα του Ραμαζανιού ο Μουσίρ Τζεβντέτ Πασά (τουρκ. Müşir Cevdet Paşa) ο οποίος κατέλαβε αναπάντεχα στα 41 του χρόνια τον πρωθυπουργικό θώκο όπου και παρέμεινε για περίπου δυόμιση χρόνια είδε μάλλον στον ύπνο του ότι έπρεπε να πάει στο Φατίχ Τζαμί και να επισκεφθεί έναν μακαρίτη που ήταν θαμμένος εκεί γύρω...

Εσύ είσαι αυτός που έκανε τέτοιο πράγμα; Αμέσως αναφορά στην αναφορά προς το Γιλντίζ, ταραχή, αγωνία και θυμός του Σουλτάνου - Χιουνκιάρ (τουρκ. Hünkâr) και στη συνέχεια διαταγή απόλυσης του ανθρωπάκου. Έπνεε τα μένεα (ο Σουλτάνος) και τον εξόρισε τον άμοιρο στο νησί της Κρήτης με την υποστήριξη της νομαρχίας και τον αρχών.

Ακσάμ, 4 Νοεμβρίου 1939

⁶³ Ιμπρικτάρ (İbriktar) : Υπηρέτης που ήταν υπεύθυνος για κάποια σκεύη του παλατιού όπως κανάτες και λεκάνες.

⁶⁴ Φεσχανέ (Feshane): Το πιο παλιό κατάστημα της Κωνσταντινούπολης για την παραγωγή φεσιού στο Ντεφτερντάρ (Defterdar) επί της οδού Εϊγιούπ (Eyüp).

(*) 21 Ιουλίου 1905. Το γνωστό περιστατικό με τη βόμβα : Απόπειρα δολοφονίας του Αμπντούλχαμίντ (Abdülhamid) στις 21 Ιουλίου 1905 που οργάνωσαν τα μέλη της Αρμένικης Επαναστατικής Οργάνωσης. Οι βόμβες που είχαν τοποθετηθεί στην άμαξα όπου θα επέβαινε στο Γιλντίζ (Yıldız) εξερράγησαν πριν επιβιβαστεί ενώ έπιασε την κουβέντα με τον Σεΐχιουλισλάμ (Şeyhülislam). Στην απόπειρα δολοφονίας σκοτώθηκαν 26 στρατιώτες και πολιτικοί και τραυματίστηκαν 58 άτομα.

⁶⁵ Χαλιφεΐ ρουγί ζεμίν (Halife-i ruy-ı zemin): Ο χαλίφης της γης. Τίτλος που χρησιμοποιήθηκε για τους σουλτάνους που ακολούθησαν μετά τον σουλτάνο Γιαβούζ Σελίμ (Yavuz Selim).

II. Τα τρία χρονογραφήματα του Σερμέτ Μουχτάρ Αλούς στην τουρκική γλώσσα (πρωτότυπο)

SERMET MUHTAR ALUS Eski Günlelerde

YAYINA HAZIRLAYAN Faruk İlkan

SERMET MUHTAR ALUS KİTAPLARI KATIN KURULU:
Taha Toros, Zahir Toprak, Erol Şadi Erdinç, Faruk İlkan

İletişim Yayınları 686 • İstanbul Dizisi 34
Sermet Muhtar Alus Kitapları 4
ISBN 975-470-850-9
© 2001 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2001, İstanbul (1000 adet)

EDİTÖR Nihat İtina
DİZİ KAPAK TASARIMI Umut Kıvanç
KAPAK Ünlü Lomlu
DİZGİ Remzi Abbas
UYGULAMA Suat Ayusu
DÜZELTİ Niyazi Nihat Tuncerkan
MONTAJ Şahin Eyişmez
BASKI ve CİLT Sena Olsel

İletişim Yayınları
Klodfarar Cad. İletişim Ulan No. 7 Çagaloğlu 34400 İstanbul
Tel: 212-516 22 60-61-62 • Fax: 212-516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Sermet Muhtar Aluş'un romanları dışındaki eserleri: A) Askerî Müze'de görevli olarak bulunduğu döneme ait ziyaretçiler için *Askerî Müze Rehberi*'dir (Müze-i Askerî Osmanî Züvâfirına Mahsus Rehber, İstanbul 1336-1338, Necmi İstikbal Matbaası) ve üç faskit'dir: 1. Aya İrini'nin Tarihi'si ve Askerî Müze'nin Kuruluşu, 2. Eski Osmanlı Ordusu ve Silahları, 3. Yeniçeri Kışakları Müzesi. Bu rehberin Fransızca çevirisi de basılmıştır (*Musée Militaire Ottoman-Guide*, 3 faskit). B) *Türkçeden Fransızca'ya Yeni Üçet* (İstanbul 1930, Kanaat Kütaphanesi). Bu eser genişletilerek ikinci kez basılmıştır (İstanbul 1930, İlim Ahmed Hakkı Kitabevi'nin çocuklara mahsus tarih serisinden: *Yeniçeriler ve Osmanlı Silahları* (İstanbul 1933, Ahmed İhsan Matbaası). C) *Megrutiyet Tarihi* (Ebuza'ya takvimiinde 1916 yılından sonra yayımlanmıştır). Ayrıca, Sermet Muhtar Aluş'un hazırladığı *Küçük İstanbul Rehberi*, Ahmed Halid Kitabevi tarafından satın alınmış, ancak basılmamıştır. Ayrıca, *İstanbul Ansiklopedisi* için maddeler de yazmıştır.

Kaynakça:

- Cemalettin Bilal, Pasazade Muharir, "Sermet Muhtarla Bir Konuşma", *Akşam*, 4 Mayıs 1952 ve 5 Mayıs 1952.
- Baran, Nihat Sami, *Türk Edebiyatı Tarihi II*, İstanbul 1979, s. 1244.
- Çeviker, Turgut, *Gelişim Sürecinde Türk Kanakaturu II. Megrutiyet Dönemi* (1908-1918), İstanbul 1988, s. 90-91.
- Eyice, Sema, "Unutulmuş Bir Yazar: Sermet Muhtar Aluş", *Şehir*, sayı: 17 (Temmuz 1988), s. 56-61.
- Koçu, Resat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi II*, İstanbul 1959, s. 755-756.
- Necatigil, Behçet, *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü*, 15. Basım, İstanbul 1993, s. 37.
- Nesin, Aziz, *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*, İstanbul 1973, s. 191-196.
- Ortaç, Yusuf Ziya, *Bizim Yokuş*, İstanbul 1966, s. 315-320.
- Özkırmı, Atilla, *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi I, 2. Basım*, İstanbul 1993, s. 105.
- [Solok] Kudret, Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II, 1859-1959*, 2. Basım, Ankara 1970, s. 372-379.
- Toros, Taha, "Sermet Muhtar Aluş", *Tarih ve Toplum*, Cilt 21, sayı 122 (Şubat 1994), s. 35-42.
- Türk Dil ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul 1977, s. 128.

İstanbul'da Eski Ramazanlar

On beş, yirmi gün kala, vakitli vakitsiz cami ve mescit şerefelerinde müezzinler görülmeye başlar, kandilleri yerine takar, sırası bozulmuşları düzeltilirken gözü ilişenler:

"Rabbime bin şükür, mübarek ay da geldi!.." diye sevinirler¹, Kudumunun (gelişimin) ilk işareti buydu.

Bir iki gün sonra, selâtin camilerinin* iki minaresi arasında mahya ipleri bağlanırken görenlerde gene memnuniyet ve teahyet (kutlanma):

"Elhamdulillah, onbir ayın bir sultanına gene yelişik çocukları!.."

Daha ardından Beyazid Meydanı'nda, Serasker Kapsı'ndan¹ içeri galdır guldur beygirler ve iki mantelli top.² Ezanda iftar vakitini güttecekler.

(*) Selâtin, padişah yapısı, büyük, birden fazla minareli camilere verilen ad. Bir tek minarene, Kaoumî Süleyman'ın vezirlerinden Güzlece Kasım Paşa'nın³ Minar Sitan'a bina ettirdiği Kasımpaşa'daki Cami-i Kebir'in⁴ Abdülâziz devrinde ikinci defa yandıkça sonra civarını zengin bazı hayır sahipleri tarafından çifte minareli olarak yeniden yaptırılmış. (S. M. Aluş'un notu)

1 Serasker Kapsı: Serasker (genelkurmay başkanlığı) dairesi. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra ordu işleri buradan yürütölmeye başlandı. "Serasker Kapsı" deyimi 1908'e dek kullanıldı; bu tarihten sonra "Harbiye Nezareti" denildi. Yeri şimdiki İstanbul Üniversitesi merkez binasıydı.

2 Mantelli top: Tekerekler üzerine yerleştirilmiş atlarla çekilen bir top çşğı.

3 Güzlece Kasım Paşa (?-1543): Devşirme olarak Endücrunda yetişti. Rodos Kuşatması'na, Budun Seferi'ne katıldı. Yalılık, sadaret kaymakamlığı yaptı. Kasımpaşa semtini kurdu. Tersane yapımını tamamlattı.

Seyrine üşşen üşşen; gene hamd eden edene.

Artık adın başında çeşit çeşit ramazan âlâmetleri, her tarafa faaliyet belirdi.

Camii kayyumları,⁴ hademeleri başlarında dikişli takke kavuklar, cilbe leri armuşlar, kolları, paçaları sıvamışlar. Köşe bucağın ürünecekleri alınıyor, boydan boya hatlar, saf saf pabuçluklar süpürülüyor, camlar siliniyor, kandiller sıcak suda yıkamış parlatılıyor, mihrabın iki tarafındaki büyük piring şaundalar, avludaki abdest muslukları, şadırvanların tasları oğuluyor.

Evkaf'ın⁵ arabalarında yollanan tulum tulum, teneke tenekte kandillik zeytinyağları surlanıp indiriliyor. İmam efendilerin, müezzün efendilerin lüpcülerinde keyif kekâ. Gelisin, el çabukluğu marifetle hanı bun şaralop, okta okta evlerine aşuramanto (aşurma). Artık sofalarında sıvrıya (bol bol, sürekli) fasulye pilâkisi, zeytinyağılı pırasa...

İstanbul'un ana caddelerindeki dükkanlar da çeki düzene koyulmuş. Şekerçiler purl purl kalaylı reçel kaplarını yere, renk renk şurup şişelerini raflara dizeler, bakallılar mostraların (teşhir etiketleri mallarını) çoğaltarak güllâçları, sucukları, pastirmaları sallandırtırlar; fırınları tezgâh etrafına penbe, kırmızı uçurtma kâğıdının nakış nakış oyuklarıyla süslenir, has ekmek, çörecotu pide, kazanyığı, susamlı, makarnalık simitleri çarmaya hazırlanırlar.

Bulgar işkenbecilere de gün doğardı. Sair vakidler aksatılar (alışverişler) kır. Civarındaki evlerin birine bir misafir damlayacak da simi üstünü yufka olduğu için yumurtasını ikliğe, yumurtalı üçlüğe çorba ismatlanacak. Yalıtı kepenkleri ineceği sırada bir Bahkazan veya Tavukpazan avdetçisi (Tavukpazarından dönen) düşecek de, eve eli boş gitmemek için çevreği sökülüp beyinli bir baş alacak.

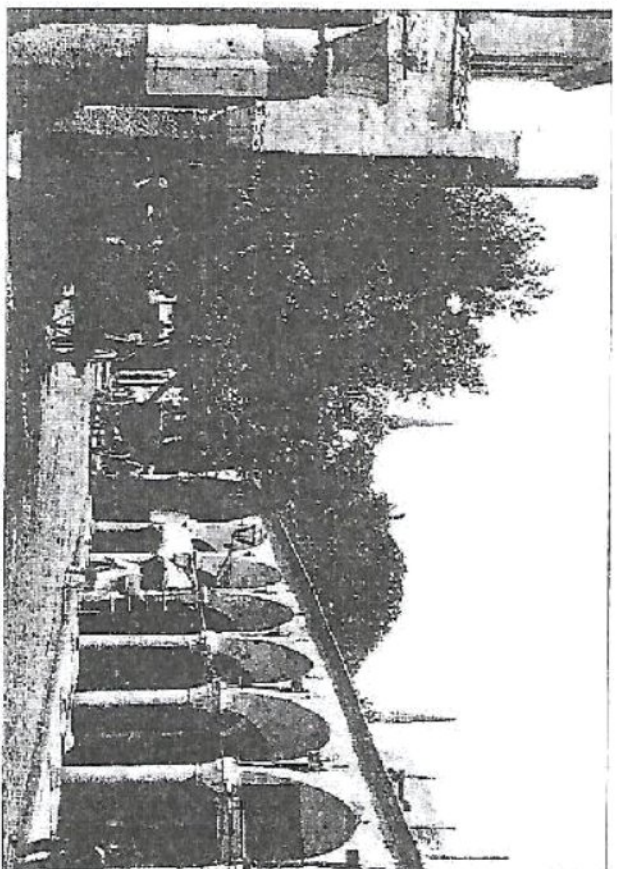
Halbuki ramazan geldi mi kâse dolusu çorbaya kurusu, yarım okta ekmeğe yürüm parayı veren bütün fikara-yı sabirin⁶ hep "hiüya" edenlerdi (saldırırlardı).

On bir ayın bir sulamı kapı eşğine yaklaşıncan Beyazad Camisi avlusunda "çat çat, çat çat" keser sesleri, testere gıcırtdılar.

4 Kayyum: Camilerin temizliğine bakan, kandilleri yakan, kapıları açıp kayıyan ve camii eşyasını muhafaza eden görevli.

5 Evkaf (Nazarat): Vakıflar idaresi.

6 Fikara-yı sabirin: El avuç açmayan fakirler.

20. yüzyılın başlarında Dişkeçeranası: Ramazan ayı aylığında İstanbul sokakları hareketlenir, ticaret canlanır.

Sergilerler impara girişlerdi. Yapılan barakaların büyükçelerine Hereke, Karamürsel fabrikalarının, Feshane-i Âmiri'nin,⁷ Mekteb-i Sana-yî'nin,⁸ tütün ve tönbeke rejisinin,⁹ İzmir Pazarı'nın mamûlâtından istif edilir, öbürlerine de antika Bedestenli Ali Bey, sayılı ağızlıkçılar, Buharalı tesbihçiler, akarap hacıyağcılar, "Kokulu bahar, kokulu bahar" diye nâgmeleriyle meşhur kıvalı sakallı Acem yerleşir, bukaç gün sonra da ortalık iğne atan yere düşmez hale gelir.

Hele Vezneciler'den Dişkeçeranası¹⁰ nihayetne kadarki haznıkları sor-

7 Feshane-i Âmiri: Ayıp Defterdarlık'taki fes fabrikası. 1833'de faaliyete geçti. Cumhuriyet döneminde Sümerbank'a ait menüvât fabrikası olarak çalıştı.

8 Mekteb-i Sana-yî: Teknik okul. İlk 1860'da Mithat Paşa tarafından Rusçuk'ta açıldı. Amacı kimsesiz çocukları okutmak ve meslek sahibi yapmaktır. Benzer okullar ilk önce diğer büyük kentlerinde de açıldı. Terzik, kunduracılık, araba yapımıcılığı, mürettepli, litoğrafyacılık, dokunuculuk vb. gibi bölümleri vardı. Bu okulların asıl adı "salihane" idi.

9 Reji: Bir kısmı maddelerin devlete üretilmesi veya alınıp satılmasına dayanan ticareti sistemin. Benzeri ilgili kuruluşa da "Reji idaresi" denirdi.

10 Dişkeçeranası: Bizanslılar zamanında İstanbul'un "Pliadelephion" denilen şifalı ana caddesi. Bugünkü Şelazadebaşı semtindeki Vezneciler Caddesi üzerinde yer alan bu caddenin bir yanı, 18. yüzyılda alıp satılmalara dayalı bir koridor görünümünde olduğu için bu adı almıştı.

mayın. Mısırlı Zeynep Hanım Konağı'nın¹¹ [şimdiki Fen Fakültesi] önünü dön, aşağıya vur.

Sol kolda, medreseden sonraki arsaya salâş kahvenin damına muşambalar serilmeye. Peykelerine¹² Valide Hanımdan kiralanmış halılar yayılmada.

Buraya râğbet, araba piyasaınının tam göbeğine tesadüfünden ötesi kıvrım ve dar olduğu için, hanım kupaları¹³ çeyrek saatlerle bu noktada istupre (durmaya) mecbur.

Karşıda, Türkiye'nin ilk Türk eczacısı Sakallı Hamdi Bey'in¹⁴ eczanesi. Yanbaşındaki yangından bakiye arsaya küçük küçük çadırlar, tahta havaleler (perçeler) kurulurdu.

Kısmi nişan atış yeri olur, kimine beş ayaklı buzağı, Hindistan ejderhası, kut-bı şimalî (kuzey kutbundan) ayı balığı getirilir, kiminde de ayna tenebârlarıyla vücutsuz baş gösterilirdi.

Biraz daha aşağıya yürüyelim. Köşede Serasker Rıza Paşa'nın¹⁵ inşagesi (inşaat), ehvenin (bugün) mevcut Lefâfât Apartmanı¹⁶ o zamanlar yok. Fakat altına tesadüf eden mahalde Şems Kıraathanesi var. Onun yanbaşında da galiba gene yangın yeri ve hal-i arsaydı.

Ramazan yaklaştığı sıralar oracığa tahşerde çekilir; on, on beş gün

1880'li yıllarda kenin eğlence merkezi haline geldi. Şehzadebaşı Camii ile Beyazıt Camii arasında birçok tiyatro binası yapıldı. Direkçerâsı kahvehaneleri eski orta oyunu, meddah ve Karagöz gösterilerinin sergilendiği yerlerdi.

11 Mısırlı Zeynep Hanım (?-1883): Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın ikinci kızı. Sadrazam Yusuf Kâmil Paşa'nın karnadı. Kocası ile birlikte Zeynep Kâmil Hastanesi'ni yaptırmıştı. Fen Fakültesi'nin bulunduğu yerde konağı vardı.

12 Peyke: Eski den kahvehanelerde ve evlerde duvara bitişik olarak yerleştirilen alçak tahnâ kanepesi, sedir.

13 Kupa: Üstü kapalı, yalnız arka kısmında oturulacak yeri olan, çifli köşüklü, dörtlü tekerlekli ahır arabası.

14 Sakallı Hamdi (Ahmed) Bey (1855-1909): Mekke-i Tıbbiye-i Milliye'nin eczacılık sınıfının bitirdi. Haseki Hastanesi'nde eczacı ve başeczacı olarak çalıştı. O güne dek Rum ve Erimenlerin tekelinde olan eczacılık mesleğine, 1896'da Zeynep'e açtığı eczane (Eczane-i Hamdi) ile "ilk Türk eczacısı" olarak adını tarihle yazdırdı. Bu nedenle Sakallı Hamdi Bey'e "zeyh-ül eczacıyan" (eczacının üstadı) unvanı verildi.

15 Serasker Rıza Paşa (1809-1877): Osmanlı müfriti. 8 kez seraskerlik, Topkapı nazarlığı, Kaptan-ı Deryalık, nazırlık ve valilikler yaptı. Müşirleri yaya yürütüp, büyük memurlara aygıtın öğrettiği. Seretinin büyüklüğünden dolayı "Çihan Serasker" olarak anılır.

16 Lefâfât Apartmanı: Dârülbeyâz'ın (Şehir Tiyatroları) 13 Ocak 1915'te ilk gösterisini sunduğu, Şehzadebaşı semtindeki apartman.

içinde çam tahtasından koskoca bir bina yükseliyor, kat kat localarıyla ya Manakyan'a¹⁷ tiyatro, yahut da at cambazhanesi olup çıkıverir, hikmet-i Hüda bayramı ertesi de alaşağı ediliyor.

Direkçerâsı'na gelelim: Faaliyetin başlıcası orada, çaylarda: Yarı yoğurtlu çay çıkarıp duvarları, çerçevesleri boyayan boyayana, yerleri öğütüran öğütürana; senaveri, rezgânu purl purl edip fazla sandalyeler kiralaayan kirayaana...

İçlerinde en namınlı Ahmed Râsim¹⁸ mehterinin ölmüşlüğü (sag-ları) ettiği Hacı Resid bineva (zavallı). Mersin Efendi de arada olacak annına o zamanlar keskin sirtkılığı ve adı, sam olmasa gerek.

Sıradaki perukârlar (berberler), bilhassa Kanunî Şems'de birer semaver, sekiş on çay bardağı edimip çaycılığa girişir, dükkânların bazılarında da lâstik kulaklıkla kuruşa dinlenen silindirik fonograf (gramofon), gene kuruşa deliginden canlı manzaralar seyretilen kinetoskop, motoskop konur, bir tarafa da ressam Tekezaade Said Bey'in¹⁹ küçüçük resim sergisi bulunurdu. Dükkânıçığın içinde Üsküdarlı Ali Rıza Bey'in²⁰ peysajlarından başla-

yarak Kulci İdadisi kozmografya (astronomi) hocası Ahmed Ziya Bey'in [İnkılâp Müzesi müdürlüğü eden], Tepedelenizade Kâmil Bey'in, Baylar Askerî Rüşdiyesi resim muallimi Sami Bey'in [Üstad Sami Yetmiş],²¹ Nâimune-i Terakki (bugünkü İstanbul Türk Lisesi) resim muallimi Asaf Bey'in, sergiyi kuranın küçüçük (biraz küçük) çapta tabloları ve eser sahifeleri de ekseriya orada, yarenlikle [Antiparantez, o zamanlar Bay Sami'nin burma bıyıklı, ağzı gili çağları].

17 Manakyan (Martiros) (1839-1920): Tiyatro oyuncusu ve yönetmen. İlk kez 1857'de sahneye çıktı. Birçok toplulukta oynadıkten sonra "Osmanlı Dram Kurumuyası" adlı topluluğu kurdu. Bu toplulukta 250'yi aşkın opera ve operet sergilendi.

18 Ahmed Râsim Bey (1864-1932): Tanınmış gazeteci, yazar. İşçilerinde İstanbul'un toplumsal yapısını renkli bir dille anlatır. Bir dönem İstanbul millîyetçiliği olarak mecliste görev yapan Ahmet Râsim baskınlığıyla da ün buldu.

19 Tekezaade Said Bey (1869-1913): Şekîr Ahmet Paşa, Osman Hamdi Bey sonrası ikinci büyük ressamıdır. Çeşitli okullarda resim öğretmenliği yaptı. *Osmanlı Resamları Cemiyeti* *Mimnâsi* mın çıkartmaları arasında yer aldı.

20 Üsküdarlı (Hacı) Ali Rıza Bey (1864-1935): Ressam. 1908'de kurulan Osmanlı Resamları Cemiyeti'nin başkanlığını yaptı. Çarınca Kız Lisesi'nde resim dersleri verdi. Asker resamlar geleneğine uyarak figürer ilği göstermedi.

21 Sami Yetmiş (1878-1945): Askerî okulaşırken Osman Nuri Paşa ve Ali Rıza Hocadan resim dersleri aldı. Özellikle Balkan ve İtaliyalı Savaj'ın konuları büyük boy tablolaryla tanındı.

Ramazanın gelişine bir âlâmet de askerî mekteplerin tatil olma ve mekteplerin caddeleri, sokakları doldurması idi. Şabanın²² on beşi oldu mu, cümlesi evci ve silacı cildi.

Harbiyeliler ve Kuleliler koyu lâcivert setreli, pantolonlu; Mühendis+ haneliler de²³ haçlı²⁴ ve üç suva düğmeli cekeler, Baytar ve Eczacı Ruş-diye-i Askerîyeliler'de (askerî ortaokullularda) bu cekelerin açık mavisî.

İlâdiden Harbiye'ye geçenler yeni takımları kılıçlarını şıkradınada. Sırf çavuşlarının kollarında eski 8 rakamı şeklinde, başçavuşlarda dört kırmızı şerit. Fırncî dil bilenlerde bir, iki sarı şerit.

Şeker bayramının dördüncü günü mekteplerine dönerler, silaya gitmişler ise Kurban'a kadar kalırlardı.

Akşam, 20 Teşrîn i evvel (Elkim) 1939

Ramazân'da Kilerler Büyük Konaklarda İki Türü Kiler Vardı: Biri Kalın, Öteki İnce

Ramazân gelirince, varlıklılarından, varlıksızına kadar herkes hâlîne göre hazırlıklara başlar, en önce nevaleyi ve kileri şenlendirirdi. Esasen büyük konaklarda kilerin adedi iki: Kalın kiler, ince kiler.

Kalın selâmlıkta, vekilharç (müasrafatı yapan) ağaya emanet, içmesi halinde, o da kâhya kadına. Kesesine düğüm üstüne düğüm vurarlarda da birinin anahatı kendi ceplerinde, öteki hanımefendinin kuşağında.

Askerîyeden olanların aylık tayınları bulunur, miktarları rütbeye göre değişir, umurî maaş gibi iplerle çekilmez, her ay yağ kâğıdını andıran şeffaf ve sarımtırak pusulaları söktür ederdi. Bu müayyenat¹ beş kalendar müttekkep: Nân-ı azîz [ekmek], küşr [et], ruğan-ı sade [sade yağ], erz [pirinç], şêir ve samân [arpa ve saman].

Bunlar Levazım Dairesi ikinci şubesiinin tayinat kısmına mezbuc (bağlanmış) bîrınlar idaresinden, mezbahalardan, nizamîye erzak ambarından, şêir ambarından verilir.

Hiemen hemen çavdar ekmeğini andıran somunlar küflü beygirlerle her gün İstanbul, Boğaziçi, Anadolu yakasına kapı kapı dağılır, et adamı yollanıp kasaplınlardan getirilir, her ay başı yağ, piring Saraybur-nu'ndaki erzak ambarından, arpa, saman da bilinen nereden arabalarla taşınırdı.

1 Müayyenat: Mükemmelen bağlanmış erzak vs.

22 Şaban: Hicrî takvîminde sekizinci ayı ramazandan önceki ay.

23 Mühendisaneliler: Bağünkü Deniz Harp Okulu'nun atası olan, 1776'da deniz subayı yetiştirmek için açılan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun'da okuyan öğrencilere "mühendishaneliler" denirdi.

24 Harp Sığı için elbiseye çeşitli şekillerde dikilen kıyım, kumaş vs.

Ramazân İftarları, Dış Kıralları

Mahallelerde çoluk çocuk, alay alay olup,

– “Ramazân geldi, hoş geldi; baklava tepsi boş geldi!..” diye hilâl görülen ilk akşam sokakları çınlatırdı.

Yine en varlıklılarından en varlıksızına kadar, büyüğünün küçüğünün sofraları, simileri buyuranlara açık. Gelen safâ geldi, hoş geldi; ev sahipleri menmûn ve şad etti.

Bu usûl ve erkânınca hiç habersiz ve apansız, hatîr ve hayalde yokken, bir sürpriz yaparcasına düşüverirdi. Yani evvelce bir taraftan “buyurun” yollu davet, bir taraftan “peki” diye kabul yok.

Vakî, zamanı ezana, topun parlamasına beş on dakika kaldığı anlar... Bu eşref saat, alın kronometreler, günüş, nikel, pırcollar¹ çıkarla çıkarla, muvakkithanelere² bakla bakla beklenirdi.

Erken gelmek adaba begayet (son derece) aykırı ve saygısızlık. Arabalı kedi fethiler, ispihlerine³ biraz daha etrafa dolanmayı seslenirler, yayanlar civarda yukarı aşağı, kös kös dolanırlardı.

Günüş ufka yarın muzak boy yaklaşıp ezana 20 dakika filân kaldı mı, saatin akrebi de, yelkovamı da yürümezöğlü yürümez; sanki oracığa mihli.

1 Pırcı: Üzerinde kütümbet bığının bir kapağı bulunan, oldukça büyük bir tür cep saati.

2 Muvakkithane: Takiden vakit tayini ve saat ayarları yapılan, içinde gerekli alet ve “muvakkit” denilen memurların da bulunduğu yer.

3 Ispih: Eskiden arabacının yanarda oturan, özel kıyafetler giyen uşak; silâhlı ar uşak.

Öyle az gider buz giderdi ki, bekle dur. İçte kazım kazım kazınma; gevşektiken esne, gerin, pehreye dön; yemihaya⁴ yıl...

İftarlar ramazânın dördünden, beşinden sonra başlardı. İlk önceler mahalledeki caminin imamı, müezzini, yakındaki tekkelelerin derişleri, zâkirleri (zikredenleri), emektar sultininin iyâli (bakmak zorunda olduğu kimseler), çırak çıkmış⁵ kalfaların kocası gibiler damlatırdı.

Kapudan içeri “yallah”ı çekemler arasında aşağı takım agavat (ağalar) dairesinin kahve ocağına yanaşırlar, kibar tabaka selâmluk bölüğünün misafir odasına alınıp âlâmeratibinin (rütbe ve derecelerine göre, sırayla) yerleşirler.

Arada pek hatırlar varsa konak salihî sökün ediverir, musafihaya (tokalaşmaya) varlıp kısacık keyif ve hatır işifasından (hal hatır sırtından) sonra makamlarına otururlardı.

Dillerde “Eşhedü”ler, “salâvat”lar; huşu içinde tesbîhe varşılar.

Konsolun üstündeki fânuslu, duvardaki guguruklu saat on ikiye üç, beş kerte geride. Hep ayaklanıp sofra başını tutarlardı:

– Şöyle geç mevlânâ!...

– Burası pek âlâ hazret!...

– Orası vâblâa (vallah) caiz değil mîrim!

“Erenlerin sağ, solu olmaız birader!..”lerle yerlerine yerleşmedeler. Açık göz ve apikolar (hazırlar, tetikler) arasındaki yavan makûlelerden (takımdan, güruhundan) yetişmelerde arada.

Atrık kulaklar kırıştı, top sesinde. ‘Iophane’ye, Beyazâd Meydanı’na, Selimiye Kışlası’na yakın olanlarda kaygı yok. Gümbürtü, kulak zarlarını altüst edecek kadar günleyecek.

Buralara uzak kâlanlarda da avuçlar kulak kanatlarına dayalı.

– Kule dîbinden acıldı galibâ!

4 Yemihaya yatmak: Kur’ân’ın Keht sûresinde anlatıldığına göre, Anadolû’da pümperec hükümdarların baskısından bunılan 7 Hristiyan asker (Yemilha, Mekselha, Metilha, Merun, Deberun, Sazan, Keftastepun) sığınakları mağarasında 309 yıl uyurlar. Bu efsâninin kahramanlarına “Yedü Uyurlar” veya “Salâh-ı Keht” denir. S. M. Atlas “Yemilha’ya yatmak” deyimini, “Yedü Uyurlar”dan benzetmeyle “uykuyla yatmak” anlamında kullanıyor.

5 Çırak çıkma (çıkma): Eskiden saay ve konaklarda hizmet eden bedemelerin, bîzmecilerin, kalfaların evlendirilerek veya geçimini sağlayarak evden ayrılmaları.

- Dükân kepengine benziyor!

- Hava bozuk, gök gülmemei olmasın!

Nihayet, kılık kıyafetsiz yamaşmalardan birini:

- "Çaker-i keminelerinin (acı kulumuzun) saati ehî elifine (tam olanak) Yenice'ni ayartıncı. Dört dakika bile geçiyor!.." demesi üzerine kollar uzanıp harekete gelir, ortaya varılır, ardından da hisbiütün sıvanılır.

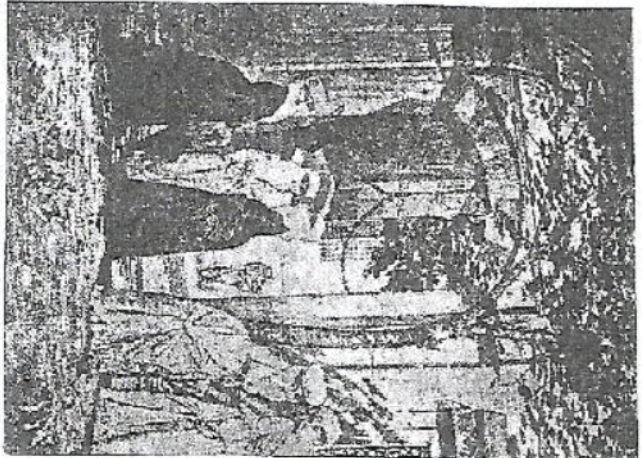
O vakitlerin saray iftardan da

meşhurdur. Vekil vükelâya (vekilere) mahsus olanların günü müni muayyen olmamakla beraber hep bir arada değil. Karîha-i illamı sabihaya⁶ göre; sadrazamınki ayrı, şeyhülislamınki ayrı; diğer nazırlarınki de ikili, üçüzlü olarak ayrı.

Yine zillullahın⁷ aklına esişine ve eşref saati güdüşüne göre, hanelerin-de ikamete memur mazul (görevine son verilmiş) sadrazam vesair zevatınki de sırada...

Bu iftaların şatafatını dinleye dinleye kulaklar dolar, yudkuna yudkuna dudaklar yalanır.

Çeşitli sayısız çerez kısmı ortadan kalkar kalkmaz dört beş türlü çorba; şehiyeşisi, zerzevatısı, terbiyeşisi, işkembeşisi... Yine aynı minval (usûl) üzere hep döndürer üçer türlü dolma, kızartma; hindi veya tavuk. Ardından elin kebabı, rostosu, söğüşü. Şekil şekil börek, baklava, hamur tadısı. Cins cins pilav; meyva meyva komposto.

Kadınların da kabilgâhi kenarlı namazları. Namazdan geçtikten renkleri bir ritüeldir.

Askerî mekteplerde malde-i seniyyeye (padışah ziyafetine) çağılır; müdürleri, dahiliye zabıterleri, muallimleri başlarında, takım takım Yıldız'ı (Yıldız Sarayı'na) boylayıp ızıklanır, sofradan kalkar kalkmaz, dış kıyası olarak âmîyelerine birer ayık maas, kendilerine de birer günüş mecliyeye⁸ verilir, ortaha göz kulak olan ikinci fırka kumandanının nezaretinde caddeleri tutarlardı.

O zamanlar dış kıyas denilen neşne de oldukça mülhim bir mesle. Bir vakitler hayli hatırı sayılacak derecede imiş. "Tehadu, tehabu"⁹ diyerek Hafız Osman¹⁰ hatı muşaf (Kur'an), elmas kakmalı çubuk, altın tüten veya enfiye tabakası sunuverileriniş.

Bahsettiğiniz tarihle bunun bu raddesi (derecesi) kalmamış, mevki sahibi zevata hediye küstahlık sayılmaya başlanmışken bile "fazla mal göz çikartmaz" kanaatindekilerde bu kaziye (husus) eli avucu yulka, ihtiyaç üzere, halleri müsellemler (belli, aşikâr) ve hukuku denkar (bilinen) hanende (şarkıcı), sazende (sazıcı), mukallit (taklitçi) ve hoşsohbet beylere münhasır edilmişti (mahsus).

Kimine Setkiso'f'un bir altın saati, kimine elmas bir iğne, kimine de Bank-ı Osmanî'nin navi varak (kağıdı) bir banknotu sıkıştırıldı.

Tâya (dadı), sütüne, çırak kocaları, mahalle imamı ve müezzinleri altın yarım ve çeyrek liralara dümden teğne; "Allah ömürler versin"i basıp eteğe, ayağa kapamadalardı.

İffara koşmanın belli başlı bir şartı şuru da, tika bosa doyulup müdenin dört başını mamur etmekten sonra sade kahveyi nûş etmek (içmek) ve akabinde feruğu çekmek (tütmek, kaçınmak).

Terrahilik imman tutmuş evlerde, kalve dağıtlıken kulaklar bükülür, kalınmak teklif edilmir; anna; bileyeye (süreklî) yat kalk, yirmi rekât namazı gözüne aldırarak nerede?

Hele imman efendi gayretkeşse, Zeyrek'teki kilise camisinde ve Koca-

8 Mecidiye: Sultan Abdülmecid (1839-1861) döneminde başlanı alan ve günüş pazıdır. Mecidiye alanı, yarım ve çeyreği ile "sım meccidiye" denilen günüş 20'lik, 10'lık, 5'lik, 2'lik ve 1 kuruşluklar Cumhuriyet'in ilânına kadar sütünele kalıncıdır.

9 Tehadu, tehabu: Aldanmış götürmek doşnak sağlama; kendini saf göstermek.

10 Hafız Osman (1642-1698): Ünlü Türk hattatı. Pedışah III. Ahmet ve II. Mustafa'nın öğretilerini yaptı. Şeyh Hamidullah talebelerinin gelirdi. Özellikle stilus ve nesih yazıda kendine özgü bir okul oluştırdı. Birçok öğrenci yetiştirdi. 25 kedar Kur'an yazdı.

mustafapaşası'nda olduğu gibi hatime girip saatlerce uzatacaksa tahammül kimde?

Hemen saçlı sakallılar hanelerinin uzaklığından kapı açıp ayaklanırlar, geridekiler bilmem nerelerine sapan taş sırırlar, hane sahibi "Fenimati"11 deyip hareme dalar, cemaati de Bolulu açıcıbaşı, Bosnalı balçıvanbaşı, Şebinkarahisarlı arabacıbaşı teşkil ederlerdi.

Ara kapının dışında da kakayan (kendini beğenmiş) Çerkes kalfalar, tavuk karalı gözülü Arap bacılar, kel takkasi giymiş ahretlikler (besleme kızlar, hizmetçiler)...

Şunu da ilâve edelim: Keyfine düşkün zatlardan biri hokkabaz-mızaç bendelerinden (kölelerinden) birine bu ramazan gecelerinin birinde bir mevlî okumuş ve oğlu girişmiş:

"Dinleyimle boz eşek destanını
Yedi, gütti âlemin bostanını."

Harem bölüğünde kilerde döğünen döğünenci; secdeye yata kalka, dinleyen dinleyene.

Akşam, 24 Teşrin-i evvel (Ekim) 1939

Mahyalar, Sahurlar

Mahya kuran, birden fazla minareli selâtin camilerdi. Bulutsuz ve betrak havalarda hilâl görüldü iki mümin şahit tarafından müjdelendi mi, yahut gök bulutlu ise "tekni-i selâtin", yani ay otuz besledi camianları mı, İstanbul kadılığından ramazan ilân edilir, hem davullar çıkar, minarelerin kandilleri yanar.

Evvelden dediğimiz gibi birden fazla minareli selâtin camiler o gecedan itibaren mahya kurtmaya başlardı. Bunların içinde mahyacıları en ustalar sırasıyla Fatih,* Süleymaniye, Sultanahmed, Yenicaami, Beyazıd ve Şehzade'ininki:

Sıfatı "Ya Ramazan", "Merhaba", "Safa geldin"le çekirlerdi ve on beşime kadar yazı:

"Ya Allah, ya rahman, ya subhan"; ardından Mustafaî, Ebu Bekirî, Ömerî, Osmanî "yal"lar. Ya Ali, ya Hasan ve Hüseyin'i hatırlanıyor. Alevîlik ve Bektaşîlik olmasın mı diye yazmazlardı acaba?...

Daha ardından "Bismillâh", "İnna fethatna leke"1 "Elhamdülillâh"...

(*) Elyevm (bugün) Yemü'de2 kalınmal bulunan, eski tuluha reislerinden Day Sanî ayın zamanında mahyacıların sayılarından. (S. M. Altın'un notu)

1 İnna fethatna leke fethat mülbir: Fethin sırası birinci aydır. Meali şöyledir: "Mudaka senin için apaçık bir zafer yoldır açık"

2 Yemü: Eminbentü ile Unkapanı arasındaki eski Yemü ikmesi'min, Yemü Kapu'nun (günümüzün) ve sebze-enejye halının bulunduğu yer.

Ramazanda Camiler

O vakitki ramazanlarda, aşağı yukarı öğlelere kadar caddelerin, sokakların hali şimdilerdeki nüfus sayımı günlerinin, tayyarelere karşı pasif koruma tecrübelerinde görülen aların saatlerinin hemen hemen eşi gibiydi.

Gelip geçeni parmakla göster. Sütcü, salepci, simitçi, peynirli pideci, zeyrevatçı sesleri, bağrımları da yok.

Öğle okunacak da; dini bütünlükte sahiden oruç, mîrâiler de (ikiyüz-üçler de) yemeğin mükemmeliğini kıvrımış dopdolu midelerde yalandan oruç acıleti, evlerinden çıkacaklar; işlerine güçlerine gidecekler.

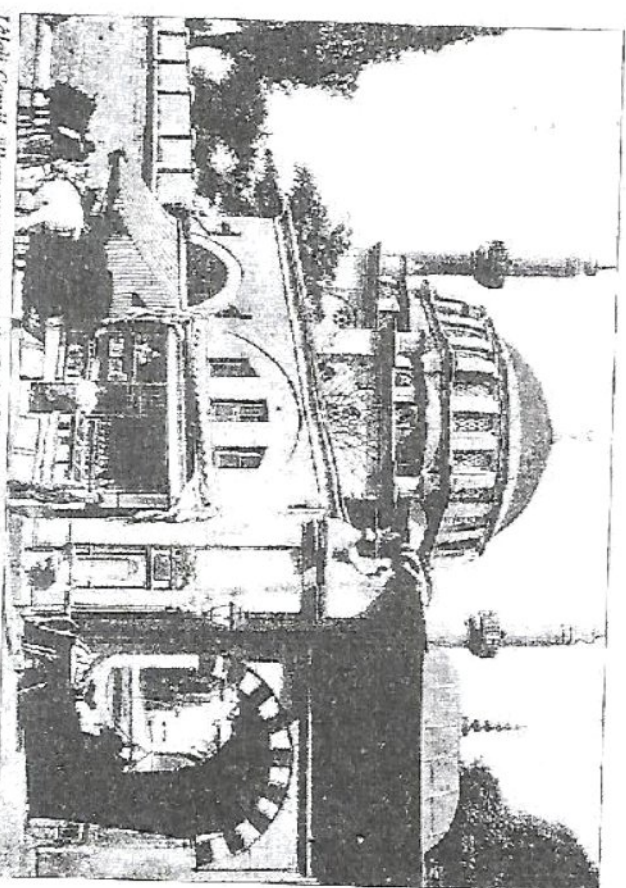
O saate kadar camilerde de ertahlılar (ruhlar). Bunlar da dolmaya başlar, ilk seçirtileri küçük evlilerden babamıneler, annemeler, teyzeler, kayınanalar, konaklara barınmışlardan kâhya kadın, dâdı kalfa, ihtiyar bacı ve yaşlı çanak yalayıcılar teşkil ederdi.

Yani ince eleyp, sık dokunmayan makûleler. Ne hafızın ses muhtırlığı- ni (yanıklığını), ne kurtuluşunu¹ ve yedi usûl barâatını, ne de hafızına (zeberinin) kuvvetini aramayan ve hatır ve hayalen getirmeyen takımlar.

Gaygıylı, çatlak zurra savlı (sesli), yalnız beyatı makamını bellemiş, dinleyicisi tarafından boyuna yanlış çıkarılan, "estağûrullah"ı basıp düzelen acemi çaylak, bunak, küllüstür hafızların etrafındalar.

Yâhut da ayıboğan kulûh kavruğu arkaya itik, sıtına görmemiş sesle:

1. Kur'an: Kur'an'ı yedi kere ve on rivayet dahilinde okuyan üstad hafızlar.

Lâleli Camii. "Bazı muayyen camilerde hafızlar ve müzâkir yığışır, dinleyicileri de seçmeyle."

- "Ey camiat, cehennemliğin cehennemliki. Zebaniler dillerinizi ateş-ten kerpenceyle çekecekler! Tabanlarınızı kargın demirlerde gezdirecekler!.. Bedenlerinizi cayı cayı yakıp küllerinizi kürekle savuracaklar!" diye rahleyle "güm, güm" yummuk vuran yobaz vaizlerin avaz avaz yaygaralarına kulak kestünedeler.

Bazı muayyen camilerdeki hafızlar ve vaizler yüksek, dinleyicileri de seçmeyle.

Birinci kademede Ayasofya'daki Yerebatan, Vezneciler'deki Abacılar, Direklertarası nihayetindeki Cami-i Ali Mescitleri.

Bu üçünün gedikli düveltanı,² hatuneler baş taca meşhur Hafız Sami³ Ayvı safaki diğer mescitler de Şehzadebaşı'nda Mîmar Ayaş, Yefâ'da Taşköneker, Lâleli'de Kızıltaşlı.

Oraların demirbaşları da Ufî Şekerci Cemil'in ağabeyi, namılı yakışık-

2. Tilkıvhan: Kur'an'ı güzel sesle ve usûlüne göre okuyan.

3. Hafız Sami (Ünkar) (1874-1943): Hafız ve ses virdözü. 12 yaşında hafız oldu. Yüksek medrese diploması aldı. Kur'an ve mevlî: okumakta üstüne kimsenin olmadığı söylenir. Mısır ve Arap elçilerinde de dinliyirdi.

lılardan Hafız Ekrem, "Şirin Hafız" lakaplı Karacayağız Şevket, nazik, nazeninliğiyle şöhratlı Yamaş Nuri Efendiler.

Kamazanda cennetemişlerin ruhuna hâkim sürdürmek kütberaca (ulularca), hattâ orta hallilerce mergup (sevilen); yare ağyare (dosta düşmana) karşı namdar bir hafız peylenek mutâf (alışkanlık olmuş).

İşte saydığımız camiciklere kalantor kalantor hamnecendiler buyurur, yanlarında ekteleri de eksik olmazdı ve cümlesi pür tuvalet...

306 tarihinde [1890], yaşmak, İerace bairade (padışah buyruğuyla) yasak edilmeye kadar, sırtlarda Çarşı-Yı Kebir'i (Kapalıçarşı) terzi Anastas'un, Makasgüzel'in bol hırç (tüstü), kabuk gibi feraceleri; ondan sonraları Ye-nikaplı Şaşı Manyo'nun, Beşiktaşlı Yasiliği'nin, daha ardından Beyoğlu Şişgel'in, Eüyeyi'nin, Kalıvesi'nin dâpdarlık, kloş erik çarşafan...

Anaokolar (Kocakamlar: yaşlar) Hafız Sami'nin süzüm süzüm didelerine (gözetlerine), Hafız Eken'in kumral sakalına, Hafız Şevket'in tıp şiriniğine, Hafız Nuri'nin edep ve nezaketine hayran, yanlarındakileri dürtürce coştukları anlarda tazeleri de az ötede, akırtına edildikleri Şebzade Camisi'nde.

Derungâhı (ıçı) eni konu mesire yeri, uvalet meşheri (defilesi), aşna fışne mekezi olurdu. İkinci örneği de Sultanahmed'deki.

En yeni dikirilen çarşafar, içlerinde bluzlar, tepe veya ense topuzlu, alın bombeli, diğüne gidercesine elmaslarla donanırlar, pelerinlerinin altına ikinci, üçüncü rütbe şefkat nişanlarını⁴ takanlar bile bulunurdu.

Maksureler*, kürsüler, son cemaat yerleri etrafında gelsin piyasa...

Kâfes arkalarında beyler. İçeriden dışarıdan lâvanta kokuları birbirine karışıyor; türlü pozlarla klâsik işaretleme kâffesi (tamamı) çakılıyor; illifalar, karışıklıkla yağıyor.

Karagöz'deki Gurtak Nime misâli acuzelerde: "Boyunuz devrilsin şıl-lıklar!.. Boyununuz altında kalsın çapkınlar!" diye söyleniş; kayıunlarda sunutulu sütutulu ağır bozuş. Kaşla göz arasında, şık hanımlarda birbirlerine nezzare (bakış, seyretime); müstehzi müstehzi dudak bükme, bryk al-tundan gülme...

4 Şefkat misâri II. Abdullâh'ın döneminde savaşlarda, depremler, su baskınları, yangın gibi âfâklerde yaralıların görülmesi kadınlara verilmiş birer çıkarılan ve üç ayrı rütbesi olan nişan.

(*) Camilerde pırmalık veya kâfese çevrilmiş minareler (S. M. Alus'un notu)

Şebzadebaşı'nın nizamıya karakolu köşesinden Beyazıd'daki Mahi-ye'nin önüne kadar ki araba piyasalarının başlamasına kadar bu vaziyet sürer, sonra dışarıya "hırya" edilir, beyler iç avluya, meydanlığa alay bekler gibi iki geçel⁵ olarak dizilir, son tebessümler ve aspacıklar (âşinalıklar) te-atı kılınır (âhır verilir).

O hallerde ikindiyi kılınmak, mukabele dinlemek, sofâ sulcâ (koyu dinad) götürmek için Süleymaniye'ye, Beyazıd Camisi'ne diğer büyük rütbeli kimseler çok. Birinci, ikinci, üçüncü kilerci, seccadeci, ibriktaş,⁶ kitapçı gibi saray takımı; devrinden (dairelerden) hayli rical (belli mevki sahibi kimseler). Meyanda (orada) zahitlikleriyle (sofuluklarıyla) maruf birkaç vezir de var.

Avdetten (dönüşten) evvel mutlaka Beyazıd sergisine uğralar, Fesla-ne'nin,⁷ Karatüresel Fabrikası'nın, Samay Mektebi'nin barakalarındaki kâfife koltuklarda birer nebeze tesbihe vardıkları sonra caddeyi tutarlar.

Yıldız'da selâmlik yerindeki mahut (bilinen) bombâ hadisesinden* sonra buca çıkışını da muvâla ara...

Daha büyük kurutaklere (seviyedekilere, makamdakilere), oldum olası yağma yok. Hattâ ne şeyhişlâm efendiye, ne de Halife-i ruy-ı ⁸günün mühtürünü kesesinde taşıyan sadrazam paşaya. Sebebi de, gelip giderlerken kaçamak yaparak, bir ücre yere dalıverip Jön Türklerle kafa darlık mu ediyorlar şüphesini uyandırmamak.

1891'de, 41 yaşında apansızın sadaret koltuğuna oturan, iki buçuk sene kadar duran Mûşir Cevdet Paşa'nın rüyasına mı girmiş nedir, bir ramazan günü Fatih Camisi'ne gideceği, civarında medfun (gömülmüş) rahmetlilerinden birini ziyaret edeceği utmuş...

5 Göçer: Karışıklık. İki yandan her biri, yaka.

6 İbrîktaş: Sarayın ibrik, leğen gibi eşyalarından sorumlu olan görevli.

7 Fesla-ne: Eyyup yolu üzerindeki Değirler'da fes tırtımını için kurulan İstanbul'un en eski sanat kuruluştur.

(*) 21 Temmuz 1905'te⁹ (S. M. Alus'un notu)

8 Halife-i ruy-ı zemini: Yeryüzünün halifesi. Yavuz Sultan Selim'den sonra gelen padişahlar için kullandığı bir unvan.

9 Mahut bombâ hadisesi: Ermeni İhtilâli Cemiyeti üyelerinin 21 Temmuz 1905'te Ahiyya-ninde karşı düzenlediği suikast girişimi. Yıldız'da birinceği arabaya yerleştirilen bombalar pa-dışahı şehit ettiler. Konuşmaya dâvaca onun binmesinden önce patladı. Suikaste 26 asker ve sivil ölmüş, 58 kişi yaralanmıştı.

Sen misin bunu yapan?... Lâhzada (anında) Yıldız'a jurnal jurnal tistî-ne; Hünkâr'da telâş, heyecan, hiddet; akabinde de adamcağzın azline dair irade. Barut fıçısı ayan Girid ceziresine (adasına) vali ve kumandanlıkla stitivermiş zavallıcağı...

Akşam, 4 Teşîn-i sanî (Kasım) 1939

Ramazân Gecelerinde Ev Oyunları

En başla geleni, usûllü ve erkânlısı "yüzük oyunu" idi. Büyük bir tepside, tabaksız, ters çevrilmiş on beş kahve fincanı ortaya konur; birer elebaşımı maiyetinde iki parti olup oyun kaçta bilecek, 101'de mi, 151 veya 201'de mi, kararlaştırılır; taş mütulak tepsiyi bir taraf alır.

Köşeye çekilip fincanların birine yüzük saklandıktan sonra teğni getirilir, karşıklar sıra ile yoklarlar.

İlk açışta bulundu mu, el onları; en sona kaldı mı yine onları. Üç, dört, beşle çıkarsa o üç, dört, beş rakamı aleyhlerine kayıt.

Sayısı evvel dolanlar yenilir, hepsinin alınlarına telveye barınmış yahut ise bulamış fincanla kara damgalar basılır ve açarları kesenin ağzına.

Semî Vefâ'ya yalınca, gece sokaka salınabilecek büyükçe komuşu çocuğu, romantizmasız Arap bacı hazırsa meşhur Hacı Biraderler'den bir iki kuye¹ boza...

Ev o camibe (tarafa) uzakca, yollanacak kinse yolsa, "Mırmırık boza-aamlı..." diye geçen Arnavutlar'a pekerenin camını vurup seslenme. Be-yazıd'a civarlılarda Okçularbaşı'ndan koca kesekâğıdıyla iki kavrulmuş leblebi. Daha şapa yere tesadüf edenlerde de köşebaşındaki manavdan yazına mendil dolusu dişbadeini, kuyufındığı, keçiboyunuzu, içde, abdul-leziz² gibi kuru yemiş harman.

¹ Kuye: Yalınak 1.300 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü birimi. "Okka" da denilir.

² Abdülleziz: Akdeniz bölgesinde ve Afrika'da yetişen bir ağacın dut kurnusuna benzeyen yağı ve tulumu meyvesi.

